ויקרא י"ח · ובנין נפעל לְעָנוֹת מפני שמות י' בנות כל ישראל לְרָאוֹת דברים ל"ז
וחסרון לא יוכל לְהִמָּנוֹת קהלת ח' כְּהִבָּלוֹת נגלות ש"נ ו' · ובנין הפעיל והעלות
אהרן את הנרות שמות ל"ד להראות את אסתר ד' ולהעמיס נשמעה הס"ו והוע' הפת'
על האות שלפניה כמו לְנִחָתָם הדרך שמות י"ג לְרָאֹתְכֶם בדרך דברים ח' : ובנין
התפעל להתחלו' ש"נ י"ג :

לד בנין פִּעֵל ובנין פֻּעַל ובנין התפעל בשלשתם עי"ן הפעל דגושה לסימן הבנין וראוי
שתדע כי גזרת נחי פ"ו אלף ויו"ד וחסרי פ"ו הלוך ילכו על דרך השלמים
בשלשת הבנינים האלה רגוני בבנין פִּעֵל ובנין הִתְפַּעֵל כי בנחי פ"ו לא תנוח
בהם האלף והיו"ד בלשון עתיד אבל יבואו על דרך השלמים כמו לא תְאַמֵּץ את לבבך
דברים ט"ו ואת עלמי מסכותם תְּאַבֵּדוּ במדבר ל"ג לא תְאַחֵר לשלמו דברים כ"ג חרב
תְּאָכֵלוּ ישעיה א' יתחמרו כל פעלי און תליס ל"ד ואני תמיד אֵיחָל תליס ע"ו והוא
יְיַשֵּׁר אורחותיך משלי ג' אל תְּיַבֵּשׁ שמה את כל העם יהושע ז' ורוח נבואה תְּיַבֵּשׁ גרם
משלי י"ז מְיַשֵּׁר על המחוק מ"ו במדבר' אלו אֶתְוַדֶּע במדבר י"ב והטע' פשוט כי לא
יתכן שתנוח האלף או היו"ד אל"ף תהיה לפניה ת"ב ואחרי ת"ג לא יתכן להיות דגש
ובבנינים האלה תהיה עי"ן הפעל דגושה לסימן הבנין לכן בהכרח יבואו על דרך השלמים
גם אם פ"ם נון לא תחסר בבנינים האלה אבל יבואו על דרך השלמים כמו נאלה תנגח
תרם מ"ב כ"ג שעיני האנשים ההם תנקר במדבר י"ו ונגיעותי ננגן כל ימי חיינו ישעיה
ל"ח בכלי יוצר תנפצם תליס ב' ואם אדם לא יגעו ת"יס ע"ג יתנגח עמו מלך הנגב
דניאל י"א והטעם מבואר שאם תחסר הנו"ן תהיה ע"פ דגושה להורות על חסרונה
ובבנינים האלה בלתו הכי עין הפעל דגושה לסימן הבנין ודגש אחד לא יורה על שני שיני'
גם שני דגשי' לא יתכנו בתות אחת על כן יבואו על דרך השלמים · וראוי שתדע כי
הענר מבנין פִּעֵל הוא שוה לענר מבנין נפעל בחסרי פ"ו ואין ביניהם הבדל לגמרי רק
ההבדל יובן מפאת נושא המאמר אם הוא בבחינת הפועל או בבחינת המקבל ואולם
בבחינת המלה עצמה בהיותה לבדה בזולת חיבור המאמר אין בדירה כי אין הבדל בין ולא
נִבַּר שוע לפני דל איוב ל"ד נִתְּקוּ כפות ידלי הבהנים אל החרבה יהושע ד' שהם לשון ענר
מבנין נפעל והנון הכתובה היא לסימן הבנין ודגש עי"ן הפעל יורה על חסרון נון שהיא
פ"ו הפעל ובין נִבַּר אותו אלהים בידי ש"ו כ"ג אך המם יחלו שנרו עול נִתְּקוּ מוסרות
ירמיה ה' שהם לשון ענר מבנין פִּעֵל והנון הכתובה היא פ"פ והדגש הוא לסימן הבנין
וזהו מה שכתב החכם אבן עזרא נפ' שמות ו"ל וְנִצַּלְתָּם כמו וְרִבַּרְתָּם כי יתכן להיות
משקלה מבנין נפעל כמו וְנִגַּפְתָּם ער"ל ואחרי שהתבאר כי הענר מבנין פִּעֵל שוה לענר
מבנין נפעל בגזרת חסרי פ"ו לכן ראוי להתבונן בהם ולא יגזור בתחלת הדעת עד
אשר ידע נאמנה מאיזה בנין הוא שלא ישגה בהם ויקח זה תמורת זה כאשר קרה להחכם
השלם בעל תוספת י"ע ו"ל בפרק ב' משנה א' דמכות נבי יש אם למסורת ונשל כתיב
נמה שהגדיל התמיה' על מי' רש"י ותוספת ומרהה פנים לכל לד והעלה בסוף דהא
דכתיב כבי המסורת וְנָשַׁל בנין נפעל הוא ובאמת המבטון האמתי הוא שיהיה בנין פִּעֵל
לא בנין נפעל גם פשוט הוא כי מה שפי' רש"י והתוספת שם וְנָשַׁל כמו וְהִשְׁיל אין
כוונתם בזה שיהיה בנין הפעיל אבל רצו לומר בזה שהוא בבחינת הפועל כמוהו וא"כ בנין
פִּעֵל הוא לא בנין נפעל אשר הוא בבחינת המקבל וזה ברור ואין בו כפק לגמרי :

לה בנין מדונע הוא פעל נעל אדנע אותיות שם"פ שלו היא תמיד בחול' מושך
וא"ו

וא"ו ושתי אותיות האחרונות הן שתי אותיות דומות כמו כּוּנֵנוּ שמים בתבונה משלי ג'
בוננת ארץ ותעמוד תליס קי"ט וכוננתי את כסאו ד"ה ח' י"ז ואתה פוררת נעוך יש
תליס ע"ד ועולל למו כאשר עוללת לי איכה א' וחרבותיה אקומם ישעיה מ"ד מוסדי
דור ודור תקומם ישעיה נ"ח עמוד וימודד ארץ חבקוק ג' · וראוי שתדע כי הבנין המרוב'
הוא מיוסד על שתי גזרות והן גזרות נחי העי"ן וגזרות הכפולים בבנין פִּעֵל ובנין
ובנין התפעל לפי שלא יתכן שתהיה עין הפעל דגושה בשתי הגזרות האלה שהרי בגזר'
נחי העי"ן תנוח העי"ן הפעל כפי מנהג הלשון ולא יתכן להיות דגש תוך אות נחה כי
הדגש והנח שני הפכים הם ובשלשת הבנינים האלה ראוי שתהיה העי"ן הפעל דגושה
לסימן הבנין לכן כפלו הלמ"ד הפעל ויהיה הכפל תמורת הדג"ש הראוי להיות בעי"ן
הפעל כי כמו שכפי מנהג הלשון יבוא דג"ש תמור' אות הכפל כך תבוא אות הכפ' תמור'
דגש להתגלות גמול כאשר לא יתכן להיות שם דג"ש · גם בגזרת הכפולים לא יתכן להיו'
דג"ש בעין הפעל לסימן הבנין לפי שאות הדגושה היא כפולה במבטא ובזאת הגזרה
תהיינה בלתו הכי שתי אותיות דומות וכפי זה תסיינה שלש אותיות דומות
רגופות במבטא אם תהיה הע"ן הפעל דגושה והוא מה שיכבד על המבטא (ואע"פ
שמצאנו לפעמים עי"ן הפעל דגושה בגזרה זו כמו וְשִׁבַּרְתָּם דברים ו' היינו על דרך
הזרות ויש בו דרש ולזה דרשו רז"ל אל תקרי וְשִׁבַּרְתָּם אלא ושלשתם משום דהי"ל
וְשׁוּבַרְתָּם) הנה נעבור זה השתמשו בה בבנין המרובע שהנח הוא תמורת הדגש ושתי
אותיות הדומות שבסוף הן משורש הפעל כי כמו שמעבע הלשון תבוא ת"ג במקום ת"ק
שהנח הנמשך מן הת"ג הוא תמורת הדגש הראוי לבוא בזאת אחהע"ר אשר איננה
מוכשרת לכך הוא הדין בנדון דיקן הנח הנמשך מאולם הפ"ו הוא תמורת הדג"ש הראוי
להיות בעי"ן הפעל מגזרת הכפ"ל לסימן הבנין · אתה הראית לדעת כי הבנין המרוב'
הוא משותף לשתי הגזרות האלה בבנינים שעי"ן הפעל היא דגושה לסימן הבנין והוא
הכלל העולה מדברינו :

לו ויש מן המדקדקים אשר הניחו שמנה בנינים כי לקחו הבנין המרובע ויסימנו לאב
לבנין התפעל · ומצאו עוד שלש מלות זרות מגזרת השלמים ועשו להם נתיים
ואמרו עליהן שהן מלות מרובעות והן תבוא לבנין התפעל הא' הָלְוֹשִׁנִי בשחר רעהו
תליס ק"ו הב' לִשְׁשַׁפְּטִי אתחנן איוב ע' והג' תְּאָכְלֵהוּ אש לא נופח איוב כ' ואמרו כי
הול"ם פ"ו הפעל מושך וא"ו אע"פ שאינה בתובה אלא הק"ח שבפ"ו הפעל הוא תמורת
הול"ם שהוא"ו נמשכת ממנו לסימן המרובע והוא יהיה אב לבנין התפעל ושנוכל להעתי'
מהם כל חלקי הבנין מדרך ס רש לומר בלשון ענר אֵכֶל אוֹכַלְתִּי אוֹכַלְתָּ כו' וכן
בלשון עתיד אֶאוֹכֵל תֹּאוֹכֵל יֹאוֹכֵל כו' וכן נוכל לומר שוֹפֵט שׁוֹפַטְתִּי גם לוֹשֵׁן
לוֹשַׁנְתִּי כו' והבינוני בתוספת מ"ם מֵאוֹכֵל מְשׁוֹפֵט מְלוֹשֵׁן כו' ואולם לא הסכימו עמה'
גדולי המדקדקים כי אין זה אלא דמיון נמור ואומדנא בעלמא לגזור בנין שלם בשביל
מלה אחת אשר לא תמצא רק בחלק אחד מחלקי הבנין לדעת' ובאמת אין אחת מכן
בכלל הפעלים לגמרי אבל בנים מהם שמות תארים הם בתוספת מ"ם האמנתיו ומלת
תְּאָכְלֵהוּ הוא שם כמו בקשו אֹכֶל למו איכה א' ושתי"ו מאותיות האמנתי"ו על דרך
מחכילין אותו בחלי רתמים כך ל"ל וכו כיון שבבנין התפעל הוא הפועל והמקבל בעצמו
ואיך א"כ יתכן לומר שבבנין המרובע יהי' לו לאב · וכתב המדקדק הגדול ה"ר דוד אבן
יחיא בספר לשון למודים שער ב' פרק ג' וז"ל ואשר ראוי שתדעהו הוא שראשוני

המדקדקים

המדקדקים הוכיחו בראיות נודקות שזה הבנין רצוני לומר פעל מרובע לא הונח כי אם
בגזרות שלא היה אפשר להשתמש בהן הכתוב בפעל הדגוש והן הגזרות אשר עי"ן הפע'
לחסר בהן או תנוח בהן להיות שהלבנו' והנחות הם באדרבת הקנועה והמנוחה אשר
הם מחבילים וכשראה בעל הלשון שהדג"ש היה בלתי אפשר לבוא בלה הניח תמורתו
אות אחת נוספת וזה שכפל למ"ד הפעל ועשה מזה בנין בפני עצמו אשר הוא פעל
המרובע · והמופת על זה כי לא נמצא ממנו בגזרת השלמים כי אם שנים או שלשה
ולפי דעת אבן עזרא אין גם אחד מהם כמו שתדע באתוריו והנה גזרת הכפולים ונחי
העי"ן באו לאלפים ולמאות · ואמתו עוד הסברא הזאת בטענה אחרת והיא ג"כ צודק'
וזה שבנין התפעל בבואו בפעלים השלמים יבוא בדג"ש העי"ן כמו פעל הדג"ש ואולם
כאשר בא בנחי העי"ן הבלתי מקבלים דג"ש כפלו בו כמו כן לא"ל הפעל כאשר עשו
בפעל המרובע ולא עוד אלא שבא על משקלו בעצמו ולא יתחלף ממנו כי אם אותיות
הנוספות לבנין התפעל בלבד וזה כי אתה אומר בינן והתבונן עולל התעולל קומם
התקומם וכן בכל הפעלים אשר יבואו נחי העי"ן ואחרי שהדבר כן לא יתמה בן זה כי אם
שמוש פעל הדג"ש בלבד ולא עוד עשה בעל האפוד לזוגו עם שאוש בנין הפיעל עכ"ל
וספתים ישק מסיב דבריה נחוכים · ואלה דברי המדקדק הגדול ה"ר שלמה ירח בספר
לשון למודים שחבר וז"ל חילוף הבנינים רוב המדקדקים בני שתנה בנינים וזה כי בבנו
בנין פעל מרובע ועשאוהו אב להתפעל ולפי הנראה אצלי אינו בנין בפני עצמו על
שיהיה אב להתפעל אבל הוא מכלל הדגוש וכאו בכאו ורצוי לקוראו פוֹעֵל קל והנה
הנמצא בו או הכפל אשר בו בכפולים ובנחי העי"ן הוא מקום דג"ש בבנין פֻּעַל אשר ימצא
ממנו בציר"י ראוי להניח במקומו פוֹעֵל כמו כונן אשר ימצא ממנו בפת"ח הוא מקום
פעל היוצא מפעל הדגוש והנה החכם אבן עזרא לא עשה ממנו בנין גם שר שנים לא
הזכירו לעצות ממנו בנין והאמת יורה דרכו הנה לפי הנראה אין אב להתפעל כי
הוא באב והבן הוא הפועל בעצמו והמתפעל הבנינים הם שבעה מהם שהם אבות ומהם
שהם בנים ומהם שהוא אב ובן והם אלה קל נפעל פֻּעַל הדגש פֻּעַל הפעיל הפעל
והתפעל עכ"ל ומה נמרצו אמרי יושר: ונעל מקנה אברם הביג עליו וז"ל יש לתמוה
על הירחי במה שאמר ואשר ימצא ממנו בציר"י ראוי להניח במקומו פוֹעֵל כמו כונן ואשר
ימצא ממנו בפת"ח הוא במקום פעל היוצא מפֻּעַל הדגוש שהרי הוא הולה ולא בוש כפי
זה שכשימצא ממנו בציר"י אינו פעל היוצא מפֻּעַל הדגוש והבא בפת"ח יוצא ממנו וא"כ
לפי זה אין כל המרובע מכלל הדג"ש עכ"ל: ונאמת לא הולה אפילו במקצת כי כל
דבריו לדקדוקיו להורות כי כל המרובע הוא מכלל הדגוש בין שימצא בצירי או בפתח
ואחרי ראותי כי בעל מקנה אברם לא ירד לסוף דעת הירחי אשר הביג עליו לכן ראיתי
לבאר דבריו למען תבין ותשכיל כי בצדק כל אמרי פיו אין בהם נפתל: ועתה אשר ראוי
שתדעהו הוא זה כי מה שקראו המדקדקים בשם בנין הדגוש הוא על שני מינים הא' הוא
אב והוא הפועל הפעולה ונקרא בנין פֻּעַל הדגוש והשני הוא תולדתו המקבל הפעול'
ממנו והוא נקרא בנין פֻּעַל הדגו' והנה דע' הרב הירחי אחרי שהבנין המרוב' הוא מיוס'
על בנין הדגש יתחייב ג"כ להיותו על תכונת שני המינים כמו שהם בבנין הדגו' רצוני
לומר על תכונת הפועל והמקבל וכיון שפ"ח הפעל היא תמיד בחול"ם בכל בנין מרובע
בין שהוא על תכונת פֻּעַל שהוא הפועל ובין שהוא על תכונת פֻּעַל שהוא המקבל לזה
ראה הרב הירחי לתת בהם הבדל מפתח התנועה ודעתו בזה כי המרובע
שהוא על תכונת פֻּעַל הדגוש תהיה בו התנועה השנית

השנית בציר"י כמו בבנין פֻּעַל שעי"ן הפעל בו בציר"י כמו כּוֹנֵן שמים בתנועה משלי
ג' ועוֹלֵל למו כאשר עוללת לי איכה א' עמד וַיְמוֹדֵד ארץ הבקיקב' וכפעים יְבוּצֵץ שלג
ירמיה כ"ג וז"ם ואשר ימצא ממנו בציר"י ראוי להניח במקומו פוֹעֵל ואמר ב"כ וראוי
לקוראו פוֹעֵל קל רמז בזה לשתי בחינות אם בבחינת משקלו שהוא נחולם וציר"י ולו"ת
וראוי לקוראו פוֹעֵל קל כלומר שהוקל במה שיבוא הנח תמורת הדג"ש · ואם בבחינת
הוראתו במה שהוא פועל הפעולה כהוראת בנין פֻּעַל ולו"ת ואשר ימצא ממנו בציר"י
ראוי להניח במקומו פוֹעֵל עם היות שאין משקלו פוֹעֵל ממש שהרי בבחינ' בזרת נחי
ה יון הראשונה מהדומות שהיא בצירי איננה עי"ן הפעל מ"מ הוא בבחינת הוראת פוֹעֵל
בל מר שהוא פועל הפעולה כמו בנין פֻּעַל לכן כל בנין מרובע שהוא בציר"י הוא על תכונ'
בנין פֻּעַל הדגוש שעין הפעל שלו בציר"י ואולם המרובע שהוא על תכונת פֻּעַל הדגוש
המקבל הפעולה הוא בפתח כמוהו מו אשר עוֹלֵל לי איכה א' שהוא בבחינת מקבל
הפעולה ועל תכונת בנין פֻּעַל הדגש לכן הוא בפתח כמוהו וכך פי' רש"י סס וז"ל אשר
עוֹלֵל לי נעשה לי עד כאן לשונו וכך פירש אבן עזרא סס וז"ל עוֹלֵל לי נעשה לי והיא
מבנין הכבד שלא נזכר סס פועלו בענבור שאינו בקמ"ץ קטן כמו כּוֹנֵן אשורי תלים מ'
עכ"ל וכן וְרוֹסֵם תחת לשוני תלים ס"ו הוא בבחינת המקבל לכן הוא בפת"ח וכך פי"ח"ע
סס וז"ל וְרוֹסֵם כמו ומורק וְשֻׁטַּף עכ"ל זהו שאמר הרב הירחי ואשר ימצא ממנו בפת"ח
והוא במקום פעל היוצא מפעל הדגש ירצה בזה כי המרובע שהוא בפתח אינו במקום
פֻּעַל הדגוש עצמו אבל הוא במקום פעל היוצא ממנו ונמשך מפעולתו שהוא המקבל
הפעולה והוא פֻּעַל הדגוש כי תולדת פֻּעַל הדגוש הוא לכן גם הוא בפתח כמוהו וזהו
ביאור דברי הרב הירחי ואולם אין המכוון בדבריו שהמרובע שהוא בציר"י לא יהיה מכל'
הדגש כמו שהבין בעל מקנה אברם כי אדרבא שאם הוא בציר"י הוא במקום פֻּעַל הדגוש
עצמו שהוא האב הפועל הפעולה אלא כאשר הוא בפת"ח אז הוא במקום פֻּעַל הדגוש
היוצא מפעולת פֻּעַל הדגוש ונמשך ממנו וכל זה ברור ונכון דעתו והבינהו :

לז יסוד מוסד בנבנו הלשון כאשר תהיה הפ"ח הפעל מבנין התפעל אחת מאותיות
זשס"ן שהן אותיות השריקה אוי הקי"ו שהיא לסימן הבנין היא מתאחרת לבוא בין
פ"פ לע"פ כדי להקל על המבטא כ"כ המדקדקים · ומשפט אחד בזה לכל הגזרות כמו
והאיש משתאה בראשית כ"ד הלא תראו איש משתגע ש"א כ"א תשתרר עלינו במדבר
י"ו משתכר אל ברור נקוב חגי א' בהשתכך נפשם איכה ב' ואשתמרה מעוני תלים י"ח
להשתבח בתהלתך תלים ק"ו הלא דוד משתחר עמנו ש"א כ"ב מהשתפח בנחלת י"ש"א
כ"ו הסתופף בבית אלהי תלים פ"ד ודומיהם: ובדרו"ל כמו שעיר המשתלח אשתמע
בי מלבא מדוול ידיה משתלי' אשתקיל מלוליה אשתנו שבילי דמתא כלי שאני משתמש בו
בשתקע הדבר ולא נאמר לא משתפי מר מעינא בישא לא משתייעא מלתא משתמיך רבי
פלוני מניח בניהם ומשתליק וכן נייחא ליה דלא נשתרי ענדיה לדעת מי' רש"י סס :
ומלת וְהִתְשׁוֹטַטָּה בבדרות ירמי' מ"ט קדמה מי"ו הבנין לפ"ח התפעל מפני התחברו
שתי טתי"ן שים בהן קושי המבטא אחרי מי"ו דגושה · כ"כ המדקדקים ואולם אם פ"פ
לד"י תשתנ' מי"ו הבנין לטי"ת בחילוף דטלנ"ת ותבוא גם הוא אחרי פ"ח הפעל כמו
מה נלטדק בראשית מ"ד וכן בלשון ארמי ובטל שמיא יטבע דניאל ב' ובדרו"ל הרבה
אינטריך מנטרע נטעער מנטמיך ויפה לו שלם מצות נטעוו ודומיהן · ואם פ"פ ז"ן
תשתנ'

תשקב' תי"ו הבנין לדלי"ת בחילוף דעלב"ת ותהיה ג"כ אחרי פ"ס כמו הודמנכון דניאל
ב' ובדרו"ל נודמן לוכני נודקן הדין נזלכה פלוני בב"ד נזדעזעה ארץ ישראל אודהר
מבנרירי אדאזל אודבן :

לח ורצוי שתדע שנמצאו במקרא פעלים שהם מורכבים על דרך הזרות ויש בהם
דרש לו סוד והם על שלשה מינים . המין האחד הם פעלים המורכבים משני
חלקי בנין שניהם מבנין אחד והמין השני הם פעלים מורכבים משני בנינים והמין
השלישי הם פעלים המורכבים משני שרשים והנני מבאר כל אחד במינו הפעלי המורכבי
משני חלקי הבנין כמו וַיּוֹלַדְתִּי בן בראשית י"ו מורכב מן יָלַדְתִּי ומן יוֹלֶדֶת ושני חלקי
ההרכבה מבנין הקל . והמה משתחויתם קדמה לשם יחוקאל ח' אמרו המדקדקים
שהוא מורכב מן משתחוים ומן השתחויתם ולפי תרגום יונתן היא מורכבת מן משחיתי
ומן משתחוים שתרגומו מתחבלים סגדין כלומר משחית ם ההיכל והשתחוו לחמה והכי
איתא בעמא דף ע"ו ע"א והנה בין האולם והמזבח כעשרים ושמונה אים אחוריהן אל היכל
י"י ופניהן קדמה והמה משתחויתם קדמה לשמש ממשמע שנאמר ופניהן קדמה איני יודע
שאחוריה' אל היכל י"י מלמד שהיו פורעים עצמן והיו מקריזין כלפי מעה ע"כ ולפי זה
היא מורכבת משני שרשים . והפעלים המורכבים משני בנינים כמו יָרַדְתָּ אויב נפשי
קלים ז' מורכבת מן יָרַדְתָּ שהוא עתיד מבנין הקל ומן יָרַדְתָּ שהוא עתיד מבנין פִּעֵל
ובתב הרד"ק ז"ל ועשה ההרכבה שדברי הנביא שהאויב רודפו ומרדף לאחרים כי
יָרַדְתָּ יוצא לשני האויב רודף והנביא רדוף יָרַדְתָּ יוצא לשליחי שהאויב מרדף ועוזריו
רודפים והנביא רדוף עכ"ל ויש מן המדקדקים אמרו כי יָרַדְתָּ הוא מבנין התפעל
ומשפטו יִתְרַדְּתָּ ולזה מלתא היא כי בכל המקרא לא מצאנו בנין התפעל נחולם העי"ן
גם הרד"ק במכלול כבר השיג עליהם ז"ל ועל דעתי שאינו כן כי לא מצאנו בנין התפעל
כי אם בודד ב'יועדין ולא יצא אל בלעדין ואילו היה כן היה יוצא ע"כ לשון הרד"ק ויפה
דק . ואם נולדו לו בירושלים ד"ה ח' ג' אלה נולדו להרפא בנת ד"ה ח' כ' מורכבים מן
נולדו שהוא עבר מבנין נפעל ומן יָלְדוּ שהוא עבר מבנין פִּעֵל וְנוּסְרוּ כל הנשי יחוקאל
כ"ג מורכב מבנין נפעל ומבנין התפעל ודגש הוא"ן הוא לחסרון תי"ו התפעל כמנהג
ודגש הסמ"ך הוא לסימן הבנין וכן וְנִכְּפֵר להם הדם דברים כ"א ובתב החכם אבן עזרא
שם ז"ל וְנִכְּפֵר חסר תי"ו כמו וְנוּסְרוּ כל הנשים והם שני בנינים בנין התפעל עם
בנין נפעל עכ"ל . כפיכם גֹּאֲלוּ בדם ישעיה נ"ט מורכב מן גֹּאֲלוּ שהוא מבנין נפעל
ומן גֹּאֲלוּ שהוא מבנין פִּעֵל והחול"ם לתשלום הדג"ש אחרי הַכֶּבֶס את הנגע ויקרא י"ג
אחרי אשר הַטְמֵאָה דברים כ"ד מורכבים מבנין הפעל ומבנין התפעל ודג"ש הכ"ף
והעי"ם הוא לחסרון תי"ו ההתפעל יקבו"ך הה"א יורה על בנין הפעל . והפעלים
המורכבים משני שרשים כלה מְקַלְלוּנִי ירמיה ט"ו ובתב הרד"ק שם וז"ל הורכבה המלה
משני שרשים מן קלל ומן קלה כי הם שני ענינים הקללה היא הפך הברכה והקלון הוא
הפך הכבוד ובן אמר הנביא כלה מקללני ומקלני והורכבו שניהם כאחד ואמר במלה אחת
שני ענינים לקצר הלשון ולאחותו והומרה ה"ש קלה בוא"ו כמנהג התחלפה במקומה
ולולי שהחליפוהו לא היה ניכר במל' ענין קלה עכ"ל ובמלת וַיִּשְׁרְנָה הפרות ט"ו ו'
כבר אמרו בעלי המסורת כי מלה זו אנדרוגינוס היא ולדעתי הורכב מלה זו משני
שרשים ומשני בנינים רצוני לומר מן וַיִּשְׁרוּ שהוא בנין פִּעֵל מבעלי פ"א יו"ד ומן
ותשרנה

וַתִּשְׁרְנָה שהוא בנין הקל מבחי העי"ן כי חיר"ק היו"ד ודגש השי"ן הם מחלק בנין
פִּעֵל ופת"ח הוא"ו ודגש יו"ד ושמוש פה שבשוא תחיה הם מחלק בנין הקל מבנות
נחי העין . ואולם פת"ח השי"ן הוא לפי שבחלק יִשְׁרוּ שם ראוי שתהיה השי"ן
בשו"א ונמצא זה בעבור השו"א שאחריו שהרי השי"ן היא דגושה וא"כ הוא שו"א נע
במשפט שו"א שבאות הדגושה ולא יתכן להיות שו"א נע לפני שו"א אחר לכן נשתנה
לפת"ח בעבור שאחריו רי"ש שים בה התיישבות קלת לאותיות הגרון בעינן ההרחב'
כך נראה לי והו מה שאמרו הפ' אין מעמידין דף כ"ל ע"ב מאי ויסרנה אמר רב
זוערא בר עוניא אמר רב מלמד שיסרו פניהם כנגד הארון ואמרו ס רה ע"כ
ורצוי שתדע שנמצאו עוד מלות מורכבו' מפועלים ושמות או מפועלים ומלו' הטעם
ובבר זה למדתי ממה שבתבו התוספות בתגיגה דף י"ב ע"ב מל הא דאתמר התם
אמר רב יהודה אמר רב דוד ביקש עליהם רחמים והורידן לארץ אמר לפניו רבונו
של עולם לא אל חפץ רשע אתה לא יגור במגורך רע לדיק אתה י"י לא יגור במגורך
רע וכתבו התוס' וז"ל לא יגור במגורך רע אין זה מקרא אלא לא יגורך והכי דרש
ליה עכ"ל . ונראה דדרש הכי לפי שפעל עומד הוא אשר לא יתכן להתחבר עם
הכנויים כמו שיתבאר לקמן אות ע"ל לכך דרש ליה שהוא מורכב מפעל ושם רצוני
לומר מן יגור ומן במגורך . ואומר אני כי כל הפעלים העומדים הבאים בתבור
הכנויים כולם מלות מורכבות הן אם שהן מורכבות מפעל ושם או שהן מורכבות
מפעל ומלה כמו אל תְּבוֹאֵנִי רבל בראה תלים ל"ו מורכב מן תבוא מתני ויזעקוך
נחמיה ע' מורכב מן ויזעקו אליך בני יצחוני ירמיה ו' מורכב מן יצחו מתני מנעורי
בדלני כאב איוב ל"א מורכב מן בדל אני ר"ל אני והוא בדלנו יחדו כאילו היה לנו אב
אחד וכל חכם לב יסופו על הדבר :

לט ומעתה תבאר דיני כנויי הפעלים . ולדעתי נקראו כנויים מלשון אל כח
אחת פני איש ואל אדם לא אַכִּירֶה איוב ל"ג שהוא לשון העלמה כלומר לא
אעלים שמו לבנותו בכנוי אחר כדי לשאת פנין אבל אקר אהו בשמו כי הכנוי הוא ענין
שם לוי שהם הענם נעלם על ידו ולפי שגם כנויי הפעלים הם נלוים ומחוברים עם
הפעלים כמו הכנוי אשר נלוה ומחובר בהצערפות שם הענם לכן נקראו כנויים .
ואשר ראוי שתדעהו הוא שכנויי הפעלים לא יתכנו כי אם בפעלים היוצאים הפועלי'
בגוף אחר לא בפעלים העומדים לפי שהורות כנויי הפעלים היא להורות על פעול
המקבל מפועל אשר הוא גוף אחר ולתו וה נה פושל עומד אינו יוצא אלא גוף אחר
זולתו על כן אין נכון לומר מן עָמַד עָמְדוּ כאשר נאמר מן שָׁלַח וינד משה לאהרן
את כל דברי י"י אשר שִׁלְּחוֹ שמות ד' גם מן העמיד נכון לומר והעמידו לפני הכהן
ויקרא כ"ז לפי שהשרש עמד בבנין הפעיל פועל יוצא הוא . גם ראוי שתדע שלא יתכן
להיות שום כנוי בפעלים המקבלים הפעולה כמו בבנין נפעל ובנין פִּעֵל ובנין הפעל
ובנין התפעל ארבעה בנינים האלה לא יבואו עם הכנויים לפי שהורות הפעלים
בתבור הכנויים היא להורות על פועל אשר יפעל בגוף אחר וארבעה בנינים האלה
פעולים הם ואינם פועלים בגוף אחר והתבאר מזה כי כנויי הפעלים לא יתחברו רק
בשלשה בנינים הפועלי' בגוף אחר והם בנין הקל בנין פִּעֵל ובנין הפעיל . וידעת

כאמנה כי כנויי כל פעל נסתר הם עשרה שלשה נופים לזכר ושלשה לנקבה שלשה לרבים ושלשה לרבות ולפי שכל לשון מדבר בעדו שזה לזכר ולנקבה בין בלשון יחיד בין בלשון רבים לא מציאו תרגום פסו להו עשרה לכן כל כנויי לשון נסתר עשרה וכל כנויי מדבר בעדו הם שמנה לפי שלא יתכן לחבר כנוי מדבר בעדו עם פעל מדבר בעדו כי על ענין זה הוסד בנין התפעל להורות שהפועל יפעל הפעול בעצמו ואם כן נעדר מפעל מדבר בעדו כנויי מדבר בעדו בין בלשון יחיד בין בלשון רבים נשארו שמנה כנויים וכל כנויי פעל נמצא הם ששה לפי שלא יתכן לחבר כנוי הנמצא עם פעל נמצא בין בלשון זכר בין בלשון נקבה בין בלשון יחיד בין בלשון רבים וא"כ חסרים ממנו ארבע פסו להו שיתא הרי לפניך כי כל כנויי פעל נמצא ששה וכל כנויי פעל מדבר בעדו שמנה וכל כנויי פעל נסתר עשרה ושימנך וח"י בהם והאותיות המשמשות אל הכנויים שימנם הכנויים בין בכנויי השמות בין בכנויי המלו' ובין בכנויי הפעלים :

מ כל כנויי השמות הם תריד עשרה והבינוני' נוהגים תמיד מנהג משקלי השמות בכל הלכותיהם אבל ראוי שתדע שיש הבדל בין הורחת כנויי הפועלים להורחת כנויי השמות כי הורחת כנויי הפעלים היא כשעם אותו אותך אותי והורחת כנויי השמות היא בשעם שלו שלך שלי המשל בזה מן פָּקַד נאמר פָּקַדוֹ פי' פקד אותו פָּקַדְךָ פי' פקד אותך פָּקַדְנִי פי' פקד אותי ובכנויי השמות מן בית נאמר ביתו פי' בית שלו ביתך פי' בית שלך ביתי פי' בית שלי : ואמרו המדקדקים שנמצאו לפעמים כנויים מפעלים עומדים שהם על דרך הזרות ואינם כנויים אמתיים והורחתם כשעם אליך אלי או כשעם מאתנו ממך ממני או כשעם עמו עמך עמי וכדומה להם ואני אומר כי כלם מורכבים משמות ופעלים או ממלות ופעלים ואינם כנויי הפעלים לגמרי כמו שהתבאר לעיל סוף אות ל"א ע"ש : המשל בזה ישסוס מדבר ואיה ישעיה ל"ה מורכב מן יסוד נס בכלי הנקר נשלם הנשר מ"ח י"ט מורכ' מן בשל להם : אושים בהם דרש כמו כי ארץ הנגב נתתני יהושע ט"ו כבר אמרו רז"ל כי ארץ הנגב נתתני שאין בו אלא תורה ע"כ וא"כ כנוי אמתי הוא פי' נתתי אותי וכן לי יאורי ואני עשיתני יחזקאל כ"ט כבר אמרו בשמות רבה פ' ח' שפרעה עשה עצמו אלוה שנאמר לי יאורי ואני עשיתני ע"כ ועם היות שבבר התבאר שלא יתכן לחבר כנוי מדבר בעדו עם פעל מדבר בעדו האמת כן הוא אלא לפי שמאמר בעל הוא תפס הכתוב לשון זה כי הדבר נמנע לעשות את עצמו שהרי קולם המעשה לא היה ולא נברא וא"כ מי הוא העוה ואח' המעשה כבר היה ולא היה צורך לעשותו :

מא כנויי העבר ליחיד נסתר הם עשרה ובכל הכנויים ישתנה תמיד הפ"א לשו"א לרבוי תנועות המלה ופת"ח עי"ן הפעל ישתנה לקמ"ץ לפי שלא יתכן שיתקיי' הפת"ח כי אז היה ראוי להיות אחרון דגש כמשפט אחרית ת"ק ואין כאן שום הורחה שהדג"ש יורה עליה : וכנוי יחיד נסתר הוא"ו לבדה ולפניה חולם שהוא"ו נמשכת מאזנו כמו וְטָבַחוֹ אוֹ מָכְרוֹ שמות כ"ב כי מְצָאוֹ רע איוב ל"א ולא נקדו האות שלפני הוא"ו הנקה בשורק כדי להבדיל בין כי שָׁמוֹ אותי נבור בראשית מ' ובין שָׁמוֹ אדון לביתו תליס ק"ה לו בה"א ואל"ו ואלו היא בשור"ק כמו וְקָרָאהוּ אסון בראשית מ"ב

לגאון שְׁמֹרוֹ יחזקאל ז' : ובכנוי יחיד נמצא יהיה שו"א נע לפני כ"ף הכנוי כמו צור יָדְךָ תשי דברים ל"ב מי שָׁמְךָ לאיש שמות ב' הוא עָשְׂקָן כונך דברי' ל"ב ונהפס מאת' יסת' הסו"א לסגו' כמנה כמו שמ' לאביר זה יָדְךָ משלי כ"ג והנמצאי' והנמצאו' פִּקְדֶכֶם פִּקְדְכֶן עי"ן הפעל נפת"ח ונראה לי שתנועה קלה היא שהיה ראוי להנקד פִּקְדֶכֶם פִּקְדְכֶן כי היה ראוי שישתנה פתח עי"ן הפעל לשו"א לפי שיש כאן חמש אותיות מורגשות וכענין שכתב הרד"ק נמכלול דף י' ע"א דפוס קטן וז"ל ונקדו פ"א פְּעַלְתֶּם פְּעַלְתֶּן בשו"א שלא עשו כן בשא העוברים שלא להרגות התנועות בהרגשת חמש אותיות ושלש מהן בתנועה והקלו המלה ואמרו הפ"ח בשו"א פ"כ"ל וכן הוא ואולם בנדון דידן ראוי שגם תנוע' העי"ן תשתנה לשו"א כיון שבבר נשתנה תנועות פ"כ לשו"א בכנוי יחיד נמצא כמו פִּקְדְךָ אע"פ שאין בו אלא אותיות מורגשות ראוי א"כ שבכנוי רבים נמצאים ישתנה גם פת"ח עי"ן הפעל לשו"א לפי שיש בו חמש אותיות מורגשות ושו"א פ"פ ישתנו לחיר"ק כ' שלא יתחברו שני שואין ברגש כתיבה אחרת לא יתכן זה לפי שגם למ"ד הפעל היא בשו"א נמנע היא שיתחברו שני שואין אחרי תנועה קלה לכן חזר ונשתנה שו"א עי"ן הפעל לפת"ח כמו שהיתה בתחילה אלא שתנועה קלה היא כמו פִּקְדֶכֶם פִּקְדְכֶן לכן הכ"ף רפויה כמשפט אחרי שו"א שלפניו תנועה קלה (ומה שמצאנו עַנְפֶּכֶם יחזקאל ל"ז כבר כתב הרד"ק נמכלל דף קנ"ו ע"ב וז"ל שאינו מגזרת עָנָף לפי שהיה לו לומ' עַנְפְּכֶם אבל הוא מגזרת אֶרֶץ עכ"ל וא"כ פת"ח העי"ן ת"ק נמורה היא) והנן זה והאות שלפני כנוי גי היא בפת"ח ולא בקמ"ץ כמו אֲכָלָנִי הַמְּכֵנִי ירמיה כ"א שָׁבֵנִי אלהים לאדון בראשית מ"ה וכן בעבר נמצא בחיבור כנוי מדבר בעדו כמו כי אם זְכַרְתַּנִי אתך בראשית מ' למה שַׁמְתַּנִי למפגע לך איוב ז' עם היות כי שמוש הָ נגזר ממלת אַתָּה שהתי"ו קמוצה ונראה לי הטעם לפי שכנוי גי נגזר ממלה אֲנִי שהאל"ף בח"פ וכאשר נשמטה האל"ף ראוי להעיל הח"פ על האות שלפני כפי מנה הלשון ולפי שלא יבא שו"א נע אחרי נגינת טעם כשמט הש"א ונשאר הפת"ח לבדו והוה טעם הפתח שלפני כנוי גי והעד על זה מה שלא יבוא דגש אחרי הפת"ח כמשפט אחרי ת"ק שיש בה נגינ' טעם אין זה אלא כמו שאמרנו שזה הכת"ח הוא תמורת שו"א וא"כ תנועה קלה היא וכן הוא מה שאין אחריה דג"ש : ואולם בהפסק מאמר יהיה קמ"ץ לפני כנוי גי כמו למה זה שְׁלַחְתָּנִי שמות ה' לא י' שְׁלַחְתָּנִי במדבר י"ז והיינו לפי שגם מלת אֲנִי היא קמוצה בהפסק מאמר כמו ויאמר אֲנִי בראשית כ"ז :

מב הבינוני בחבור הכנויי' נוהג מנהג משקלי השמות בכל הבנינים ובכל הגירות ושתנה גיר"י עי"ן הפעל בשו"א לפי שגם למ"ד היא בשו"א תנועות המלה חוץ בנמצאים ונמצאות לא תתכן עי"ן הפעל בשו"א לפי שגם למ"ד היא בשו"א מה שלא יתכן כפי טבע בלשון שהרי שו"א ע"פ יהיה שו"א נע בהכרח לפי שקדמתו ת"ב לכן נשתנה שו"א העי"ן לת"ק ותנועה קלה היא בעבור זה תהיה כ"ף הכנויים רפויה כמשפט אות בג"ד כפ"ת שאחרי שו"א שקדמתו תנועה קלה כמו אני חוֹבְתֶנָּה יחזקאל ט"ז ויוֹצְרֶךָ מבטן ישעיה מ"ד שור איבֶךָ שמות כ"ג : ואם למ"ד הפעל אות הח"ע תהיה עי"ן הפעל בגיר"י כמו אזר אנכי שַׁלְחֶךָ ש"א כ"א ואם למ"ד הפעל אל"ף

תהיה ע"ן הפעל דפתח כמו בוראך יעקב ישעיה מ"ג וחס עין הפעל אות גרונית
היא תמיד נפתח כמו גאלך קדוש ישראל ישעיה מ"ח גאלכם קדוש ישראל ישעיה
מ"ג לזרע אברהם אהבך לעולם ד"ה נ' כ' והבסק מאמר תהיה למ"ד הפעל
בסגול"ל ועי"ן הפעל תהיה בשו"א כה אמר י"י גאלך ישעיה מ"ד י"ז שמרך תליס
קכ"א: והנינוני הוקבה פוקדה אז ויהיו חבור הנגוים מן פוקדת כמו מן
יולדת נאמר ומר ליולדתו משלי י"ז נרה היא ליולדתה ש"ה ו' חפרה יולדתכם
ירמיה נ' הנה נבולם בתי"ו דגושה וזה יורה כי החבור הוא מן יולדת לא מן יולדת
כי כל ה"א נחה שנשתנה לתי"ו היא רפויה: וכ"כ הרד"ק נמבלול דף יו"ד ע"ד וז"ל
ביוני הנינוני לנקבה החבור מן פוקדת לא מן פוקדה לפיכך לא נרשתה התי"ו כמו מן
משמרת משמרתו ומן מלחמת מלחמתו וכן כולם שהם נתי"ו אבל אחר סופם
ב"א נהתפנרות תשוב תי"ו ותרפה ועשו החבור מן פוקדת לא מן פוקדה להקל על
הקריאה כמו שעשו בחבור מ"מ מלחמת לא מן מלחמה מלעשה להקל עכ"ל ורב
בזה שקלותו הוא לפי שמשקל פוקדה בה"א נחה בסוף שורה על המנוחה ומשקל
פוקדת בתי"ו הוא לפי שמשקל הקל בסמיכות לכן עשו החבור ממנו:

כג בגר התבאר שיש הבדל בין הורחת כנויי הפעלי להורחת כנויי השמות
והורחת כנויי הפעלים היא כעשם אותו אותך אותכו והורחת כנויי השמות
אינה כעשם שלו שלך שלי אבל ראוי שתדע כי כנויי המקור יתכנו בכל אחת משתי
הורחות האלה רצוני לומר שתהיה הורחת כנויי המקור מתכונת הפעלים כמו ויקם לרדפך שמואל א' כ"ה לשמרך
אותך אותי כמשפט שאר כנויי הפעלים כמו ויקם אדם לרדפך שמואל א' כ"ה לשמרך
בכל דרכיך תליס נ"א אל תפנעי בי לעזבך רות א' להרגו בערמה שמות כ"א
להוציאהו אל הבית ירמיה ל"ט. ולפעמים תהיה הורחת כנויי המקור מתכונת
הפועל כעשם שלו שלך שלי כמשפט הורחת כנויי השמות כמו בתמרי לבדיק חיה יחי'
יחזקאל ל"ג ויהי כאכלם מהנזיל מ"ב ד' על אמרך לא חטאתי. ירמיה ב' ביום אכלך
ממנו בראשית ג' בעמדו לפני פרעה בראשית מ"ב בדברם אל פרעה שמות ז' ובראך
לי העשם לפי שיש במקור התיחסות גדול עם שם המקרה עד שבעבור גדל
התיחסותם יבוא זה המורת זה כמו שיתבאר בתיבת המליצה אופ' כ"ב לכן תהיה
לפעמים הורחת כנויי המקור כהורחת כנויי השמות והזה מה שבחב החכם המנעורת
בפ' וירא על פסוק ויהי כהוציאם אותם החוצה וז"ל ומלת כהוציאם שם הפעל כמו
לכוציאם מארץ מצרים שמות י"ב והמ"ם סימן הפועלי והם המלאכים ואותם פעולי
עכ"ל ירצה בזה כי מלת כהוציאם מקור הוא כמו להוציאם מארץ מצרים אבל אין
הורחות הכנוי כאזהו כי לרהוציאם הוא מתכונת הפעול ובמלת כהוציאם יהיה
מכנוי מתכונת הפועל וז"ל והמ"ם סימן הפועלים המלאכים ואותם פעולים
כלומר מלת אותם מורה על המקבלים הפעולה ולא מ"ם הכנוי. וזהו נ"כ מה
שאמר רש"י נפ' נח וז"ל החלם כמו אמרם עשותם להתחיל הם לעשות עכ"ל ר"ל
שאין מ"ם הכנוי מתכונת הפעול כמנהג כנוי הפעלים אבל הכנוי הוא בתחיל הפועל
בשאמרו להתחיל הם לעשות ומה שקלעה הנפה יצאה סולת נקייה שעם היות
שאמרנו לגבל אותם מ"ם שכנויי הפועלים לא יבואו כי אם בפעלים הוצאיים הפועלים

בנוף אחר לא בפעלים העומדים ולא בפעלים המקבלים הפעולה היינו לווקא בכנויי
שחר חלקי הבנין אינרא בכנויי המקור בבחינת מה שהם בהורחת כנויי השמות
יתכן שיבואו גם בפעלים העומדים בבנינים המקבלים הפעול' כמו ביום עמדך מנגד
עונדיה א' בברתו מפני אחיו בראשית ל"ה עד השמדך דברים ז' בהתחברך עם
אחזיהו ד"ה ב' כ' בהתפללו בעד רעהו איוב מ"ב:

כד בכל כנויי המקור לעסקרים ולמדברים תהיה פ"פ בק"ח תמורת שו"א שהרי
החבור הוא מן פקד בשו"א הפ"א ונרנות המלה בתנועות בשתנה חולם עין
הפעל לשו"א ובעבור זה בשתנה שו"א הפ"א לת"ק כדי שלא יתחברו שני שואין ברא
הפיבה ובשתנה לק"ח הו. דוגמא המולם לפי שבשתנה חולם עין הפעל לשו"א בתיבות
בהסבבו הקנועות בהעל שו"א הפ"א על עין הפעל ובתנועות עין הפעל על פ"א
הפעל אינרא כפי הראמת תנועה קלה היא לכן תהיה למ"ד הפעל רפויה אם היא אחת
מאותיות בגדכפת כמו בן שנה שאול בבלכו ש"א י"ג אל תפגעו בי לעזבך רות א'
בעזבם את יי אלהי אבותם ד"ה ב' כ"ח בשנת מלכו מ"ב כ"ה רע ומר עזבך את י"
ירמיה ב' על עזבם את תורתי ירמיה ט' ולומיהם אינרא בכנויי הנמלה ונמלאים
תהיה פ"פ בשו"א ופ"פ בק"ח כמו באבלם מלחם הארץ במדבר ט"ו ביום אכלכם
ממנו בראשית ג' ויקם אדם לרדפך שמואל א' כ"ה לשמרך בכל דרכיך תליס נ"א
ביום עבדך מנגד עונדי א' ולומיה' וכ"ל הטעם לפי שבלשון נמלה למד הפעל
בשו"א בעבור זה לא יתכן שתהיה עין הפעל בשו"א כי בבר התבאר שהק"ח שבפ"א
הפעל תנועה קלה היא אחר לא יתכנו אחריה שני שואין רצופים לכן תהיה פ"ק
הכנוי רפויה כמשפט אות בגד כפת שאחרי שו"א שקדמתו תנועה קלה וזה ברור:
וזהו ההבדל בעצמו לבאיר מה שבין כנויי המקור וכנויי השמות שהם ממשקל
פועל כמו חולם נורקחורם שורש אחזקי גם בכנויי משקל זה ישתנה חולם הפ"א לק"ח
ומבול הענין לשו"א כמו עולת חולם בחרשו במלבר כ"ח מזבוסתי ובן גרני ישעיה ב"א
מי ישכן בהר קדשך תליס ט"ו אם יוקין שרשו בארץ חיות י"ד ויגל אזנם למוסר
איוב ל"ו וההבדל שביניה הוא זה כי הק"ח שבפ"א הפעל במשקלי השמו' שהם ממשק'
פועל הוא תמורת חולם אבינו ק"ח בתמורה היא בראיית דגש למ"ד הפעל שהיא
מאותיות בגד כפת כמו מן ארך רוחב חשך נאמר ורחב ארבו ורחב רחבו שמות
כ"ח אלהי יגיה חשבי תליס י"ח והק"ח שבפ"א הפעל בכנויי המקור תנועה קלה היא
כפי מה שהתבאר שהחנו הוא ממשקל פעול לא ממשקל פעל לכן תהיה למ"ד הפע'
רפויה אם היא אחת מאותיות בגד כפת כמו בשנת מלכו מ"ב כ"ה כי רע ומר עזבך
את יי ירמיה ב' על עזבם את תורתי ירמיה ט'. ואולם בכנויי הנמלה והנמלאים יש
ביניהם עוד הבדל אחר כי בכנויי הפעל ומשקל פועל תמ"ד תהיה פ"פ בק"ח ות"ק
בתמורה היא לכן עין הפעל בשו"א נח ולמד הפעל בשו"א נפ כמו ונרנך יאסף איוב
ל"ט הטו אזנכם ולכן אלי ישעיה נ"ה ורוח קדשך אל תקח ממני תליס נ"א ולומיה'
אבל בכנויי המקור תהיה ע"פ בשו"א נפ לפי שהק"ח שבפ"פ תנועה קלה היא כאמו'
ואין נכון להיו' אחריה שני שואין רצופים לכן הועל הק"ח שבפ"פ על עי"ן הפעל
וכו"ח עי"ן הפעל הועל על פ"פ כמו ביום אכלך ממנו בראשית ג' ביום אכלכם
ממנו

ממנו שם ביו׳ עָמְדָךָ מנגד עונדי׳ ח׳ ועד אֲבָרֶךָ מסר דברים כ״ח וכן כולם׳ • וכל
מה שהתנאר אצלנו בהבדל שבין כנויי המקור מבנין הקל ובין כנויי משקל פּוֹעֵל הנה
למראה עיניך הפסוק כי מה שמצאנו בְּאָסְפְּכֶם דברים י״ז בְּאָסְפְּכֶם את תבואת הארץ
ויקרא כ״ג ובְשָׁכְבְּךָ דברים ו׳ והיה בְּעָבְרָכֶם את הירדן דברים כ״ז בְּשָׁמְעָכֶם את
קול השופר יהושע ו׳ כל אלה ודומיהם שעי״ן הפעל ולמ״ד הפעל הן בשוא״ן אחרי
ק״ח כולם שמות מקרים הם ממשקל פּוֹעֵל ואינם כנויי המקור לכן והיו אחריו שני
שוא״ין לעשם שהתנאר לפי שהם מנפרד אסף שכב עוֹבֵר שמע וכן מצאנו ואסף
שללכם אסף החסיל ישעיה ל״ג וכן לורע הזרע ולְאָכְלֶכֶם ברא״שית מ״ז שם המקר׳
הוא ממשקל ויקבצו את כל אבל ברא״שית מ״ח׳ ואולם המקור בחבור הכנוי הוא
בַּאֲכָלְכֶם מלחם הארץ במדבר ט״ו בשם אֲכָלְכֶם ממנו ברא״שית ג׳ פ״ב פס״ד ועי״ן
הפעל בק״ח ותהפך קלה היא כמו שהתנאר • ועם היות שברא״ה מהם כפי הורא״תם
שכנויי המקור הם אין ראיה מהורא״ם׳ כי שם המקר׳ והמקו׳ מתייחסי׳ זה לזה עד
שיבוא זה תמורת זה כמו שיתבאר בתיבת .אליהו אות כ״ב ע״ש • ומצאתי און לי
ממה שכתב במכלול יופי בפסר יהושע ו״ל בְּשָׁמְעָכֶם שם והנפרד שמע בכלם
ארח עכ״ל ויפה דק שעם היות שברא״ה מהורא״תו שהוא מקור בחבור הכנוי מ״מ
שם דבר הוא ממשקל פּוֹעֵל כי בכנוי המקור לנמצא ולנמצאי תהיה פ״ם בשו״א ועי״ן
הפעל בק״ח כמו שהתנאר בעוב טעם ודעת • וממה שהתנאר נראה עין בעין שעמ׳
בעל ערוגת הבשם במה שכתב בפרק כ״ח בלות כנויי המקור לנמצא ולנמצאים
פִּקְדֶךָ פִּקְדֶכֶם פִּקְדֶכֶן ואתחליף ליה בין כנויי המקור מבנין הקל ובין כנויי השמות
שהם ממשקל פּוֹעֵל וכל זה ברור ונכון :

בזה בכל כנויי העתיד תהיה עי״ן הפעל בשו״א חוץ מנמצא ונמצאים שתהיה עי״ן
הפעל בק״ח והטעם פשוט לפי שחול״ם עי״ן הפעל ישתנה לשו״א מפני רבוי
תנועות המלה שהרי גם בעתיד זולת חבור הכנויים ישתנה החולם לשו״א לרבוי
תנועות המלה כמו יִפְקְדוּ תִּפְקְדוּ משא״כ בכנוי הנמצא והנמצאים נאמר יִפְקְדֶךָ
יִפְקְדֶכֶם לפי שגם למ״ד הפעל היא בשו״א להקל לפי שיש במלה חמש אותיות
מורגשות לכן נשתנה שו״א עי״ן הפעל לק״ח כדי שלא יתחברו שלשה שוא״ין מה שלא
יתכן כפי טבע הלשון ונשתנה לק״ח ולא לשאר ת״ק לפי שהיה בתחל׳ חול״ם ותנועה
קלה היא והכ״ף הכנוי שאחריה היא רפוי׳ כמשפט אחרי תנועה קלה • וכנוי יחיד
נסתר אם הוא בוא״ו לבדה תהיה למ״ד הפעל בחול״ם בעבור משך הוא״ו כמו
אויב יִרְדְּפוּ הושע ח׳ ולא נקדוה בשורק להבדילו מן ולא יִרְדְּפוּ עוד אחרי ישראל
ש״ב׳ • ואם הוא בה״א וא״ו תהיה למ״ד הפעל בציר״י כמו י״ יִשְׁמְרֵהוּ והה״א
בשור״ק לפי שכנוי זה נגזר ממלת הוא וכן אם הוא בנון וא״ו היא בשורק והנון דבוקה
להבדיל בינו ובין כנוי רבי׳ מדברים כמו בחֲנֵי ימיו יַעַזְבֻנוּ ירמיה י״ז אישה יִקְחֻנוּ
במדבר למ״ד תִּתְּנֻנוּ מאכל לעם לעיים קליס ע״ל הנון לבושה כנוי ליחיד נסתר
הוא • אבל אל יַעַזְבֻנוּ מ״ח יִקְחֻנוּ ונחיה לפנין הושע ו׳ תִּתְּנֻנוּ בלתן מאכל קליס
מ״ל הנו׳ רבוי׳ כנוי לרבים מדברים הוא ומצאנו כנוי הנסתר גם בנון ה״אות״ו כמו
צָרֻנִיהוּ באישון עינו דברים ל״ב כל היום יְבָרֲכֻנֵהוּ קליס ע״ב : וכנוי נקבה נסתרת
אם

אם הוא בה״א לבדה תהיה למ״ל הפעל קמוצה והה״א במפיק כמו יַשְׁפִּילֶהָ עד ארץ
ישעיה כ״ו אז תהיה למ״ל הפעל בסגול והה״א בחטף כמו יְבִיאֶהָ את תרומ׳ יי׳
שמות ל״ה תחתיים שניים ושליש תַּעֲשֶׂהָ בראשית ו׳ ולפעמים הוא בנון ה״א כמו
קריה נשגב׳ יַשְׁפִּילֻנוּ ישעיה כ״ו ומכה בהמה יְשַׁלְּמֶנָּה ויקר׳ ע״ד ואם גאל יִגְאָלֶנָּה
ויקרא כ״ו תִּרְמֶסֶנָּה רגל ישעיה כ״ו ודגש הנון הוא כדי להבדילו מעתיד לנסתרות
אז לנמצאות בלא חבור הכנויים שיש שומ״ן בסוף התיבה כמו והנה תְּכַבֵּנָה
אלמות יכם ברא״שית ל״ו תִּשְׁבֵּנָה לקדמות בן יחזקאל י״ו וכן וַתַּעֲנֵנָה הנשי׳ ש״א
י״ח נון נה רפויה לפי שהוא עתיד נסתרות בלא חבור הכנוי אבל חכמות שרותיה
תַּעֲנֶנָּה שופטים ה׳ הוא עתיד לנסתרות בחבור כנוי הנקבה לכן אנון דגושה ורואי
שתדע כי חבור כנוי פָּקַדְתִּי בחבור כנויי פָּקַדְתִּי וחבור כנויי פָּקַדְתָּן בחבור כנויי
פָּקַדְתָּם רבוי לומר שנשמעה המם והנון ותהיה הת״ו בשורק כמו למה הָעֲלִיתָנוּ
במדבר כ׳ הלוס צמחני אני זכריה ז׳ וחבור כנויי פָּקַדְנָה בחבור כנויי פָּקְדוּ חבור
כנויי תִּפָּקַדְנָה כחבור כנויי תִּפָּקְדוּ :

תיבת השמות

התיבה השביעית בדקדוק השמות והלבותיהם יבה מ״ה אותיות

א השם הוא חלק מחלקי הלשון ולא שם בשלשה והוא מופשט מן הזמן ומפעולה
מעשיית ואינו אלא סימן לקריאת הדבר בשמו והשמות הנאותים לדעתם הם
אלה שם עצם כללי שם עצם פרטי שם המקרה שם תואר שם נרדף שם נבדל שם
מסותף שם מוסאל שם מגזר שם הייחס שם המספר ואבארם אחד אחד :

ב שם עצם כללי הוא שם דבר הנקרא כן מיד אחרי שיצא הדבר אל המציאות לא
שנתחדש השם ההוא בזמן מה אחרי שיצא אל המציאות והוא הכולל לדברי רבים
כמו בית שדה שלחן מנורה עץ ואבן סור והמור כל אחד מאלה וכיוצא בהם נקרא
שם עצם כללי לפי שכולל מינים רבים :

ג שם עצם פרטי הוא השם העצם המורה על דבר פרטי אשר נודע וניכר בקורא׳
שמו כשמו׳ האנשי׳ והנשי׳ כמו אברהם יצחק ויעקב שרה רבקה רחל ולאה ושמות
הערי׳ כמו כרמ׳ תבו׳ סיני ושמו׳ הנהרו׳ כמו פישון גיחון חדקל פרת ושמו׳ הימים והעמי׳
והערי׳ וראר״ו וכדומ׳ להם ור״ו שתדע כי שם זה נבדמ״ש השמו׳ בארבע הבדלים •
הבדלה הוא שלא מצל בו ה״א הידיעה לומ׳ האברה היצחק כאמ׳ הני׳ הזקן והטעם
כי שם עצם פרטי נודע וניכר׳ מפני שמו הפרטי ואין צורך להוול״ע״ ה״א הידיע׳ ומה
שנ׳ והאל ידע את חוה אשתו כבר אמרו המדקדקי׳ כי שם המיוחד כי גם הא״ש נקרא׳
בשם אדם דכתי׳ ויקרא את שמם אדם ביום הבראם׳ הבדל השני הוא שלא יצל׳ בו לשון
רבי׳ לומ׳ אבר האי יצחקי׳ כאמ׳ בני׳ זקני׳ והטע׳ לפי ששם עצם פרטי הוא א׳ מיוחד׳
ולשון רבי׳ לא יפו׳ בדב׳ הא״ הבדל השלישי שלא יחובר עם הכנויים

הכנויי לומ' לברהמ' ולחקו כלב' נמ' בית' יקנו והכ' תוו' וניפו' לעש' הרלשונלפי שם
עלם פרעי כבר נוד שפ"ל עש' ו ואיקור להוד' ע"י חבו' הכנויי' וח"ל היא הסבה בעלמה
מה שלא תשמ"ה"ל היעיש' במל' המתחבר עם הכנויי לומ' הבית ההחצרו לפי שלא
תפו' ההודע בדבר הידוע. ההבדל הרביעי שלא ילדק בו שמיות ענין לומר
אברהם ירוש"לים ילחק חברון כאשר נאמר בית יוסף וקן ניקו לפי שם עלם פרעי
בודע מפלת שמו הפרעי ואין צורך להודע עוד ע"י דבר אחר. וזאת היא הסבה
בעלמה במה שלא תשמה"ל היעיה על מלה הסמוכה לאחריה בסמיכות ענין לומר

הבית יוסף ניקו :

ד שם המקר' יש קורא' אותו שם הפעול' יור' על דבר שאינו מציאו' בפני עצמו רק
בהיותו מחוב' בנוס' מה שהוא עלם מהעלמי' כמו חכמ' נבור' ידיע' שכלו' שמירה
פקידה ילדות זקנה כל לה וכיוצא בהם אין בהם מציאות כי אם בהיות מחוברי' בנוס':
ה שם תואר הוא עלם אשר יתואר באיזה מקרה מן המקרים משל בזה כאשר יאמר
מקרה החכמה על עלם האדם נקרא חכם ואם יאמר בו מקרה הנבורה נקרא
נבור וכן בעבור מקרה הזקנה נקרא זקן וכן לדיק בצדקתו רשע ברשעתו עשיר
בעשרו וכן קטן גדול אלך ענד כל אלה ודומיהם שמות תוארים הם ההבדל שבין שם
העצ' לשם התואר הוא כי שם העצ' זה שאו אשר יקר לו מיו' היותו על האדמ' אבל
שם תוא' הוא השם אשר נקר' בו בזמן מה אחרי היותו ועל שם המקר' אשר התחב' בו:
ו שם נרלף הוא שם שיש לו חברי' המורי' ב"כ על הענין ההוא כמו רקיע שמים
שאם חרם חמה אויב אומה ספון מאכלת ואשם אשר אין לו חבר המורה על הענין
ההוא נקרא שם נבדל לפי שהוא לבדו כאילו חבריו בלילין ממנו כמו נפרית ומלח:
ז שם משותף הוא שם ר"לבמלאים מתחלפים כמו ואיל יעלה מן הארץ ברחשי ב"שהוא
לשון קישור וענן ואיל נכון לבלעו איוב י"ח שהוא לשון שבר ופורענו' וכן בפעלים
אורה אתכם ביד אל איוב כ"ו יורה חטאים בדרך תליס כ"ה הוא מענין הוראה ולמו'
אבל ב"החלים נדה אורה ס"ח כ' ולא יורה שם חז מ"ב י"ע הוא ענין הסלבת תליס:
ח שם מוסאל הוא שם הנתן בעצם על נמצא אחד מן הנמלאים ואח"כ הוסאל אל
עלם אחר כמו ראש הונח על ראש בעל חי ועל דרך שאלה נקרא עליון הסר
ראש הסר וכן רגל הונח על רגל בעל חי ועל דרך שאלה נקרא תחתית הסר רגלי
הסר ועד"ו לב השמים עין השמים יד הירדן כי הנהר והוא קרוב לשם המשותף:
ט שם נגזר הוא שם אשר נגזר מעלם אחר שקדם לו כמו אדם מאדמה או נגזר
ממקרה שקדם כמו ילחק מן לחוק או נגזר ממקרה אשר יהיה אחריו כמו יוסף
מן יוס' י"לי בנאחר או נגזר' מפעל' שהוא חלק מאש' כמו מורח מזרח מאכל מן אכל
פקדון וכרון ומפקד וכר כי כאמנה הלשון לאוסי' אות האמתי' ן בשמו הנגזרי' מן הפעלי':
י שם היח' הוא לי' האל' אחרי עירו או אחרי ארצו ועמו משפח' או שבט כמו עמוני
ומואבי בית הלחמי משפח' הראובני השמעוני וסימן היח' ה"ל ברא' הקיב' ויו' בסוף
ולפעמי' נשמע' הה"ל ותהי' היו"ל לבד ב' אי' הקיב' וסימן היח' הנקב' יו"ל קמוצ' ואחריה
ולפעמי' נשמע' הה"ל נחה בסי' הקיב' כמו עברי' מצרי' ולפעמי' נסתר' הה"ל ותנו' היו"ל כמו עברי'
ה"ל נחה בסי' הקיב' כמו עברי' מצרי' וקנין יחוס הזכרי' בס"ם ולפני שתי יודי"ן לחת היא
מצרי' וקנון עברי' ולחת היא לסימן הקנון כמו ומצרי' ילד לחת לודיים ל"ה ח' ח' הלא בני
לסימן הייחו' ולחת היא לסימן הקנון כמו ומצרי' ילד לחת לודיים ל"ה ח' ח' הלא בני
בו שיים עתום ק' ולקוחי פנים שתי יודי"ן

מלי"ן נשמעה לפעמי' לחת מהן כמו ומצרים ילד לחת לודים ברחשי' ו' וכפר' היכת
דליכ' למעני כמ"ש המו' בחולין דף ה' ע"ח בד"ה עורביי' מנעי לי' ע"ש:
יא שם המספר הוא שם אשר מוני' בו כל דבר שדרכו להמנו' ומשם יפרד והיה
לאחרעה ראשי' מספר מחובר ל המתואר מספר מופשט מן המתואר מספר
מצערף מספר חלקי' ורחוי לבאר תחל מספר מצערף ומספר חלקי יחידי דזוגרי
מלייהו' מספר מצערף הוא מספר אשר יצערף ל מספר אחר בנחינת סד' הקודם
והמאוחר כמו ראשון שני שליש רביעי חמיש' שש שביעי שמיני תשיעי עשירי' ולשון
נקבה ראשונה שנית שליש רביעית חמישית ששית שביעי' שמיני עשיריה ונקרא
שם המצער' לפי שלא יתכן להקרא ראשון כי אם בהצערפו ל השני שאחרין גם השני
לא יהיה כי אם בהצערפו ל הראשון שלא פניו בלשון רבים נאמר שניים שלשים' אעש'
בראשית ו' והמספר החלקי הוא הנאמר על חלק מן הכל כמו חצי שלשית רביעית
חמישי' כו' וההבדל בינו למספ' מצער' הוא שמספ' מצער' נזכ' תמי' אחרי הדב' הנמנ'
כמו יו' שלישי בראשי' ח' ובשנ' הרביעי ויקר' י"ט ובחדש החמישי ומספ' חלקי נזכר
תמי' קוד' הדבר הנמנה כמו שליש' השקל נחמיה י' רביעית ההין במדבר כ"ה:
יב מספר מחובר ל המתואר דע כי המספר הוא מקר' שאין בו מציאו' בפני עצמו
רק בהיותו מחובר בנושאי' מתחלפי' והם הדברי' שדרכ' להמנו' והם נופ' מהולקי'
והנה כאשר יחול מקר' המספר עליהם אזי הם מתואריס במקר' המספר ההוא והוא
המספר אשר קראתי בשם מחובר ל המתואר לפי מהוא מדבר בנחינ' הדברי' הנמני'
המתואריס במקרה המספר ואולם כאשר הוא מדב' בנחינ' המקרה שהוא המספ' לא
בנחינ' הדברי' הנמני' הוא הנקר' בשם מספר מופש' מהמתואר ולפי שהדברים
הנמנים הם על מיני' שוני' לכן נופל בהם לשון זכר ולשון נקבה כמו אחד שני' שלשה
ארבעה חמשה ששה שבעה תשעה עשרה לשון זכר אחת שתים שלש ארבע חמש שש
שבע שמנ' תשע עשר לשון נקבה. והנה בשם מספ' המחוב' ל המתוא' משלש' על
עשר' תהיה ה"ל בסוף המספ' בל' זכר ולפניה קמץ כמשפט לשון נקבה בשא' השמו'
ובמספר שמנ' תהיה תמיד ה"ל בסוף בין בלשון זכר בין בלשון נקבה ויהיה ההבדל
ביניהם בנקודת האות שלפני הה"ל שבל' זכר היא קמוצה כמו ולו שמונה בני ש"ל
י"ו ובלשון נקבה היא בסגול כמו ומעלות שמונה יחוקאל מ' ואולם במספר המופשט
מן המתואר תמיד יהיה חי"ן בסופה והוא שוה לזכר ולנקבה כמו אחד אחת שני שתי
שלשה ארבעה חמש שש שבעה שמנה תשעה עשרה ובכל ספרי המדקדקים לא
מצאתי, טעם לזה הסגנו במה שהוא בשם המספר סימן הנקב' בלשון זכר וס' הזכר
בלשון נקבה גם למה היה זה שנוי משלשה ועד עשרה לא כן במספר אחד ושניים וכל
זה צריך עמקה והנני מבאר כל זה כפי מה שהשיג ידי ואלהי יורני: (ומה שהמחבר
הגיה כאן תמצא בתחילת הספר)

יב ותשוב ותתבונן שזהו בעצמו ההבדל בין הוראת שם המספר המחוב' אל המתואר
ובין הוראת שם המספר המופשט מן המתואר כי שם מספר מחובר ל המתואר
ורה לפעמים על השנוי לפי שהוא בנחינת הדברי' הנמנים ולא בנחינ' המקר' שהו'
המספר ומספר המופשט מהמתואר הוא בנחינ' המספר בלבד שהו' המקר' המתבשט
מן הדברי' הנמני' אבל אינו בנחינת הנמנים לכן הוא מורה על השוו' והנה בספור
חלום שר המשקים נאמר ובגפן שלשה שריגי' ובפתרונו נאמר שלשת השריגי' שלשת

ימים הם והיינו לפי שנספור החלום הוא מדבר בנחינת הסריגי אשר ראה בחלומו
לכך אמר שלשה סריגי במספר מחובר אל המתואר ואולם בפתרון מדבר בנחינת
החלום לא בנחינת הסריגי כיון שהפתרון ראוי להיותו מעין החלום ואין להסריגי
שום התיחסות המיון עם הימים לכך נאמר שלשת הסריגי שלשת ימים הם במספר
המופשט מן המתואר והיינו בנחינת החלום מבלי מה שנביא אל הדברים הגמני אם
יהיו שרוגים או דברי אחרים ובענין זה יהיה המספר המופשט מהמתואר שוה לזכרי
ולנקבות כמו וגם שלשת האנשים יחזקו ל"ד וקראו לשלשת אחיותיה" אין מ"ל לפי שהוא
בנחינת המקרה שלא ידבק בו מין הזכר והנקבה ואת היא הסבה בעצמה במה שהם
מספר יחובר אל המתואר יורה על השוי והדמיון לפי שהוא בנחינת המקרה שהוא המספר לא בנחינת הדברי
הגמני כמו שלשה קני המנורה שמות כ"ה ולא נאמר שלשת לפי שהקני לא היו שוים
בגודל שהרי האמצעיים בהכרח היו קצרים מהתחתונים גם העליוני היו קצרים
מהאמצעיי ומה יפה ומה נעים מאמר ז"ל בב"ר והנה שלשה אנשים נצבים עליו א"ר
לוי אחד נדמו לו בדמות שוקי ואחד נדמה לו בדמות גיטי ואחד נדמה לו בדמות
ערבי ע"כ וברש הכי לכיון שאלאכי היו הי"ל והנה שלשת אנשים באמצע מופשט
מן המתואר ומדקאמר שלשה במספר מחובר אל המתואר המורה על השוי אין ה ל
להורות שנצטו לו כאילו היו חלוקים זה מזה במלאכתם ווהו נ"כ מה שפי' רש"י
בפ' מקץ פסוק וירא אחי יוסף עשרה וז"ל מה ת"ל עשרה והלא כתיב ואת בנימן
אחי יוסף לא שלח אלא לענין האחוה היו חלוקין לעשרה שלא היתה אהבת כולם וכולם
שוה לו עכ"ל ירצה בזה משום דלא הול"ל עשרה אלא מדכתיב עשרה ולא כתיב
עשרת אין זה אלא להורות על השוי שהיה חלוקין זה מזה לעשר ווכ"כ רבינו בחיי
בפ' תרומה וז"ל ומה שהזכיר בצוי ועשית שנים כרובים ולא אמר שני בענין כי שני
הלשון השוויה הוא כמו שני לחות העדת שני בנשי שני השערים ולכך הוצרך לומ'
שנים כי היו חלוקים בענינים זה זכר וזה נקבה כדאיתא ביומא ואמ'מבין שני הכרובי
ויעש שני כרובים לרמוז על השוויתם בזהב ובמקשה ובאחדות עכ"ל ס' גם הבנוי שהו
תמיד ממספר מופשט מהמתואר כמו שיתבאר לקמן אות י"ד לכן גם הוא יורה על
השוי כדאיתא בקידושין דף י' ע"א ומקו גם שניהם עד שיהיו שוים כתא ע"ב ' אינר'
במלת אחד דלכאור' לא ידבק בו השוי ולא השוי מ"מ המחובר אל המתואר יורה על
דבר מיוחד ומבורר מאחר דברים כי זהו בנחינת השוי אים אחד לבית אבותיו
במדבר ח' ירצה בזה על הנשיא שהוא האחוד והמובחר לבית אבותיו וכן אדם אחד
מאלף מצאתי קהלת ז' כלומר אדם אחוד ומיוחד שלא ידמה ולא ישוה לו אחר וכך
אמרו ז"ל במגילה דף כ"ח ע"א רבי אם נאמר אחד אמר אחד אמר ליה אחד
מיוחד שנעדרו המכוון בזה דלא הי"ל אחד כי די באמרו ככה בלשון יחיד ומדקאמר
אחד ולא קאמר אחד מורה על דבר מיוחד ובבכורות דף י"ז ע"א א"ר יוחנן מוד'
ר"מ בשעיר של ר"ח דבעינן בן שעירה מ"ט אמר קרא אחד המיוחד ובא מעשה
ימי בראשית ' אינרא אחד כולו פת"ח שמופשט מהמתואר הוא לכן יורה על דבר כל
בהו יהיה מה שיהיה וזהו בנחינת השוי כלומר הכל שוה בו ביו מחר אים נפשך
בנפש אחד מהם מ"א י"ע כלומ' יהיה מי שיהיה וכן אחת מכל מלות יי' ויקרא ל'

תהיה אינו מלות שתהיה ' ומורה גם על השוי כמו הקהל אחה אחת לכם ולגר
במדבר ע"ו פי' בכל אחה ואחה תהיו כולכם שוים בה ואם לכולם שאלה אחת אנכי
שואלת מאתך מ"א ב' כ"ומר דבר קל לכן היא אמרה לשלמה בנה שאלה אחת קטנה
אנכי שואלת מאתך והוסיפה בדבריה מלת קטנה וזה ברור:

יד (מה שהמחבר הביא כאן המלא בתחילת הספר) ראוי שתדע כי בספרים
הפרטיים יבואו הדברים הגמנים בלשון רבים כמו שבע שנים שבע פעמים
ויקרא כ"ב ויהי כעשרת הימים שמואל א' כ"ה ואולם בספרים הכלליים ראוי לומר
מעשרה ואילך יבואו הדברים הגמנים בלשון יחיד כמו אחד עשר יום דברים א'
מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים בראשית כ"ג ' ומאלף ואיל' חוזר הדין לראש
ונאמרו הדברים הגמנים בלשון רבים כמו כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול תלים
צ' ונראה לי הטעם לפי שבספר אלף יש בו הקייתת אל האחדים לכן יקרא
האות המורה על מספר אחד אל"ף הכוון למה דאיתא במסורת סוף ס' בראשית
וז"ל סכום פסוקי דספר בראשית אל"ף וחמש מאות ושלשים וארבעה וסימן אך ל"ד
עכ"ל:

טו אֶחָד לפי שאינו בכלל המספר אלא שהמספר מורכב ממנו לכן בהסמכו
לפעמים תהיה בו הוראת המופשט מהמתואר כי בנחינת מה שאינו בכלל המספר
תהיה בו הוראת ענין הסמיכות האמתי כמשפט שאר השמות ובנחינת מה שהמספר
מורכב ממנו תהיה בו הוראת ענין המופשט מהמתואר וזהו מה שפי' רש"י בפ'
תולדות יצחק וז"ל אחד העם המיוחד שנעשה זה המלך עכ"ל ירצה בזה שסמיכות
אמיתי הוא וזה שאם היה מופשט מהמתואר להורות על אחד כל דהו יהיה מי שיהי'
הל"ל כמעט שכב אחד את אשתי ומדקאמר אחד העם ולאי סמיכות אמתי הוא
והוראתו המיוחד בעם שהוא המלך ואל תשאלני דא"כ הי"ל כמעט שכב אחד את
אשתי כי תשוב והתבונן שלו היה המכוון על יצחק שהוא מיוחד לה לא המלך והבן
זה ' ואולם בפ' ויחי פי' רש"י וז"ל כאחד שבטי ישראל כל ישראל יהיו כאחד עמו
ואת כלם ידין ועל שמשון נבואה זו ועוד יש לברש כאחד שבטי ישראל כמיוחד
שבשבטים הוא דוד שבא מיהודה עכ"ל ' הנה פי' הראשון הוא בנחינת המופשט
מהמתואר ויהיו המכוון בו שידין כל עמו כאחד מן השבטים יהיה איזה שיהיה כי אתה
הכל ידין ופי' השני הוא בנחינת הסמיכות ממלת אחד והמכוון בו על המיוחד
שבשבטים שהוא שבט יהודה לפי שאין הכרע באחד משניהם:

טז המקרים אשר יקרו לשמות שבעברים משתנות תנועות המלה הם אלה מין
ומספר וגוף וסמיכות ענין: השם נחלק לשני מינים וכל מין נחלק לשני
מספרים וכל מספר נחלק לשלשה גופים אשר אמרנו כי השם נחלק לשני מינים הש
זכר ונקבה ושני המספרים הם יחיד ורבים ושלשה הגופים הם נוכח נסתר ומדבר
בעבור שם בכל מספר יתחבר ענין הסמיכות והנפרד ' הנפרד הוא עצם המשקל
אשר נפרד מן הבנויים ומן הדבקות והסמיכות הוא נאשר תהיה המלה לבוקה
ורחוקה למלה שאחריה ובעבור המקרי' האלה תשתנה המלה מתנועתיהם כי מנוע
שים אותיות המשמשות להורות על המקרים האלה וכל עוד שתתרבה המלה
באותיות

באותיות כן תתרגם בתנועות וסנה כאשר תתרגם המלה באותיות ובתנועות ראוי
שתשתנה איזו תנועה לשון להקל על המבטא כך הוא משפט הלשון גם בשמיות
ענין תשתנה איזו תנועה לשון״ה כפי מנהג הלשון אע״פ שלא תתרגם המלה לא
באותיות ולא בתנועות והיה זה כדי להריץ המלה אל מה שאחריה והפך בה פסק
מאמר רנוי לומר שבעבור הפסק ישתנה הטוה לתנועה או ת״ק לת״נ כדי להורות
על העמדת המבטא כמ״ש ה״ר אברהם מנחם הכהן בספר מנחה גדולה פ׳ יתרו
ו״ל במשוך היכל המה יעלו בהר משך ואריכו׳ הקול היא סימן להפסקה ודבר זה
מורגל לבעלי המוסיק״ה אשר בהפסקים יאריכו הקול לרנות הנועם עכ״ל :

יז סימן לשון נקבה הוא ה״א בסוף ולפניה קמ״ץ כמו מן אבנה חכמה ומן גדול
גדולה ובגזרת אחי לא״ל ה״א תמצא ה״א גם בלשון זכר לפי שהיא משורש
אחיבה הנה כאשר יהיה לפניה סגול לשון זכר הוא וכאשר יהיה לפניה קמץ לשון
נקבה הוא כי בלשון נקבה נשמעה הה״א למד הפעל לפי שלא תנוח הה״א באמצע
מלה לעולם גם לא תבאנה שתי אותיות אחו״ נחות רצופות באמצע תיבה כמו הנה
אביך חלה גרשתי ה״ח ומשה היה רועה שמות ג׳ ובאבשלום לא היה איש
יפה ב״נ ״ג שים סגול לפני הה״א לשון זכר הוא אבלים רעה חלה קטלת
ה׳ כי רועה היא גרשתים כ״ע ולאבשלום בן דוד היה אחות יפה ושמה תמר שמואל
ב׳ י״ג שים קמץ לפני הה״א לשון נקבה הוא :

יח סימן לשון רבים הוא על שני מינים המין האחד הוא שים יוד מסבסו׳ התיבה
ולפני היו״ד חירק שהיו״ד נמשכת ממנו׳ המין השני שים וא״ו תיו בסוף
התיבה ולפני הוא״ו חולם שהוא היא נמשכת ממנו׳ וכפי המנהג יהיה קנון
שוכרים ניו״ד מס כמו חכמים גדולים וקנון לשון נקבות בוא״ו תיו כמו חכמות
גדולות ודע כי השמות שסוף ה״א ולפניה סגול יתרבו תמיד ביו״ד מס כמו מן היה
רועה שמות ג׳ רעה דוד ב״ב ע״ן מקנה מעשה נאמר שבעה רועים מיכה ה׳ הון
יוסיף רעים רבים משלי״ע מקנים מעשים וכן מן קנה אחד יחזקאל מ״ו נאמר ושב׳
קנים שמות כ״ח : ואולם מצאנו גם קנון הזכרים בוא״ו תי״ו כמו אבות גבורות
לפי שאין לשונות בהם בעבור כי השמות האלה מיוחדים לזכרים גם מצאנו קנון
הנקבות בלשון זכרים כמו נשים פלגשים לפי שאין לשונות בהם כי השמות האלה
מיוחדים לנקבות ולא יבואו האומר נשות פלגשות :

יט השמיות ענין הוא ס״ודע וניכר הענין ע״י המלה שאחריה והורחתו כאילו
מלת של מתוקה כמו חצר המשכן שמות כ״ז זקני ישראל שמות ג׳ צדקת ישרי משלי י״ג
נערות אסתר אסתר ד׳ ואם כי השתנות המלו׳ בעבור שמיות ענין יתבאר במה
שלפניו בעזה״י ובדרך כלל אומר כאן כל מלה שתנועתה האחרונה קמץ ישתנה
לפתח בשמיות ענין כמו מן רחב רבב אוצר נאמר בשמיות ירחב ילי׳ תלים ק״ל
לבב דוד ל״ה ג׳ ו׳ אוצר יי׳ נוח יהושע ו׳ וכל משקל שה״ה נחה בסוף התיבה
ולפניה קמץ תשתנה הה״א לתיו והקמץ ישתנה לפתח כמו מן מכמה ברכה נאמר
ברכה חכמת שלמה מ״א ל׳ אם ברכת אבר הם גרשתים כ״ח (והטעם כיון שנשתנו
המקום״ן בשמיות ענין לא יתכן שתתקיי׳ הה״א כי לא יתכן שתנוח אות
אחו״

אחו״ י אחרי הפת״ח כמו שהתבאר בתיבת התנועות אות ל״ב לכן נשתנה ה״א
לתיו) וכל משקל שסופו ה״א נחה לפני סגול תחקיי׳ הה״א והסגול ישתנה
כמו מן מקנה בחנה קול עלה גם ויקרא כ״ו כאשר יכלו הקנה נמי מ״א י״ד נאמר
בשמיות מקנה בחנה תניכ׳ גרשתיו ל״א דגל בחנה יהודה במדבר כ׳ עלה זית גרשתים
ח׳ ויד האיש קנה המלה יהקאל מ׳ ורחוי שתלע שלעול לא תנוח ה״ח הידיעה
לשמש במלה הסמוכה לאחריה בשמיות ענין והטעם לפי שהמ״ל הסמוכה לאחריה
כבר היא נודעת וניכרת ג״י המלה אחר נשאבה אליה על כן אין צורך להודיע ע״י
ה״א הידיעה והוא מה שבתב א״ע בפ׳ גרשתים ו״ל עץ הדעת לפי דעתי צריך להוסי׳
דעת לאיות כן ועץ הדעת דעת טוב׳ כי איך יהיה סמוך והוא נודע בתחל׳ וכן
באחרון הנרים יהשע נ׳ והנגות׳ עודד הנביא ד״ה ב׳ ע״ו ורנים כאלה עכ״ל׳ ורחוי
שתד׳ כי יום׳ אכרתי הוא הסתנו׳ המלה בעבו׳ שמיות ענין מהשתנו׳ בעבו׳ חיבור
הכנויים אחרי מן דבר נאמר בחבור הכנויים דברי דברו בהשתנות קמץ הפ״א
לשו״א ובשמיות ענין נאמר דבר יום ביומו ויקרא כ״ג שנשתנה גם קמץ העין
לפת״ח :

כ כנויי השמות הם עשרה בין בלשון יחיד בין בלשון רבים׳ והמשל בחבור כנויי
היחיד כמו מן דבר נאמר דבר׳ דברך דברה דברו דברה דברנו דברכם
דברכן דברם דברן והשתנה קמ״ץ הראשון לשו״א לרבוי תנועות דברך מקומו
בחשלש המאמר כמו לעולם י׳ דברך נגד בשמים תלים קי״ט וכן תמיד יהיה שו״א
לפני כנוי ך באמצע המאמר ובהפסק מאמר ישתנה השו״א לסגו׳ כמו אנכי אשמר
ברך ברגשתים מ״ז : דברה הה״א נמשיך ולפניה קמ״ץ וכן דברם דברן בהבדל׳
מכנויי הנוי שהוא בגיר׳ לא לנקבה נמצאת נאמר דברך בגיר׳ משוש לביכה
לשבעי בגיווי לפי שהנוי לא יתחבר עם כנוי הנמצא דברכם דברכן כ״ף הכנוי
רפויה לפי שפת״ח עי״ן הפעל תנועה קלה היא (בעבור שוהשפסו במלה שתי אותיו׳
מורגשת) כמו שהתבאר בתיבת הפעלים אות מ״א ע״ב :

כא כנויי הרבים מן דברים נאמר דברי דבריך דברכם דבריה דברנו
דבריכם דבריכן דבריהם דבריהן כל אלה הם נטיית לשון רבים ותמיד
תהיה יו״ד אחרי ג״מ״ד הפעל להורות על סימן לשון רבים רק למדבר בעדו נאמר
דברי ביו״ד אחת לקושי מבטא שתי יודי״ן כי היה משפטו דברי׳ בשתי יודי״ן אחת
לסימן לשון רבים ואחת לכנוי מדבר׳ בעדו לכן אחרי שנשמעה אחת מהן תהי׳ האחרת
מורגשת במבטא להורות על העדרה׳ וזהו הסבל בין ידיני ריאה לדברים ל״ב שלין
היו״ד בתוכה אחרי הגיר״ לפי שלשון יחיד הוא ובין רפו ידיני ירמיה ו׳ שיר בתוב׳
אחרי הגיר״ ולפי שלשון רבים הוא : אבל הא״ם שהיא לסימן לשון רבים נשמעה
בחבור הכנויים : וכן בשמיות לשון רבים נשמעה הא״ם תמיד כמו ובן דברים
נאמר דברי הימים והאות שלפני יוד הרבים בגיר״ ולא נחיר להבדיל בין בני ובין
בני ישראל וכן לא היה הבדל בין בסות אלוה עלי אהלי איוב כ״ט ובין אהלי אדום
בני ישראל וכן לא היה הבדל בין בסות אלוה עלי אהלי איוב כ״ט ובין אהלי אדום
תלים פ״ג וכן אויבי כלם איבה ב׳ אויבי שקר תלים ס״ט ולומיהן על כן הוא תמיד
בגיר״ בשמיות לשון רבים ולשון רבים בחבור כנוי הנמצאת דבריך לפי שבלשונותי׳
בחבור כנוי הנמצאת נאמר דברך בגיר״ והפתח שלפניה יו״ד שהיא נחיר״ק קרוב
הוא במבטא בגיר״ לכן נבקל שתנה זה לוה :

ורחוי

כב ורלוי שקדע כי השמות המתקנני' בוא"ו וי"ו יבואו בשני מיני קנון בויוו
מי"ו גם בסימן יו"ד הרבים כמו מן אבותיה אבותיה אבותיך אבותיו
אבותינו אבותיכם אבות הם ולפעמים נשמטה הה"ה ויהיה מ"ם הכנוי לבדה ולפני'
קמ"ץ כמשפט לפני הכנוי כמו אֲבוֹתָם והכל אחד במשמע ונראה לי בעבור נמה
שיבואו הכנויים מקנון וא"ו מי"ו בשני סימני הקנון כדי להבדילם מכנויי המקור
מנחי למ"ד ה"א לפי שגם בו תהיה וא"ו מי"ו בסופו ואילו היו כנויי השמות בסימן
רבוי אחד לא היה ביניהם הבדל לגמרי כמו כי על כן ידעת נוֹאֲחֵנוּ במדבר י' שלין
יו"ד כתובה אחרי ציר"י פתי"ו וכן לחניתכם בבבים ח' וכן יש עשוקכם את כל
המעשים ירמיה ו' עד עשותו ועד הקימו ירמיה כ"ג אחרי עשותם את כל אלה ירמיה
כ' חלילה לי מי"י מעשות זאת ש"ב כ"ג בעשותך נורא תות ישעיה ס"ד ואמרתם לעשות
דברים ה' לכן הניחו כנויי השמות בשני סימני הקנון להבדיל ביניהם. ואולם
בכנוי הנסתרים השמיטו לפעמים הי"ד והה"א ואמרו אבותם להקל לפי שבמלת
אבותיהם תהיינה חמש אותיות נוספות על השורש ושלש מהן מורגשות מה שיכבד
על המנעה אבל במלת אבותיכם אי אפשר להמלט שגם אותיות מורגשות הנוספו
על השורש ודלא כדעת רבי אליה בחור אשר רצה להבדיל בענין בין אבותם ובין
אבותיהם שכתב בספר הבחור מאמר ג' עיקר י"א סימן ג' וז"ל והבני אבאר ההפרש
שביניהם במשל הרי ראובן ושמעון עושים להם שפחה אחת נאמר עליה זאת היא שפחת
של ראובן ושל שמעון וכשיש לכל אחד מהם שפחה אחת נאמר עליהן שפחות וכשיש
לכל אחד מהם שתי או שלש נאמר עליהן שפחותיהם עכ"ל דליתא כי אין הבדל
במשמעות בין שפחותם ובין שפחותיהם אבל נאמר שפחותיהם כדי להבדילו מכנוי
המקור מנחי למ"ד ה"א ונאמר שפחותם להקל כמו שהקבאר הלא הכתוב אומר
וינא דוד את ערלותיהם ש"א י"ח האם יאמר שהיו שתים לכל אחד מהם ומיחוורתא
כדאמרן:

כג דע כי משקלי הפועלים שומרים תמונתם ויחוסם לא ישתנה כי הפועלים
שמורים הם במשקליהם לפי שיש לכל משקל מהם הוראה מיוחדת והמשקל
עצמו הוא לסימן להוראה ההיא המשל בענין הקל מנזרת השלמים כל משקל פֹּעֵל
שהפ"א בקמץ והעי"ן בפתח הוא עבר ליחיד נסתר כמו פקד זכר שמר יבש הלך
וכל משקל פּוֹ עֵל הפ"א בחולם והע"ין בציר"י הוא לשון בינוני כמו פוקד זוכר שומ'
עומד יבש הולך וכל משקל פָּעוּל שהפ"א בקמ"ץ והעי"ן בשור"ק הוא לשון בינוני
המקבל פעולת פועל כמו פקוד זכור שמור וכל משקל פָּעוֹל שהפ"א בקמ"ץ והעי"ן
בחול"ם הוא לשון מקור כמו פקוד זכור שמור עמוד ישוב הלוך וכל משקל פִּעוּל
הפ"א בשו"א והעי"ן בחול"ם לשון צוי הוא כמו פקוד זכור שמור עמוד וכן כולם.
ובעבור זה כאשר לא נמצא במקרא רק משקל אחד ממשקלי הבנין נוכל להוציא כל
שאר משקלי הבנין ההוא מדרך סברא אע"פ שלא נמצאו במקרא. אי אפשר לא כן
משקלי השמות כי לא נוכל להוציא שום משקל ממשקלי השמות מדרך סברא אם לא
נמצא המשקל ההוא במקרא רק אם תמצא אחת מבנייתו המשקל מוכל להוציא כל
בנייתו המשקל ההוא מדרך סברא ולא יותר כי אין לנו רשות להמציא משקל חדש
בשמות לפי שאין לכל משקל ממשקלי השמות הוראה מיוחדת מיוחדת רצוני לומר
שאין לשם הבנים משקל מיוחד ולא לשם המקרה ולא לשם תואר משקל מיוחד ולא זו
בלבד

בלבד אלא אפי' גם בשורש אחד מצאנו משקל אחד משותף לשלשה ענינים כמו ועשה
קָצִיר כמו נטע אילנות י"ד הוא שם עצם לענף מענפי אילן בלבד שלג ביום קָצִיר
משלי כ"ה הוא שם המקרה לזמן הקצירה והיה כאסוף קָצִיר קמה ישעיה י"ז הוא
שם תואר לאיש אשר יקצר. וכן אוֹ בֶּרֶב ויקרא כ"א שם תואר הוא דמתרגמינן או
נרבן אבל וּבְבֶרֶב ובחרם דברים כ"ח שם העצם הוא דמתרגמינן ובנרבא ובחרם
יבש ובאמרי משקל רבוי לומר כל מלה שהיא שוה למלה אחרת שהיה בדמותה
ובצלמה שאיתיהן מגזרת אחת והן שוות בנקודותיהן ודגשותן ורפיונן ובנגינתן אם
תלעיל אי מלרע והנה כאשר שוקלין המלות זו כנגד זו נוכל להניח ראיה מהדא
לחברתה עד אשר נוכל להוציא נטייתם המלה העומדת בספק ממשקלה הנפרד גם
נוכ' להוציא הנפר' מנטיי' המשק' אע"פ שלא נמצ' במקר' כמו שיבאר' במה שלפנינו:

כד ומפתה אשכילך ואורך להמיד על השתנות התנועו' בעבור נטיי' המשקלי'
והכלל כל ת"ק שאחריה דג"ש לא תשתנה לשו"א בנטיית המשקלים לפי שלא
יתכן להיות דג"ש חזק אחרי שו"א כמו מן גֹּבֶב בבור כֹּבֶר נאמ' גַּבִּים בבורים כַּבֵּר
לחם והטעם לפי שחמש תנועות גדולות הן ותולדותן משלשה מקומות הקמ"ץ הוא
ממולא הגרון לכן האל"ף נמש ת ממנו והחיר"ק והציר"י הם ממולא החיך לכן היו"ד
נמשכת מהם והשור"ק והחול"ם הם ממולא השפתים לכן הוא"ו נמשכת מהם. גם
התבאר כי החיר"ק והשור"ק לא ישתנו לשו"א כדי לקיים הנה עיין בתיבת התנועות
אות למ"ד וא"ב התנועות הגדולות העשתנות בעבור נטיית המשקלים הן שלש והן
קמ"ץ ציר"י חולם. ותשת ותתבונן כי הקמ"ץ הוא מוכשר להשתנות לשו"א יותר
מכל התנועות והטעם למי שהשו"א אינו נועה לשוש תנועה כאשר אין אחרין אות
אהו"י או אות גרונית כי הגרון היא הגרת קול פשוט יולא מן הריאה מבלי עזר אח'
מבלי המנעה לכן בעבור שהקמ"ץ הוא ממולא הגרון שהו' הקרוב לקול פשוט יותר
מכל הממולא' לכן גם הוא מוכשר להשתנו' לשו"א יותר מכל התנועות ולוותא קמ"ץ
באות הראשונה מהמשקלים היא מוכשר להשתנו' לשו"א יותר מכל התנועות לפי
שהוא מולא הראש ן הקרוב לקול הפשוט אבל קמ"ץ שבאות השנית מהמשקלי' אינו
מוכשר כ"כ להשתנות לשוא והלי' שבאות השני' מהמשקלים הוא מוכשר להשתנות
לשו"א יותר מכל התנועות לפי שמולא הציר"י הוא המולא השני מן הקול הפשו' היוצא
מן הגרון ואולם החול"ם על המעט הוא משתנה לשו"א לפי שמולא החול"ם הוא
בתכלית הריחוק מן הקול הפשוט היוצא מן הריאה לכן לא ישתנה החול"ם לשו"א
רק במשקלים ידועים לא בכל המשקלים כמו שיתבאר:

כה כל משקל שפ"א הפעל בקמ"ץ אשר איננו לתשלום דג"ש והנה הנמשך ממנו
איננו לצורך שורש המלה והנגינה מלרע תמיד ישתנה לשו"א בין בשמיות
בין בבנות המלה בתנועות כמו במשקל פָּעֵל בשר דגן בארץ חגר זקן קדום שלוש
למיד פחיל נדיב ברוך עטום שנועה הנה בנטיית המשקלים האלה נאמר כמה לך
בשרי תליים ס"ג ואספת דגנך דברים י"א אם שעתי ברק
חרבי דברים ל"ב חגרו זקני אבי י"ד קדושכם ישעיה מ"ג מקטנם ועד
גדולם ירמיה
ו' ובריתי שלומי לא תמוט ישעיה נ"ד ושני למידים בראשית כ"ד פחיל קבלת במדבר
ט"ו זרע ברוכים"ו כמה ישעיה ס"ה מי הנהר העצומים ישעיה ח' מלא שָׁבוּעַ זאת
בראשית כ"ט ואולם אם ע"ין הפעל בקמ"ץ לא ישתנה לשו"א בבנוי היחיד ובריבוי
הנפרד במו מן כוכב גורל בגד כבד מסכן מוסד נאמר כוכבים אתה הנמיך גורלי תלי'

ר"ן נמנים בברים ונתתי תשבני בתוככם ויקרא כ"ו בדרחוב אכין מוקני אוכ כ"ש
ומצאנו שבעה שבעות תספר לך דברים י"ו אלא נשתנה הקמ"ן לשו"א וכתב הרד"ק
במכלול שהיה כן להגדילו מלשון שבועה שהי"ן בשו"א גם מצאנו שלישים על כלו
שמות י"ד אלא נשתנה הקמ"ן לשו"א וכתב הרד"ק במכלול שהיה כן להגדילו מענין
ויאלח מלאכים שלישים ב"א י"ט וראוי שתדע כי נמצאו משקלים שפ"פ בשו"א
במשקל הנפרד ועיינתם בת"נ כמו בבור שאור חמור זרוע גבור למה זה מחי' ביד
בסיל מלי י"ז גבול וגול כי כתב אשר נפת בשם המל אסת' ח' וכל הנשי' יתנו יקר
לבעליהן אסת' ח' הנה בכל המשקלי' אלה לא תוכ' לאוני' משת' נפר מדר סבר מנעי' יתס
אם לא נמצ' נמקר' מש' ולא פסיק מילה דמתקמפי' אם תהי' הנעיי' מהמשקלי' שפאים
בקמ"ן או בשו"א אחריו שנעיי' שוה המש' בזה עם היו שמצאנו לבנימין אמר ידיד י"
דברי' "נ ששמיכו' ענין הוא גם מצאנו הכנוי למען יחלצון ידידיך תלי' ס' כרם היה
לידידי ישעי' ה' רק הנפרד מהם לא מצאנו בכל המקר' בעבו' הם לא היה נכון להשתמ'
בנפר' משק' הם לולי שסדרו לנו קדמונינו ז"ל לום בברכ' המיל' אשר קדש ידיד מבטן כי
הם היו בעלי הלשון אשר ידעו הלשון בשלימו' אך אנו מי יני' לנו אם הנפר' ידי' בשו"א
הי"ד או בקמ"ן הי"ד אחרי שנעיי' אחת ואע"פ שעדיין לא ידענו מ' תקנו לנו חז"ל
לום ידי' בשו"א או בקמ"ן אחרי שהנבריה' ז"ל אינ' מנוקדי' הנה להם ליסרל אם אינם
נביאי' בני נביאי' הם וכנון לא ודאי סמכי' על מה שמורג' נפי' המון כי אין ספק שכך
קבלנו מאבותינו דור אחר דור: וראוי להם' עוד נמשקלי' כאלה שלא יוצ' בהם כאשר
קרה לגדו' מהמדקדקי' כי הרד"ק במכלו' הני' וא גבוה קומתו שמוא מ' י"ו נמשק'
פעול שלא בהגבה וגבוה גדול היא כי נאמ' הוא משק' פעול בקמ"ן אפ"א כי מצאנו
גבוה מעל גבוה שום' קהל' ה' ונסמיכו' נאמ' וא גבוה קומתו שמוא מ' י"ו שנשתנה
הקמ"ן לשו"א אבל אין נכון לום' גבוה בנפרד אחרי שלא מצאנו במקר' כי אין נכון
להרבות במשקלים והו עיקר גדול במשקלי השמות:

כו כבר הבנת כי הנשי' שהו' בשו' הנשי' מהשור' הוא יוכס' להשתנו לשו"א יוסר מן
הקמ"ן שבשו' הנשי' מהשור' כמו מן עורב רחם עקש נאמ' עורבים רחמים אשר
אחרוהיה' עקשים ומן בפעלי' כמו מן מרמר מאסף מקדש נאמ' מכל מרמרי הנכלתי
קלי' קי' ע' ומאספיו יאכלוהו ישעי' ס' ב כי אני י' מקדשו ויקר' כ"א וכן מן נדרך ענוים
במשפ' תלי' כ"ה נדבק אות' בהר הגלע' בראשי ל"א נאמ' נדרכו את לשון נדבקו
פלשתי' את שאו' ש"א ל"א ואולם אם פ"פ בקמ"ן לא ישתנו כי' הנשי' בכנוי היחיד
ובקנו הנפר' לפי שקמ"ן הפ"א מוכשר יוקר להשתנות אבל הנשי' כמו מן זקן אחר
עגל וקנינו תנרי' עגלי' ודע כי משק' פעל בסמיכו' היחי' לבעמי' ישתנו כי' הנשי'
לפת"ח כמו מזקן אחר שפל שקנאת זקנו יתו בראשי כ"ד חצר המשכן שמו כ"ו שפל
רוח משלי ט' ושבו שומרון הוש' ודומיה' הנינו דווק' היב' דליב' למעני לחשו' שלשון
נוי הוא והם הבדשי' שלא נבנ' מהם בנינו שהם פעלי' אשר לא עומדי' ולא יוצאי' שלא
נמצא בהם חלק הנוי או שנמצאו בנוי מבנין הקל לגור' פעו' ' ומשקלי' שפ"א פעול
בשו"א לא תשתנו תנוע' עי' הפעל בכנוי היחי' ובקנו הנפר' כמו מזקנו פאר כתב יקר
ענק נאמר זקני פארו כתני יקרו ענקי ואם פ"פ בנשי' ואינו' הפעל בנשי' ישתנה
שי' הפ"א לשו"א כמו מן שער לבב ענב נאמ' שערו לבבך ענבים רק במל' היכל
לא נשתנה הנשי' כדי לקיים הנה כמו ופתאום יבוא אל היכלו מלאכיג' ובן היכלות
מושע ח' וכן מן כי עירום אנכי בראשית ג' נאמר כי ערומים הם שם ולא

ולא נשתנה הנשי' לשו"א כדי לקיים הנה: ומשקל פעור לא ישתנה הנשי' לשו"א
בסמיכות כמו אפור בד ב"א ד' אזור חלצו ישעיה י"א ונראה לי שלא נשתנה כדי
להגדילו מן הנווי מבנין הקל ואע"פ שמשקל פעול כמו קדוש שלום כבוד חדו גדול
קרוב רחוק ישתנה הקמ"ן לשו"א גם נמצא ממשקל פעול כמו בכור חמור שאור
תרום ורוע (שהם שוים לסיבה מבנין הקל) מ"מ בכל אלה אין לטעות בהם כי לא
ימצאו מהחלוק' אם שלא נמצאו הבדשים ההם בבנין הקל או שהם מפעלים אשר לא
עומדים ולא יוצאים שלא נמצא בהם חלק הנווי או שנמצא בהם הנווי מבנין הקל
לגורת פעל דוק והשכח וא"כ הו ליכא למעבי:

כז החול"ם כבר התבאר כי לרחקו בתכלית הריחוק מן הקול הפשוט היולא מן
הריאה לכן על המעט הוא ישתנה לשו"א ובגזר' השלמים לא מצאנוהו משתנה
לשו"א רק בלשון רבים כמו במשקל פועל מן בוקר אשכול הכופ' ב"ה ג' ושן אחת
רוחם אחד מ"ח י"ט נאמר חדשים לבקרים איכה ג' כפרים עם נרדים ב"ה ד' ושור'
רמים איוב למ"ד וכן מן רומח רמחים ' ונרוב אם ע"פ או ל"פ אות גרונית תהיה
פ"פ בשוא ע"פ בחולם נרבו כמו מן בוהן בהונות לנוכח יגישו משלי ד' נכוחי למבין
משלי ח' ונונה כאור תהיה לנגיהות ישעיה י"ט ונ"ל הטעם לפי שהשוא נוטה לתנוע'
אות הגרון שאחריו וכיון ששוא פ"ע הוא תמורת חול"ם בנקל נוטה לחול"ם לכן תהי'
ע"פ בחול"ם אם היא אות גרונית לפי שדין אחד בהרחבת הפתח אם ע"פ או למ"ל
הפעל אות גרונית לכן ישתוו גם בזה בהשתנות פת"ח עי"ן הפעל לחול"ם אע"פ
שלמ"ד הפעל אות גרונית (ויותר נכון לומר שנתפנו התנועות כמנהג הלשון עיין
בתיבת המליצה אות י"ו והועל חולם פ"פ על ע"פ ושו"א ע"פ על פ"פ מפני אות
גרונית) והבן זה ולפי שאין החול"ם מוכשר כ"כ להשתנות לשו"א לעשם שהתבאר
לכן מצאנו לפעמים שיבוא ק"ח תחת השו"א כמו מן נפור שבולת נאמר צפרים
שבלים וכן בפעלים כמו אשמה נא לאני ולאמי מ"א י"ט היה ראוי להנקד אשקה
בפלס אפלה נא ביד י"ד ה' ג' כ"א והנה תנועה קלה היא לפי שהק"ח הוא תמורת
שו"א לכן לא יהיה אחריו שו"א נח ולא דג"ש ונקדו שו"א עמוד להבדילו מקמ"ן גדול
שו"א לכן לא יהיה אחריו שו"א נח:

כמו שהתבאר כתיבת הפנועות אות ה' ע"ש:

כח כל משקל שהוא בעשם מלעיל לא תשתנה התנוע' שים בה נגינת טעם לשו"א
בסמיכות ענין כמו על תנוך אוזן המעטר הימנית ועל בוהן ידו הימנו' ויקרא
י"ד שורש יסי ישעיה י"א תודיעני אורח חיים תלים י"ו מלך ישראל ש"א כ"ו שער
מקומו דברים כ"א ואולם בכנוי היחיד תשתנה התנועה ההיא לת"ק כי במשקל
פועל ישתנה החול"ם לק"ח תולדתו כמו מוקודש עושר חושך נאמר השקיפה ממעון
קדשך דברים כ"ו ואל יתהלל עשיר בעשרו ירמיה ט' וי"י יגיה חשכי ב"ב כ"ב ועל
דרך הזרות יבוא קנוץ תמור ק"א כמו כרוב גדלו תלים ק"ג: ומשקל פעל ישתנה
הנשי' לסגו"ל תולדתו אם הוא באות גרונית כמו מן עזר חלק חפץ אבל נאמר
עזרי מעם י"ו תלים קכ"א חלקם בחיים תלים י"ו ממנות חפצך ישעיה נ"ח ושלמו
ימי אבלך שעיה ס': ואם אין פ"פ אות גרונית ישתנה הנשי' לחיר"ק כמו מן
ספר שבט סתר נאמר ועל ספרך מולם יכתבו תלים קל"ט חוסך שבטו שונא בנו
משלי י"ג סתרי

ומניני אתה תליש ח"ע: ומשקל פֶּעֶל בשם נקודו הוא על שני דרכים אם שסנו"ל
הפ"א ישתנה לחיר"ק בכנוי היחיד כמו מן לדק נגד קנר אמר לדקו נגדו קנרס
לאמרי ופשתי הושע ב' או שסנו"ל הפ"א ישתנה לפת"ח כמו מן מלך נפן דרך כסף
נאמר בני ציון יגילו במלכם תליש קמ"ע אים תחת נפנו מ"א ל' ו"י הגליה את דרכי
בראשית כ"ד הושב כספי בראשי' מ"ב: ואם פ"פ אות גרונית אזי תמיד ישתנה
סנו"ל הפ"א לפת"ח בכנוי היחיד כמו ארצם עבדי וחסרי לא יסור ממנו ש"ב ז' ואם
עי"ן הפעל אות גרונית תהיה פ"פ נפת"ח תמיד אבל עי"ן הפעל תהיה בח"פ כאשר
תהיה בפת"ח בכנוי הנמצא כמו נערו נערו לפי שבכנוי הנמצא נאמר של נעלך
יהושע ה' רד אתה ופורה נערך שופטים ז' ואולם כאשר תהיה ע"פ בשו"א פשוט
בכנוי הנמצא כמו לא אוכל בלחמך שופטים י"ג אזי גם היא בשו"א פשוט בשאר
הכנויים כמו את קרבני לחמי במדבר כ"ח ואם למ"ד הפעל אות גרונית אזי תמיד
ישתנה סנו"ל הפ"א לא ר"ק כמו כי אים הרגתי לפצעי בראשית ד' נאדון גועם
ישעיה מ' אים לבצעו שם כ"ן מגניה פתחו משלי י"ז: והוא הדין במשקלים שני"ן
הפעל בחול"ם או בציר"י או בסגו"ל ואחריהם סגו"ל לא תשתנה הת"ג לשו"א בכנוי
היחיד אבל תשתנה לת"ק בהשתנות המשקלים שוברני כמו מן קטורת נחושת נאמר
ושמני וקטרתי יחזקאל י"ו ומן תפארת שמרת תפארתך משמרתי וכן ויקטר
למקטרתו חבקוק ח' אינו מנפרד ופרשי מקבשורת ישעיה י"ט אבל היא מנפרד
מקטרת כמו מן גברת גברתי שהיא הנטיה הבנית מנטייה משקל פעל אשר
באחרונו לעיל: ואם עי"ן הפעל בציר"י והיא אות גרונית ישתנה הציר"י לסגו"ל
בנטייה המשקל כמו תחת בהמתם במדבר כ"ג ואינו מנפרד בהמה כי אם מנפרד
בהמת והעד על זה דג"ם התי"ו ויהיה חבור הכנויים מן בהתת לא מן בהמה כמנהג
כמו שהתבאר בתיבת הפעלים אות מ"ג ע"ם:

כט ומעתה אבאר בחינות המשקלים וגזרותיהם והבחינה הראשונה והיא היותר
כוללת מכל הבחינו' היא שבנקל נוכל להבחין בין אות ארשית ובין אות שהיא
נוספת על השורש כי כאשר תהיה אחת מאותיות האמנתי"ו נוספת בשם מן השמו'
אזי תבנה אזה בנין מן השם ההוא אם תתקיי' האות ההיא תדע נאמנה שהיא משו'
התיבה ואם לא תקום ולא תהיה בפעל מן הפעלי' אז תדע שהיא מאותיות האמנתי"ו
הנוספת המשל בזה במלת תקיעה תרועה שבפעלים מזה השורש נאמר תתקעו ולא
תריעו במדבר י' ומזה התבאר לנו כי תי"ו תקיעה משורש המלה לפי שהיא מתקיימת
בפעלים והיא מגזרת השלמים ותי"ו תרועה היא נוספת לפי שלא תתקיי' בפעלי'
ובזאת הבחינה נוכל להכיר בין כי הושבת היא למגרים בראשית ל"ג ובין ביום
תושבחה הושע ח' שגורתם אחת ואין גזרתם אחת כי כאשר נבנה אזה בנין מן
קועבה נאמר לא תקעבו לאלהי דברים כ"ג תעבוני כל מתי סודי איוב י"ט כי נתעב
דבר המלך ד"ה כ"א השחיתו והתעיבו תליס כ"ג שתתקיים התי"ו בכל הבנינים מזה
נדע שהיא משורש המלה ואולם כאשר נבנה אזה בנין מן תוכחה נאמר הוכיח תוכיח
את עמיתך ויקרא י"ט בהעדר תי"ו הזה נדע כי התי"ו שבמלת תוכחה היא מאותיות
האמנתי"ו ומגזרת נחי פ"א יו"ד: והנה במעלת הבחינו' הזאת נתן החכם אבן עזרא'
מעילת בין זועה אשר מעל בפי' פסוק ולא תעלה במעלות

במעלות על מזבחי שמות כ' וז"ל אמר בן זועה כי במעלות מגזרת מעל ולא פתח
עיניו לראות כי מ"ם מעל שורש והעד ומעלה בו מעל במדבר ה' והנה מעל במשקל
נעל ולשון רבים שאינו סמוך ונעלות בלות יהושע ט' והנה ראוי להיות במעלות
חיר"ק תחת הבית וזו"א תחת המ"ם וקמ"ץ תחת העי"ן רק פירושו כמו ומעלות
שבע יעלו בו יחזקאל מ' והנה חסר בן זועה לעלות בסילם החכמה בכלי ונגלתה
ערותו עליו וכבה יקרה לבל מין אשר בדברי קדמונינו לא יאמין עכ"ל:

ל הבחינה השנית היא מבלי מה שנביא אל הבחינה הראשונה אשר בא בו לעיל אות
כ"ט לפי שיש שמות שלא יבנה מהם שום בנין ובלשרך בעבור זה אל נחבר אחרת
והיא במשקלים שסופם ה"א נחה ולפניה קמ"ץ והאות הראשונה בת"ק ואחריה שו"א
נח ולריך בחינה באות הראשונה אם היא ארשית או נוספ' והיא ואת כאשר תשתנה
הת"ק ההיא לשי"ן בנפרד לשון רבים ידוע תדע כי האות היא משורש התיבה כאומן
שבחה מלבה חרפה מלה נאחר שבחות שבים המה מלכות ש"ה ו' וקהי לחרפו'
לי תליס ס"ט אל בגעת הערלות יהושע ה' ואם לא תשתנה הת"ק לשו"א בלשון
רבים שאינו סמוך אזי תהיה האות מאותיות האמנתי"ו כמו מן ברמה מראה מצוה
מעלה ואמר ומרמות כל היום יהגו תליס ל"ח אלה המצות ויקרא כ"ו ושם מעלות
לבסא ד"ה ב' ע"ו ובזאת הבחינה בחן הרד"ק במכלול והוכיח כי המ"ם במלת מנחה
היא ארשית ואינה נוספת ממה שהורג לנו לקרות במשנה כל המנחות בשו"א המ"ם
היא ארשית ואינה נוספת. היה ראוי לקרות בחיר"ק המ"ם ויפה יק אירא מה שכתב
כי אילו היתה נוספת היה ראוי לקרות בחיר"ק המ"ם ויפה יק אירא מה שכתב
במכלול כי במלה ערלות פלשתים ש"א י"ח הוא ממשקל פעלה אבל אל בגעת
הערלות יהושע ה' חרבות לבנה תליס ע' יהיו ממשקל אחר לא נהירה אבל שניהם
ממשקל אחד המה ונשתנה הת"ק לת"פ בנפרד לשון רבים כמשפט ואשר בתבאר לא
שבסמיכות לשון רבים לא יתכן שתנ' הק"ח לשו"א לפי שהאות שאחריה היא בשו"א
ובעבור זה ישתנה השו"א הראשון לק"ח וחנוטה אלה היא לכן האות שאחריה היא
רפויה כמו במלת חרבות ירושלים ישעיה כ"ב וזה ברור:

לא הבחינה השלישית היא להבחין בין המשקלים שסופם ה"א ונשתנה לתי"ו ובין
המשקלים שסופם תי"ו בעבים ולשונה כי סוד מוסד בעבים הלשון כל תיבה
שסופה ה"א נחה שאינו משורש התיבה ולפניה קמ"ץ שבנטייה המשקל תמיד תשתנה
הה"א לתי"ו והבחינה אם תי"ו תמורת ה"א נחה או אם היא בעבים ולשונה היא
ואת כל תי"ו שהיא תמורת ה"א נחה היא רפויה כמו מן שחה חכמה אהבה נבורה
קנאה חרפה נאמר שאחקכם חכמתו אהבתם גבורתם קנאתי חרפתנו בכולם התי"ו
רפויה ואולם כאשר היתה התי"ו גם במשקל הנפרד היא לבושה בנטייה המשקל כמו
מן אדרת משמרת תפארת בשם נאמר ועבור אדרתו מעליו יונה ג' ומשמרתם
במדבר ג' כי לא תהיה תפארתך שופטים ד' רבשחך ש"א כ' בכולם התי"ו בדגש
קל ומזה נדע שהתי"ו היתה גם בהשקל הנפרד וכן אמרו המדקדקים כי גברתי
ויבמתו אינם מנפרד בגירה בעבה כי אם מנפרד בגברת יבמת ובכון הוא:

לב הבחינה הרביעית היא להבחין במלה ארשית היא אחת מאותיות כל"ב אם
היא ארשית או שמושית. כי אז נחפש אחרי המלה ההיא עד אשר מצאנו
עם ה"א הידיעה הנה אם ה"א המשמשת כתובה לפני אות כל"ב שבראש המלה ידענו
נאמנה

נאמנה שאות כל"ב היא משורש המלה ואם היא כפונה אחרי אות כל"ב ברור הוא כי
אות כל"ב תשים במלה היא כי לעולם לא תנוח ה"א הידיעה לפני אות כל"ב
המשמשות אבל היא תנוח אחריהן תמיד כמו וקעש לך שם בַּהֲיוֹם הזה נחמיה ע'
במעלה לְהַחוֹשָׁה נחמיה י"ב י' בְּהַשָּׁמַיִם חסדך תליס לי"ן ונואת הנחינה נחן
אחכם לבן עזרא שבכ"ף היא שרשית במלת בְּרוּב ואינה משמשת כי הוא כתב בפר'
תרומה וו"ל כ"ף בְּרוּב שורש והעד והיו הַכְּרוּבִים כי הה"א ה"א הדעת ואינ' לתימ'
כה"א הַכְּמַבַּת מכהו הכהו ישעיה כ"ו עכ"ל וירצה בזה לפי שה"א התימה היא באה
חמי' לפני אותיו' כל"ב המשמשו' לא לאחריהן כמו שהתבאר בתיב' הדג"ם אות י"ג ע"ש:
לג הנחינה החמישית היא להנחין בין נעייה המקור ובין נעייה משקלי השמו' שהם
על דרך ההוה עיין בתיבת הפעלי' אות מ"ד ותמצא כל דבר מבואר וזהו עצמו
ההבדל בין ותתפשהו בְּבִגְדוֹ בראשית ל"ט שהוא מנפרד בָּגֶד לכן הדלי"ת היא בדגש
קל ובין בְּבִגְדוֹ בה שמות כ"א שהוא מקור מבנין הקל בחבור כנוי הנסתר לכך
הדלי"ת רפויה :

לד הנחינה השישית היא להנחין בין משקל פַּעֲלָה כמו בקשה כפרה ובין משקל
פִּעֲלָה כמו מִתְּנָה שהמ"ם היא מאותיות האמנת' ו' והדג"ש הוא לחסרון פ"א
נו"ן והנחינה בזה שבגזרת השלמים לא ישתנה קמ"ץ עי"ן הפעל כמו בְּבִקְרַת רועה
עדרו יחזקאל ל"ד ופְּרִשַׁת גדולת מרדכי אחתר י' ובחסרי פ"א ישתנה קמ"ץ עי"ן
הפעל לשו"א נסמיכות כמו אים כִּמְתִּנַת ידו דבריס י"ו וכן ומִשְׁאַת בר תקחו
עמוס ה' הוא מנפרד ובוכל מִשְׁאָה ישעיה ל"ד וכן ויסר אתם מִצְבַּת הבעל מ"ב ג'
הוא מנפרד ויענו אנשי תַּמַּצְבָּה ש"א י"ד לכך אני קורא תגר על אותם האומרים
בבה"מ לא לידי מִתְּנַת בשר ודם בקמ"ץ התי"ו ובריך להיות בשו"א כי זהו ההבדל
שבין בגזרת השלמים ובין בגזרת חסרי פ"א נאמור ומה שנשתנה קמ"ץ עי"ן הפעל
לשו"א בגזרת חסרי פ"א להבדיל בינם ולא היה השנוי הזה בגזרת השלמים אחשו'
אני כפי מה שהתבאר לעיל אות כ"ד שהקמ"ץ הוא מוכשר להשתנות לשו"א אם הוא
באות הראשונה מהשורש לכן לא נשתנה קמ"ץ עי"ן הפעל בגזרת השלמים לפי שאינו
באות הראשונה מהשורש ונשתנה בגזרת חסרי פ"א לפי שהוא באות הראשונה כיון
שפ"א הפעל היא חסרה :

לה הנחינה השביעית הוא להנחין בין המשקלים שפאלי' היא בקמ"ץ בעצם
ורחשונה כמו חָכָם גָּדִיב ובין המשקלים שקמ"ץ הפ"א היא לתשלום דגש כמו
חֶרֶשׁ פָּרִיץ והנחינה בזה כי הקמ"ץ שהוא בעצם ורחשונה ישתנה לשו"א בסמיכות
וברבו ובכנוי כמו מן חָכָם נאמר חֲכָמִים וכל חֲכַם לב בכם שמות ל"ה ויאמרו לו
חֲכָמָיו אסתר ו' וכן מן גָּדִיב נאמר גְּדִיבִים כרוב גְּדִיבֵי העם במדבר כ"א ואולם
הקמ"ץ שהוא לתשלום הדג"ש לא ישתנה לשו"א לפי שהוא נמקו' פת"ח ודג"ש והתנא'
לעיל אות כ"ד כל ת"ק שאחריה דג"ש לא תשתנה לשו"א לכן גם הקמ"ץ שהוא בכח
פת"ח ודגש גם הוא לא ישתנה כמו מן חָרֵשׁ ואושב שמות ל"ה נאמר בסמיכו' מעשה
חָרֵשׁ אבן שמות כ"ח חָרֵשׁ ברזל ישעיה מ"ד חָרֵשׁ עצים שם ובלשון רבים מעשה
חֲרָשִׁים הושע י"ג ובסמיכות המקובן הלכו

הלכו בכלימה חֲרָשֵׁי צירים ישעיה מ"ה וכן מן פָּרִיץ נאמר ובאו בה פָּרִיצִים יחזקאל ז'
ובני פָּרִיצֵי עמך דניאל י"א אבל בשתנה הקמ"ץ ידענו שהקמ"ץ לתשלום דג"ש
הרי"ש ומזה תוכל להתבונן כי מה ש. קוב חֶרֶשׁ חָכָם ינקש לו ישעיה מ' שאין שניהם
ממשקל אחד אף שקמוצתם אחת כי לפי שנאמר חֶרֶשׁ חֲרָשִׁים שבא נשתנ' הקמ"ץ
מבואר שמשקלו פַּעַל אבל מן חָכָם נאמר חֲכָמִים נשתנה קמ"ץ הפ"א א"כ משקלו
פַּעַל אינרא מה שמצאנו חֲכַם חֲרָשִׁים ישעיה ג' שנשתנה הקמ"ץ לשו"א יפה דרשו
חז"ל בחגיג' דף י"ד ע"א וחכם זה תלמיד המחכים את רבותיו חרשים בשעה שפות'
בדברי תורה הכל נעשין כחרשין ע"כ הנה לכי שמלת וחכם היא סמוכה בסמיכות
ענין למלת חרשים א"כ יהיה המכוון בו שהוא חכם של החרשים לכך אמרו זה תלמיד
המחכים את רבותיו ולפי שהקמ"ץ נשתנה לשו"א במלת חרשים שלא כמנהג אם
כן תהיה המלה מענין חֶרֶשׁ לאמר יהושע ב' שנאמר בלשון רבים חֲרָשִׁים כאשר מן
עֶבֶד עֲבָדִים ומן חֶסֶד חֲסָדִים ולזה אמרו בשעה שפותח בדברי תורה הכל נעשה
כחרשין :

לו הנחינה השמינית היא להנחין במלה שסופה תי"ו אם היא שרשית או נוספת
לסימן הנקבה . כי ראוי שתדע כי כל תי"ו שהיא נוספת על השורש נשמעה
בלשון רבים וכאשר היא משרש המלה תתקייש גם בלשון רבים וכפי זה תהיה הנחינ'
הזאת נאותה להכיר בין תי"ו שרשית לתי"ו נוספת לסימן הנקבה כמו מן ערת
ענעת בהרת נאמר בלשון רבים אענדנו ערלופ"לי אינב ל"א ושתי עבעות שמות
כ"ה בהרות בהות ויקרא י"ג שנשמעה התי"ו בדבוי מזה נדע שהיא לסימן הנקבה
ואינה שרשית . ומזה תוכל להתבונן כי התי"ו שבמלת ועונף עץ אבות ויקרא כ"ג היא
משורש המלה בעבור שמצאנו נתנו עליך עבותים יחזקאל ג' שתתקייש התי"ו ובלשון
רבים והוא לשון גדיל . משל"כ זרמו מים עבות הוא שם לענין אחר כי הוא מנחי
העי"ן והוא לשון ענן . גם התי"ו במלת בריח היא שרשית ממה שאמרו רז"ל גדולה
מילה ש כרתו פליה י"ג בריתות בהתקייש התי"ו בלשון רבים . וכתב הרד"ק בשור'
חנת וו"ל ואע"פ שזכרנו על מחבת בשמן ויקרא ז' בשורש חבה אפשר שתהיה התי"ו
שורשית למה שכתוב על מעשה הפנימים ד"ה ח' ע' ומה שזכרו רז"ל חביתי כהן
הגדול ליתן ועריבתן בפנים עכ"ל ודברין נכונים אינרא האפשר שאמר ולאי גמור
הוא' גם התי"ו ממלת חניה היא שרשית ממה שכתוב ואל החניתים ואל המגינות
ד"ה ב' כ"ג בהתקייש הת"ו בלשון רבים ותמהני על הרד"ק אשר הניחו בשור' הנה:
לז הנחינה התשיעית היא להנחין בין גזרת נחי העין כמו רָם רָע עֵב קטנה בכף
לים מ"א י"ח שהוא מענין ענן שמשקלם פֵּל ובין גזרת נחי לא"ד ה"א אשר יבואו
על התמונ' הזאת ומשקל פֵּע כמו דָּם יָד רַג וְעֵב על פנים יחזקאל מ"ח שהוא לשון
עונה הנחינה בזה להיות כי יסוד גדול בענבע הלשון כל ת"ג שאות או' הנמשכת
מנה בא לצורך שורש לא תשתנה לשו"א לעולם כדי לקיים הנה לכן אם שהם
מגזרת נחי העין לא ישתנה בהם הקמץ לשו"א בסמיכות המקובן כמו וְרָבֵי הקמה
ישעיה י' והבאתי רָבֵי גוים יחזקאל ל' עָבֵי שחקים תליס י"ח ונחי לא' ה"א לא ישתנו
בסמיכות המקובן כמו קול דַּבֵּי אחיך בראשית ל' והידים יָדֵי עשו שם כ"ז לבני היס
אינב י"ג בְּעָבֵי הלמה ל"ה ב' ל' ונואת הנחינ' בעצמה תוכל להנחין בין
משקל

משקל פְּרָח כמו קמה רעה נפה ובין משקל פֻּעָה כמו שנה שפה קשה כי אותם שהם מגזר נחי העין לא יאמר בהם קמץ הפה לשון נסמיכות וכנוי היחיד כמו בְּקִשְׁרֵת דעך דברים כ"ג צֶרֶת נפשו גרשים מ"ב רֵעַת המן אסתר ח' בְּנִפַּת שוא ישעיה למד ונחי למד ה"א שתנה בהם קמץ הפ"ה לשון"ה כמו וּשְׁנַת נחולו באה ישעיה ס"ג שִׁפַּת אמת תכון לעד משלי י"ב אשה קְשַׁת רוח אנכי ש"א ח' ומה שהתנאר תוכל להבחין כי וְשִׁמִּי כזב תלים מ' הוא מנה העין אפ"פ שמצאנו כי תִּשְׁטָה אשתו במדבר ה' שהוא מנחי למד ה"א מ"מ לא רחוק הוא שיהיו שני ערשים מענין אחד וכ"כ הרד"ק בתלים מ' וז"ל ושני מענין כי תשעה והם שני ערשים והענין אחד כי שעוי משורש שוע ואילו הוה משורש שעה היה פ"א הפעל בשו"א עכ"ל :

לח הבחינ' העשירים לאחוכירו המדקדקים והיא להבחין בין נטיית משקל פְּעֻלָּה ובין נטויית משקל פְּעֻלָּה כי ראוי שתהי' שנטוי' שני המשקלי' האלה היא על המונה אחת כי באשר נאמר מן נדקה נדקתי נדקתך נדקתם צְדָקוֹת צְדָקַת ישרים משלי י"א כך נאמר מן שמלה שמלתי שמלתך שמלתם שְׂמָלוֹת שִׂמְלַת שניה דברים כ"א הרי לפניך כ' שני המשקלים האלה שוים בנטייתם ואין ביניהם הבדל כי אם במשקלם הנפרד לכן אמרו המדקדקים שאין נכון להוציא משקלם הנפרד מדרך סברת אם לא נמצא במקרא אמום דליכא למיקם עליה דמלתא אחרי שנטיית' אחת היא ואולם אחרי הסתכלות העין מצאתי בחינה נאותה בזה כי כאשר הערשו בכמה מקומות מזה החבור בל ת"ק שהיא תמורת שו"א היא פתוחה וקלה אשתרת קשה' בעגם ורחשונה בחופן שלא תשיג שליחותה ע"י שו"א כמו דגש שבתי ס חדיה אבל כל שו"א שאחריה הוא שו"א נע וכפי זה שפיר איכא למיקם עליה דמלתא להוציא הנפרד בשני משקלים האלה מדרך סברת אע"פ שלא נמצא במקרא כי עם היות שנטייתם אחד מ"מ יש ביניהם הבדל בדקדוק הת"ק שנפ"א הפעל אם בעגם ורחשונה או אם היא תמורת שו"א המשל בזה מה שכתוב נגד גִּשְׁבָּתוֹ נחמיה ג' שהכ"ף היא בדגש קל זה יורה כי השו"א שלפניו הוא שו"א נח וא"כ גם חירק הנון הוא בעגם ורחשונ' וז"כ משקלו הנפרד הוא גִּשְׁבָּה כדכתיב לעשו' לו גִּשְׁבָּה נחמי' י"ג ואולם גִּרְבַּת ידך דברים י"ז שהבית רפויה וזה יורה כי השו"א שלפניו הוא שוא נע ויתחיי' מזה כי חירק הנון הוא תמורת שו"א וקטועה קלה היא וא"כ משקלו הנפרד גִּרְבָּה בשו"א הנו"ן הרי בידך בחינה נאותה להוציא הנפרד משני המשקלים האלה מדרך סברת אע"פ שלא נמצא במקרא :

לט ומעתה אשכילך בינה להעמידך על ענין נכבד מיוסד בטבע הלשון אשר לא הזכירוהו המדקדקים והוא כל משקל בעל שתי תנועות שהבנינה מלעיל בהכר' מחסר בהם אות הכפל בגזרת הכפולים בבנוי היחיד ודגש השניה יורה על חסרונה ולא יתכן בשום האופן שיבואו על דרך השלמים והמופת על זה שהרי כל המשקלים שהם בטעם מלעיל כמו משקל פּוֹעֵל או פָּעֵל או פָּעֵל תמיד תהיה בהם פ"פ בת"ק וע"פ בשו"א נח כמו שהתנאר לעיל אות כ"ח ואנו קיימא לן כל שתי אותיות דומות רגופות והרחשונה בשו"א הוא שו"א נע הנה אם תהיינה שתי אותיות הדומות בתכתב במשקלים האלה לא נמצאו משני הפנים בנושא אחד שהוא מבת הנמנעות לכן מחסר הרחשונה מהדומות בהכרח ולפי שהחסרון בזה ודומיהם דבר הכרחי הוא לכן גם משקל הנפרד היא

מחסרון אות הכפל דלא פלוג כך הוא מנהג הלשון כמו נגזרת הנפולים שפ"פ בפתח כמו חַג שַׁף נאמר שהם ולא ילין חלב חַגֵּי שמות כ"ג וסכותי בַּפֵּי שמות ל"ג ואלה הם מתכונת משקל פָּעֵל אשר ישתנה בו סנו"ל הפ"א לפתח בבנוי היחיד כמו שהתנאר לעיל אות כ"ח ואותם שפתיהם בגירי כמו לֵב צַל קֵן הם מתכונת משקל פָּעֵל לכן ישתנה בהם הגירי לחירק בבנוי היחיד כמו ויהם דמיחל על לבו דניאל ח' סר צִלָּם במדבר י"ד כנגר יעי' קִנּוֹ דברים ל"ב כי כן הוא השתנות משקל פָּעֵל ואות' שהם בחולם כמו חוֹק עוֹז תוֹם ישתנ' לחבוק בבנוי היחיד כמו ושמרת כל חֻקָּיו שמות ט"ו עֵינִי אליך אזרה תלים כ"ט ואני בְּתֻמִּי אלך תלים כ"ו ואלה הם מתכונ' משקל פּוֹעֵל ועם היות שבגזרת הכפולים ישתנה החולם לק"ח בבנוי היחיד היינו לפי שהק"ח מוכשר יותר לבני שו"א נח והקבוץ מוכשר יותר לבני דגש כמו שהתנאר בחינת התנועות אות ל"ב ומה שאמרנו מהכרחית חסרון אות הכפל אין זה אלא דווקא בבנוי היחיד כמו שהתנאר אינרא בלשון רבים אין חסרון אות הכפל דבר הכרחי כי מצאנו צְלָלֵי ערב ירמיה ו' ואת עַסְסֵי הארץ נחמיה ט' על הַרְרֵי ציון תלים קל"ג והיינו לפי שהת"ק שנפ"א הפעל היא תמורת שו"א ותנועה קלה היא ואחרי שו"א נע על נכון כי הם מנפרד ונסו הַצְּלָלִים ש"ה ב' מלכות וַעֲמָמִים ירמיה ו' הָרָרִים : ואל תשאלני מזה שמצאנו יסכוהו נתלים צְלָלוֹ איוב מ' לְשַׁכְּמָה ומה יחזקאל ל"ה שינואו על דרך השלמים אע"פ שחירק הפ"א הוא בעגם ורחשונה כי תשי' על לבך שיש בהם אתנ על כן תהיה הרחשונה מהכפל בשו"א נע על נכון"כ במבלול יופי וז"ל לְשַׁכְּמָה שם נפלם שִׁמְחָה ומשך פ"א הפעל בעגם עכ"ל

ר"ע במקנ :

מ יסוד מוסד בטבע הלשון כל משקל ממשקלי השמות שעין הפעל בגזרה לפי שהם נגזר מן הבנינים הכבדים כאשר תהיה ע"פ רי"ם נשלם הדגש בת"ג כמו שהתנאר בחינת הדגש אות ב' כמו חֲרָשִׁים פְּרִיצִים וכן חֲחָרָשִׁים שמעו ישעיה מ"ב וכן בדרי"ל חרוסין נרוסין ערוגין ואולם אם עין הפעל אות אחה"ע לא נשלם הדגש בשום משקל ממשקלי השמות כמו דברים נְחוּמִים זכריה ח' בַּחוּרִים גַּחֶלֶת בַּהֶרֶת שַׁחֶפֶת רַחוּם בַּהֲלָה ונראה לי הטעם לפי שבמשקלי השמות לא יורה דגש עי"ן הפעל על שום אחת מהוראות הדגש רק הוא לזכר בעלמא להורות כי הם ההוא נגזר מאיזה פעל שעי"ן הפעל דגושה לסימן הבנין וא"כ הוא נוסף באחת מאותיות האמנתי"ו הנוספים על שם מן השמות הנגזרים מן הפעלים על כן לא נשלם הדגש ההוא אם עי"ן הפעל היא אחת מאותיות אחה"ע כי אחרי שהדגש נוסף מי יבקש תשלומו ואולם מה שנשלם הדגש אם עי"ן הפעל רי"ש אחשוב אני לפי שיש בקריאת הרי"ש מבטא מיוחד אשר אין לנחנו בקיאין בה כמ"ש החכם אבן עזרא בספר לאות וז"ל קריאת הרי"ש בקיאין בה אנשי טבריה ולא אנחנו כי הם נחי הלשון בכל העברים כ"כ הרד"ק בשבלול יופיו"ל וקריאת הרי"ש רפה ודגושה לא שמענו אבל עכ"ל ובמחברת עלי בן יהודה הנזיר שימן הרי"ש הדגושה והרפה לבני מעזיה היא מצאתי כלבד כי הם מדברים וקורא' במקרא במקום דגש דגש ובמקום רפה רפה טבריה ויתכן שתהיה בה קריאה מיוחדת בחופן אשר לא תתכן להיות' כפי טבע עכ"ל. הבטעת אחרי קטועה קלה

שהרי אם לא נשל הדג כגר לוק שלימו הת"ק שלפני עד שלא תשלים תנוע קלה
כמו שהתבא בתיב התנועו אות כ"ו ע"ב על קנשל הדג אם עי"ן הפע' רי"ש והבנזה :

מא ואשר ראוי שתדעהו כי כל משקל ממשקלי השמות אשר נוספת בהן אחת
מאותיות האמנתי"ו בראש התיבה כולם נגזרי מן הפעלים וכפי ניקוד האות
המוספת תוכל להבחין מאיזה בנין נגזר השם ההוא כי תערכהו אל ניקוד אותיות
אית"ן או אל ניקוד מ"ם הבינוני שבכל בנין ובנין או אל סימן הבנין כמו וכעל משכי'
הולך הוסע ה' יתן אוכל למכביר איוב ל"ו ויצא המשחית ממחנה פלשתים ש"א י"ג
ובתונת תשבן שוות כ"ח שהמ"ם והתי"ו בפתח מזה תדע שהם נגזרים מבנין הפעי'
או מבנין התפעל אם היא בחיר"ק וכן ומועד לביה תקרא משלי י' מולדת ביתה ויקרא
י"ח תוחלת ממושכה משלי י"ג נגזרי מבנין הפעיל תהלה תפלה תפארת נגזרים
מבנין פִּעֵל הדגש או מבנין התפעל אם היא בחיר"ק פינגול ביכורים נגזרים מבנין
הדגוש נפקולי אלקים בראשית לא"ד מי נפקוח יהוסע ע"ו נגזרי מבנין נפע' תירוש
יצהר אשכול מגרוף אגבע נגזרים מבנין הקל ומאלה תקיש על השאר. וידעת
באמנה שאין משק שתהיה אות האמנתי"ו שנראש התיבה בת"ב שיהיה אחריה שו"א
כמו לפי שאין נכון להיות שו"א נע במשקל הנפרד כאשר תקדם לו אחת מהתנועות
לעשות שהתנאר בתיבת התנועות אות י"ב בעיקר השבעי כך כ"ל ברור דוק ותשכח
וכ"כ הרד"ק במכלול ו"ל התפקד שם הפעל מזה השורש לא מצאנו בזה הבנין אבל
מצאנו משורש אחר תבערה ומשקל אחר תפארת כי נוספת בהם תי"ו כתי"ו
ההתפעל ועם תוספת הה"א ותת" יומן התחברות אליו בניאל י"א וכן אמרו בדברי
הארמית עם התבדות עמא ובהניא עזרא ו' והארמי שוה עם העברי בזה הבנין
בשורש זה כמו שאמרו לי מִתְנַדֵּב במלבו עזרא ז' ונאמר מדרך סברא ג"כ בזה
המשקל התפקדו התפארו ע"כ לשון הרד"ק ויפה דק כי לשון הארמי קרוב ללשון
הקודש הוא לכן בהרבה דברים נוכל להביא ראיה מלשון הארמי .

מב נגזרת נחי פ"א יו"ד לא תמצא באופן אחר אא"כ תהיה בראשית אחת מאותיו'
האמנתי"ו הנוספות שהיא בת"ג כדי שאות הנחה הנמשכת ממנה תורה על
פ"א הפעל כמו מוסר מוסר מוק תוסד תירוש תימן מיושר כי בזולת אות האמנתי"ו
שבראש התיבה לא יתכן שתנוח היו"ד שהיא פ"א הפעל כי לא יתכן להיות אות נחה
בראש התיבה . אינה כאשר תהיה נזרה זו זולת אות האמנתי"ו אזי נשמעה היו"ד
שהיא פ"פ ואינה כמו הֵעָה עֵצָה שֵׁנָה עֵרָה : ויש מי שאומר כי היו"ד הנמשכת מן
הציר"י היא פ"פ ויבואו בהפוך אותיות כמו כנס כשב ולא נהירא שהרי עיקר גדול
אצלנו כל ת"ב שאות אי"ו הנמשכת ממנה היא לצורך שורש לא תשתנה לשו"א לעולם
והנה בכל אלה מצאנו שישתנה הציר"י לשו"א בסמיכות וכנוי כמו עֵצַת יי' תלים ל"ג
עֵדַת אבירים תלים ק"ו ונגזלה שִׁנְתָּם משלי ד' וזה יורה כי היו"ד הנמשכת מן
הציר"י אינה משורש המלה ומיחוורתא כדאמרן שנשמעה היו"ד שהיא פ"פ לפי שאין
לפניה אות האמנתי"ו שהיא בת"ג שתנוח בלל כנפיה :

מג גזר חסרי פ"א לא תמצא באופן אחר אא"כ תהי' בראשית אחת מאותיו' האמנתי"ו
שהיא בת"ק והדג שאחרי יור' על חסרונו וסהי פ"פ כמו משא מעשה מעה מתכ'
מסכ' כי בזול אות האמנתי"ו לא יתכן שתהא הנו"ן וסהדג יור' עלי לפי שאין לדגש חוק
בראש התיבה ואם עי"ן הפע' מאותיו' אחה"ע יבואו על דרך השלמי ולא תחס הנוכמו
והמנה כמנה יהו"ח מ"ב ע' את המנהרו שו"ב שי' מנעלי דברי ל"ג ובל אלה' במנעלי
תלים קמ"ח והעשם

פשוט אצלי ממה שהתבאר לעיל אות מ' שבמשקלי השמות לא נשלם הדגש אם עי"ן
הפעל אות אחה"ע וכיון שגם הן בלתי מקבלות דגש יתחייב מזה שיבואו על דרך
השלמים וזהו מה שרצינו לבאר :

מד נגזרת הכפולים שיש בה מ"ם האמנתי"ו בראשיתה שהיא בקמץ לא ישתנה לשו"א
בנעיית המשקל אע"פ שתתרבה המלה בתנועות כמו ויצל את מִסֵּךְ יהולה
ישעי' כ"ב יי' עוז ומְעוּזִּי ירמיה י"ו ערי מִעוּז ישעיה י"ז מְגֻנֵּנוּ ראה תלים פ"ל מְגִנֵּי
ארץ תלים מ"ז ובתב הרד"ק בשלול שקמץ המ"ם לא נשתנה לפי שעומד בו תנא
תמורת אות הכפל הראויה להתבלע בדגש ואין דבריו מחוורים אצלי שהרי בבנוי ובל'
רבים תהיה למ"ד הפעל דגושה להורות על חסרון אות הכפל כמנהג ועכ"ז לא ישתנ'
קמ"ץ המ"ם לשו"א ואיך יאמר שיהיה הנח תמורת אות הכפל לכך אומר אני שלא נשתנ'
קמץ המ"ם לשו"א להבדיל בין גזרת השלמים שהם על תמונת המשקלי הלא שלא יחשו'
החושב שהמ"ם היא פ"פ והשקלא אינה ביניהו עודנא כי בגזרת השלמים ישתנה קמ"ץ
הפ"א לשו"א . ואל תשאלני לומר דמ"מ בלאו הכי יהיה ביניהם הבדל נמה שיש דגש
בלמ"ד הפעל בנעי' גזרת הכפולי' להורות על חסרון אות הכפל כי ראוי שתדע שגם
בגזרת השלמים מצאנו לפעמים שתהיה עי"ן הפעל בת"ק בתקוש ת"ג עד שלמ"ד היא
דגושה בענורה כמו מן אדום וענף עץ אבות ויקרא כ"ג תקת מרול יסופחו איוב למ"ד
נאמר אֲדֻמִּים ותחת כל אלה עֲבֻתָה יחוקאל ו' כסו פניו חֲרֻלִים משלי כ"ד לכן לא
תשתנה קמ"ץ המ"ם בגזרת הכפולים כדי להבדיל ב' ניהם כך כ"ל :

מה והשמות בעלי ארבע אותיות או בעלי חמש אותיות כמו גזבר טפסר כרפס
פתגם חשמל כרמל פרדס ירדן גלמוד פלגש חדקל דמשק פתיגל תרגנול כפרל'
דוכיפת ודומיהם כבר אמרו שהם מועתקי' מלשונות אחרות או שהם מורכבים משתים
או שלש מלות לפי שאין שורש בלשון עברי יותר משלוש אותיות ולכאורה אין נכון לומר
שתהיה בלשון הקודש מלה מועתקת מאחת משאר הלשונות כיון שיש בלשון הקודש שפ'
הבכורה והקדומה בבחינת הזמן והמעלה ואולם העיקר מה שנאמר זה הוא כי בעבור
שאין בידנו מלשון הקודש רק מה שנמצא בתורה נביאים וכתובים וגם בהם נמצאו מלות
אשר לא נדע ביאור כל צרכן לכן צריכין אנחנו להביא ראיה מלשונות המזרחיי' אקרובי'
ללשון הקודש כפי מה שיאות להבנ' הענין ועם זה צריכין אנחנו אל הרבותן שתיש אם
שלש מלות לפי שאין בלשון הקודש שורש יותר משלש אותיות ומצאתי און לי מהא דמים'
ר"ה דף כ"ו ע"א אא"ר עקיבא כשהלכתי לגליא היו קורין לנדה גלמוד' מאי גלמודא
גמול' דא מבעל' ע"כ דלכאור' יש לדקדק מאי פרי' מאי גלמוד' הרי כבר מבואר שמל'
גליא הוא לכך כ"ל דהכי פריך מאי גלמודה דקרא כלומר שעם היות שכבר נודע לנו
ביאור מלת גלמודה מ"מ מלה מרובע' היא ואין שורש בלשון הקודש יותר משלש אותיות
לז"א שאורכבת משתי מילו' במולה דא מבעל' ובזול' לשון גליא עדיין לא היינו יודעין
ביאור המלה ולא היינו יכולין לחקור על המלו' שהיא נגזר' מהן ואולם אחרי שנוד' לנו
ביאור המלה ע' לשון גליא אל עלינו חובת החקירה לדעת המלות שהיא מורכבת מהן
כדי שלא תחסוב שהמיל' העברית היא מועתקת מלשון אחר כך נראה לי' וכ"כ החכם
אבן עזרא בפי' שיר השירים פסוק כרם היה לשלמה בבעל המון ו"ל בעל המון שם מקו'
שם כרמים רבים והשמד על זה החבור אולי יתמה למה אומר כאן בלשון ישמעאל כי
בעבור קוצר דעתנו לא נדע מלשון הקודש כי אם הכתוב במקרא שהוצרכו הנביאים

ומה שלא הוצרכו לא נדע שמו ונעבור היות לשון ישמעאל קרוב מאד ללשון הקודש כי בניניו ואותיות יהו"ה והמשרתים ופעל והתפעל והסמיכות דרך אחת לשתיהן וכן בחשבון ויותר מחצי הלשון ישמעאל כמוהו ללשון הקודש על כן כל מלה שלא נמצא לה חבר במקרא ויש לה דומה בלשון ישמעאל נאמר אולי פירושה כן אע"פ שהדבר בספק עכ"ל: וכן נהגו רז"ל לבאר תיבת המרובעי' והמחומשים בדרך הרכבה כדאי' בשבת דף ס"ב מ"ב ותחת פתיגיל מחבורת שק פתחים המביאים לידי בילה וביומא דף כ"ח ע"ב דמשק אליעזר אר"א שדולה ומשקה מחורתו של רבנו לאחריה ובחגיגה דף י"ג סוף ע"א מאי חשבל א"ל יהורה חיות אש ממלאות במתניתא תנא עתיד אדם ועתיד ממלאות ונבטרות דף כ"ה ע"א: א"ר יונתן למה נקרא שמו ירדן שירד מדן ובחולין דף ס"ג ע"א דוכיפת שהוא כפת (ובמנחות דף ס"ו ע"ב תני כרמל כר מלא ע"כ) לכן הוא כמו חרגל חגר רגל פלגש פלג אשה שעשנו פי' רש"י שוע עווי ונוז חדקל שמימיו חדין וקלין לערדע צפרא ידע תרגנול חר נגלה ודומיהם רבים:

תיבת המליצה

דתיבה השמינית בדקדוק המליצה והלכותיה ובה כ"ט אותיות

א המליצה היא תלוה לדבר דבר על אופניו בתכלית התיקון ויופי הסידור כפי מה שיאות להכנים בנפש השומע עמקי מחשבות המדבר ומתנאי המליצה הנאותה הוא הסתפקות האפשרי בדברים שלא להוסיף ולא לגרוע ולהזהר מהכשול מוקשי שמנעה המעכב דרכי המליצה ולשלוח מעליו בפל הענין ואם הולרך יסבול אל השנות הדיבור פפשים יעליאהו ויחפהו במלות שונות ותכלית ההלצה היא שנעל נפש המשכלת ילין משפע בדברים נעימים המפיקים רצון האדם ושם יהיו שבח להפך מדותיו ולהמשיך לבבו אחרי נועם אמרותיו עד אשר ישיג מבוקשו ע"י חין ערך המבעה בחבור מליתיו: והמלה היא כלי המליצה היא הנותנת טוב טעם ודעת בהבנת האומר לכן קראוה המדקדקים בשם אלת הטעם מהשהות חלק משלש חלקי הלשון שהם פעל שם מלה ונקראת בשם מלה שהם לפי שהיא מהפכת המאמר מענין לענין כמו המלה המהפכת לב האדם ממידה למידה כי המכוון נמשך תמיד אחרי המל' המחברת את המאמר או אחרי האותיות המשמשות הנקשרות במאמר שהן נגזרו ממלו' שלימות כמו שיתבאר במה שלפנינו בעזה"י המשל בזה נזרת ענד הנקשרת עם מלת את פירושו עובד לזולתו כמו ואת אחיך תעבוד ברחשית כ"ז ואם היא קשורה עם בי"ת המשמשת פירושו משעבד בזולתו כמו לא תעבוד בו עבודת עבד ויקרא כ"ה וזהו מה דאיתא במדרש פ' תולדות ורב יעבוד לעיר זכה יעבוד לא זכה יעבד ע"כ והיינו לפי שלא נקשר הענין לא עם מלת את ולא עם בי"ת המשמשת לכן בזכות תליא מלתא כי יש פנים לכאן ולכאן וזהו הטעם שה שיחול"ם במלת יעבד חסר וא"ו להורו' על עם לאסור' הרי שהבנת המאמר היא נמשכת אחרי המלה המתחברת עם המאמר:

ב המלות הן על מינים שונים יש מלות אשר לא תקבלנה בחבור הכנויים כמו כי כה

אשר אף גם זאת אכן אמנם אבל אנה אם רק כן ודומיהן יש מלות מתחברות עם הכנויים כמו את אל אין איה על אפס בלתי בלעדי בין אחרי הן זולת כל מן עם עוד תוך בגלל למען: גם מצאנו אותיות כל"ב בחבור הכנויים נאוסן שאין שורש במל' ההן כמו כִּי בוֹ בְּךָ בָּךְ בָּהּ בָּהֶם בָּהֶן בָּכֶם בָּנוּ וכן לִי לוֹ לָךְ יָךְ לָהּ לָרַבְּלָהֶן לָכֶם לָכֵן לָנוּ וכן עם הכ"ף הדמיון כמו כָּכֶם כָּהֵם ואולי לא מצאנוה בזרוק זה בחבור שאר הכנויים להבדילם מן כִּי בָּהּ אמר י' ומלים כָּךְ שהיא נעשה כָּכָה לכן הוסיפו מ"ם אחרי הכ"ף להבדיל ביניהם ואמרו כָּמוֹנִי כָּמוֹךָ כָּמוֹהוּ כו' ואמרו כָּהֵם כָּהֶן אבל אם מ"ם לפי שהן מלות נפרדות הם הֵן מש"ה בהאחריה ואמרו נ"ל כָּכֶם כָּכֵן אע"פ שלא מצאנו מלות נפרדות בחלה היינו כדי ש היה דרך אחד לכנויים הכבדים שיש שתי אותיו' מורגשות בכנוייהם:

ג אותיות אש"ר וכל"ב המשמשות שמוש ענין אל תחשוב שהן משמשות רק במלות מיוחדת בלבד אבל הן משמשות ג"כ בחבור המאמר ולא מה שהן משמשות במלה מיוחדת כמו שהבאתי לעיל אות א' וכמו שיתבאר עוד במה שלפנינו בעזה"י והן נגזרות ממלות שלימות ורחיתי לבאר כל אחת ואחת מלתיו מלה היא נגזרת: הא"ש היא נגזר' ממלת מִן והוראתה כהוראת מלת מן להורות על הריחוק לכן גם היא מנוקדת בחיר"ק ואחריה דג"ש להורות על חסרון נו"ן מן במו ותקח בִּמְרִיו נרחשית נ': אבל ראוי שתדע כי הבדל יש בין מלת מן ובין מ"ש המשמשת והוא כפי מה שיתבאר בחיבת הדג"ש אות ח' שתחסר הנו"ן להקל על המבטא ואחר לא תחסר הנו"ן הוא מחבורת הפלגת הענין לפי שקושי המבטא יורה על הפלגת הענין והוא בעצמו ההבדל שבין מלת מן ובין מ"ש המשמשת ולעתי בזה כי הוראת מ"ש המשמשת היא לקלות ענין אם להורות על המקלת שהוא המעט מהחלק הכל או על החלק שעדיין הוא מחובר בכל או אפי' על החלק הנפרד מן הכל אשר לא נתרחק ג"כ מן הכל או יש בו שווי ודמיון לשאר חלקי הכל וכדומה לזה: ומלת מן מורה על ההפלגה אם על חלק גדול מן הכל או על חלק הנפרד מן הכל או להפלגת הריחוק מן הכל או שהוא אינו דומה לשאר חלקי הכל וכדומה להם: כמו ואכל' מן הלחם רות ב' פי' אפי' חלק גד ולמן הלחם: ובנ"ר ושתה מן היין שתה יתר מכדי מדתו ונתבזה ע"כ: אבל ואוכל בְּבֹל נרחשית כ"ז פי' חלק מעט מכל כי צדיק אוכל לשובע נפשו: וכן מֵאֲשֶׁר ישאנון הנערים רות ג': ובנ"ר מפרי האדמה מן פרי אדמה אין כתיב כאן אלא מפרי האדמה מתחבר מאבלו ע"כ ירמה בזה על החלק הפחות מפרי האדמה: וכ"כ החכם א"ע בפ' נרחשית על פסוק ופעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו וז"ל ואחר שאמר ומעץ הדעת מה צורך למלת ממנו רק הוסיף לבאר וכן ותקח ותראהו את הילד אז טעמו אפי' מעט ממנו עכ"ל הרי שהמ"ם משמשת על חלק המעט: ומה שהוא מתבול' החלק הנפרד כמו ובבל הכהן את אבנעו בדם והזה מן הדם ויקרא ד' לפי שהזאה היא אחרי שבבל אבנעו בדם וא"כ נפרד הדם ההויה משאר כל הדם: ומה שהוא מתבונת הריחוק איתא בנרחשים הנודר מן הבית אסור מן האבוס ולפנים דכתיב מן הבית עד יצא מן הבית כולו: והנה הכתוב אומר ויצא יעקב מבאר שבע במ"ש המשמשת מכוון למאמרם ז"ל בב"ר נשבע שהלך יוצא מן העיר פנה זיוה פנה הדרה והקשו על זה והרי נשאר שם יצחק אלא אינו דומה ובוטו של צדיק אחד לזכותן של שני צדיקים ע"כ וא"כ אשר יצא יעקב מבאר שבע לא פנה משם רק חלק מזיוה והדרה לכן נאמר ויצא יעקב מבאר שבע במ"ש המשמשת לחבר'

בני רוח נאמר ותצא מן המקום לפי שפנה משם כל הזיו וההדר כי לא נשאר שם גדיק אחר כלאיתא שם במדרש לכך נאמר ותצא מן המקום׳ וכמה מאמרי רז״ל מורים על אמתת הענין הזה אשר באר״ת לאיתא במס׳ נזיר דף ס״ה ע״א ונשתמי ממצרים טול עמי אשפר מצרים ע״כ וזהו מתכונת החלק המחובר במצרים ולרשו הכי מלגא קאמר ונשאתי מן מצרים וכן הרבה וכל חגם לב ישפוט על השאר :

ד ומעתה הנני חוזר לבאר פרשי שמושי המ״ם אחרי שהתבאר כל שמושה היא להורות על החלק או המקצת מן הכל׳ ותשמש על הזולת שהוא המחובר שנעשה ממנו דבר כמו מחומר קורלאי אינו ל״ג זאת הפעם עשה מצמי ובשר מבשרי בראשית ב׳ כי עצם אדם ובשרו נעשה חומר לעצם אדם ובשרה׳ ולפעמים תחסר זאת המ״ם כמו עפר אדמה בראשית ג׳ כלומר מעפר אדמה ועשית כפורת זהב טהור שמות כ״ה מזהב טהור׳ ותחסר זאת המ״ם לפי שהחומר מחובר בעצם ואינה למעטי דינה ודין מלת מן׳ מ״ם הזולת שהוא הפועל ומי״ מענה לשון משלי י״ו ומי״ מצעדי גבר כוננו תלים ל״ז׳ ותשמש על הסבה כמו אז הלמו עקבי סוס מדהרות דהרות אבירין שופטים ה׳ מזרם הרים ירעמו אינו כ״ל וכן תחת אשר לא עבדת את י״י אלהיך מרוב כל דברים כ״ו (מחעלת גביאים איכה ג׳ מחמס אחיך יעקב עובדיה ג׳) מ״ם התחלה אם התחלת גבול מהולו ועד כוש אסתר ג׳ ממצרים ועד הנה במדבר י״ל מתפסח ועד עזה מ״ג ד׳ ממתנים ועד ירכים יהיו שמות כ״ה׳ ואם התחלת הזמן מערב ועד ערב ויקרא כ״ג מיום ראשון עד יום השביעי שמות י״ב ומיום השמיני והלאה ויקרא כ״ג׳ ואם התחל׳ הקנועה אצל יעקב מבאר שבע בראשית כ״ט מסם נסעו הגדולה דברים י׳׳ ותשמש על היקרון עוב פריי מחרון מזלי ח׳ עוב עולות אפרים מבזיר תביעור שופטים ח׳ ותשמש לייחס הדמיון כדאיתא בפרק חלק דף ק״ה ע״ב אמר ליה רבא לרבה בר מרי כתיב וייעב אלהים את שם שלמה משמך ויגדל כסאו מכסאך אורח ארעא למימר למלכ׳ הכי אמר ליה מבין קאמר דאי לא תימא הכי תבורך מנשים יעל אשת חבר הקני מנשים באוהל תבורך נשים באוהל מאן ניהו שרה רבקה רחל ולאה אורח ארעא למימר הכי אלא מעין קאמר ה״נ מעין קאמר ע״כ׳ ולדעתי יהיה זה ביאור פסוק כאשר שכלה נשים אדנך בן תשכל מנשים אמך ב״א ע״ו פי׳ כאשר שכלה אדנך כמה נשים להיותן שכולות מבעליהן כן תהיה אמך שכולה ממך מעין הנשים ההן׳ מ״ם ההשואה למקטן ועד גדול אסתר ח׳ מנדים ועד קמה ועד כרם זית שופטים ט״ו מעולל ועד יונק ש״א ט״ו׳ ותשמש כטעם בי״ת המשמשת וממחרת השבת יניפנו הכהן ויקרא כ״ג ביום זבחכם תאכל וממחרת ויקרא כ״ע׳ מ״ם החסרה עד כי יקום נוי אויביו יהושע י׳ השמרו לכם עלות בהר שמות כ׳ פי׳ מעלות בהר׳ וזהו מה דאיתא בהוריות דף ל׳ ע״א ונעלם דבר קרי ביה מדבר ע״כ׳ פי׳ תפרשהו בחסרון מ״ם באילו כתיב ונעלם מדבר :

ה השני המשמשת היא נגזרת ממלת אשר לכך היא נסגר״ל כמו במלת אשר ואחריה דג״ם כמשפט אחרי ת״ק ולפי שאין הדג״ם מורה על אחת מהוראות הדגש לכן לא נשלם הדג״ם אם אחריה אות אחהע״ר ורוב שמושה כטעם אשר כמו שאהבה נפשי ש״ה ח׳ עד שיפוח היום ש״ה ל׳ ותשמש כטעם וא״ו המשמש׳ כמו שלמה אהיה כטועים ה״ה ח׳ וכן מתרגמינן ולמה דין וכן שהימים הראשונים היו עונים מאלה קהלת ז׳ פי׳ והימים הראשונים׳ וכן בלשון משנה כדאיתא בפ״ק דביצה דף ח׳ ע״א שאפר כירה מוכן הוא אפר כירה מאן דכר שמעה אמר רבה הכי קאמר ואפר כירה מוכן הוא ע״כ׳ הרי

שתשמש

שתשמש השני״ן המשמשת כטעם וא״ו המשמשת׳ גם מלת אשר שהשי״ן המשמשת היא נגזרת ממנה תשמש כטעם וא״ו המשמשת כמו טוב אשר יפה קהלת ה׳ פי׳ וטובו יפה עיין במגלת יופי שם :

ו הה״א משמשת לידיעה או לקריאה או להמיהה לו לשאלה ובאדנעתן היא נגזרת מלת הן כמו שהתבאר באר היעב בתיבת הדגש אות י״ג ע״ש׳ וה״א הידיעה וה״א התימה ענינים מפכיים המה׳ כי ה״א התימה מורה על ההכזבה ועל הנמנע אשר לא ישועבר אפסרוקן בחק המציאות׳ וה״א הידיעה מורה על דבר אשר ישנו במציאות והיא על ד׳ אופנים ובאדנעתם תהיה הוראתה על דבר הידוע וניכר בהיות הוא מדבר׳ אופן הראשון אם הדבר נודע מצד מה שהמדבר כבר הזכיר הדבר ההוא כמו וירא אלקים את האור כי טוב בראשית א׳ כי כבר קדם אומרו ויאמר אלקים יהי אור ויהי אור׳ וכן וראיתם את הארץ מה היא במדבר י״ג כי כבר קדם אומרו וישלח אותם משה לתור את ארץ כנען׳ אופן השני אם הדבר ההוא נודע וניכר ע״י אחד מן החושים אע״פ שלא הוזכר עדיין במאמר ההוא אם שהדבר ההוא נראה לעינים בעת הדבור על שהמדבר יוכל להראותו באצבעו כמו שכתב החכם א״ע דפ׳ בראשית וו״ל השמי׳ נה״א הידיעה כי על אלה הנראים ידבר עכ״ל׳ או שהדבר מוחש ונודע ע״י אחד משאר החושי׳ כמו הקול קול יעקב והידים ידי עשו בראשית כ״ז שהמכוון בו הקול אשר שמעתי קול יעקב הוא והידים אשר משתי ידי עשו הן׳ אופן השלישי אם הדבר נודע בידיעה שכלי׳ אע״פ שלא השיגהו החושים וגם לא הוזכר עדיין כמו ופגע בַּמָּקוֹם ולן שם כי בא השמ׳ בראשית כ״ח אמרו רז״ל שהוא המקום הנגאר הידוע גם אמרו מזה הענין ויהי ערב ויהי בקר יום הששי תנאי התנה הקב״ה עם מעשה בראשית או שהוא דבר מבורסם כמו הרגים ילאו לחופים בדבר המלך אסתר ג׳ כי מבואר מהשפע המלך שיקח לו רגים׳ או שהוא מבואר בכח המאמר שהדבר ההוא ישנו במציאות כמו הגפילים היו בארץ בימי׳ ההם בראשית ו׳ אופן הרביעי אם הדבר ניכר ע״י סימני החוארים הנזכרים אחריו במאמר ההוא כמו בהנו אל הארץ אשר שלחתנו במדבר י״ג מי האיש אשר בנה בית ולא חנכו דברים כ׳ ואשר הוא מזה האופן התנה ה״א הידיעה אפי׳ בדבר אשר לא יצא עדיין אל המציאות כמו הדבר אשר ישים אלקים בפי אותו אדבר במדבר כ״ג והיה הנבור אשר תלד יקום על שם אחיו המת דברים כ״ה׳ וראוי שתדע כי יסוד מוסד נעבע הלשון כאשר תבוא ה״א הידיעה באחת מהמלות שהיא מתכונת נוסח המאמר ואחריה מלה או מלות שגם הן נכנסות בנדר הנוסח והן תואר אל המלה הראשונה אחי׳ דהיינו גם המלות שאחריה בה״א הידיעה כמו כל הדבר הגדול יביאו אליך שמות י״ח והקימותי את הדבר הטוב ירמיה ל״ג הנהיה כַּדָּבָר הגדול הזה דברים ד׳ הדבר הטוב הזה דברים ב׳ אבל אם המלה שאחרי הנוסח היא מתכונת הנוסח אחי׳ לא תהיה בה״א הידיעה כמו הן עוד היום הגדול בראשית כ״ע והבא הארץ ההיא עוב שם ב׳ כי היתה השנועה גדולה שופטים כ״א והמלאכ׳ גדולה ד״ה א׳ כ׳ ולא יתכן כפי שבע הלשון שתהיה המלה רשני׳ בה״א הידיעה אם תהיה המלה הראשונה בלא ה״א הידיעה לא״כ כאשר תהיה המלה נודעת ע״י סמיכות ענין (שאז לא יתכן להיות בה ה״א הידיעה לפי שלא תנוח ה״א הידיעה על דבר ידוע) כמו חֲצַר המשכן שמות כ״ז ווי העמודים שם כְּרָאָה הנגע יחזקאל א׳ בידו וקנה המדה שם מ׳ וכפי מה שהבאר נכון אצלי מה שבתנו הדברים בתנות ו״ל הא דלא קתני הנתולה בדקתני האשה נקנית הינמה נקנית משום דהתם

אקרא

אקרא קלי כי יקח איש אשה האשה הכתובה וכן היומה אבל הכא לא קאי אקרא והא דלא
סגי נפ"ק דקדושין העבד עברי אע"פ דכתיב בקרא משום דא"כ הוה ליה למתני העבד
העברי שאינו דנוקן ואין דרך הש"ס לדבר כן ומיהו גבי איש ואשה רגילים בכל מקום
לשנות בהם ה"א אע"ג דלא קאי אקרא כמו האשה שבלבה האשה שנתארמלה האיש
מדיר את בנו בנזיר עכ"ל. דלכאורה יש לדקדק טובא חדא גמ"ש דא"כ הוה ליה
למתני העבד העברי וצריך טעמא למאי הוה ליה למתני הכי ותו גמ"ש שאינו דנוק מאן
דכר שמיה דהא אי תני נמי העבד עברי אינו דנוק דאמן קיימא לן שלעולם לא תנוח
ה"א הידיעה על מלה שהיא דבוקה לאחריה ותו למה אין דרך הש"ס לדבר כן ותו למה
באמת רגילים לשנות ה"א בכל מקום גבי איש ואשה אע"ג דלא קאי אקרא וכפי מה
שהתבאר יותקן כל הספיקות האלה. כי מה שאמרו בתחלה דהתם אקרא קאי כי יקח
איש אשה פשוט הוא שהוא מאוסן הראשון אשר באתי שתנוא ה"א הידיעה בדבר שהוזכר
פבר. ומה שאמרו משום דא"כ הוה ליה למתני העבד העברי הוא כפי מה שבארתי
שיסוד מוסד בעבע בלשון שכאשר יהיו שני שמות רגופים שניהם מקבוצת הנושא ויהיה
הראשון בה"א הידיעה אזי תמיד יהיה גם השני בה"א לעשם שהתבאר לכן יפה אמרו דהו'
ליה למתני העבד העברי. ומה שאמרו שאינו דנוק כו' לאו משום דנקות ונפרד נגעו
ביה אבל ר"ל אי תני העבד העברי בשתי ההי"ן אינו דנוק ורגיל בלשון להיותו סגור כ"כ
בפי המדבר וז"ש ג"כ ואין דרך הש"ס לדבר כן כי הקנא אלשון קצר קפיד כמו שאמרו
לעולל ישנה אדם לתלמידו בדרך קצרה. והשתא קשיא להו דא"כ הוה ליה למתני נמי
אשה נקנית בלא ה"א אע"ג דקאי אקרא משום לשון קצר הוא ולו"א מיהו גבי איש ואשה
רגילים בכל מקום לשנות בהם ה"א כוונתם לומר דדווק' בשתי ההי"ן בשני שמות רגופי'
הוא קפיד כי זהו מה שיכניד על הלשון ומעכב דרכי המבטא משא"כ בחדא. וזהו מה
שדקדקו בלשונם לומר רגילים בכל מקום לשנות בהם ה"א כאילו הורו. נזה לחד ה"א
שגור ורגיל בפי המדבר. ומה שהניחו האשה שהלכו האשה שנתארמלה הוא האופן
הרגיל אשר נארתי והוא אם הדבר נודע ע"י סימני התוארים הנוגרים אחריו במאמר
ההוא. הרי אע"פ שיש שי"ן משמשת במלה השנית מ"מ נקע האשה בה"א ואין לחוש
בין שאין שם ההי"ן בשתי מלות רצופות. ומה שהניחו האיש מדיר את בנו בנזיר הוא
מאופן השלישי אשר נארתי לפי שהוא מבואר בכח המאמר דקאי על האב לא על איש וזלתו
זהו מה שנראה לי בביאור דברים ז"ל:

ז ולפי שמנהג עבע הלשון הוא שלפעמים נשמטה ה"א הידיעה והועלה תנועתה על
אות כל"ב שלפני' כמו שהתבאר בתיב' הסו"א אות ל"א לכן בענור זאת האחוה
מלאנו שלשון משמשות כטעם ה"א הידיעה כמו והיה כעם ככהן כעבד כאדוניו בשפחה
כגברתה ישעיה כ"ד. וכן כעוד כחוטא קהלת ט' ויגיד עליו ריעו הנשבע כאשר
שנועה ירא השליח אשר למלך נשען על ידו מ"ב ז' המשרתים לנוים שם ע' לשמש שם
אבל בהם תלים י"ט שיר למעלות תלים קכ"א עד לשמים הגיע ד"ה ב' כ"ח שמחו
לפניך כשמחת בקציר ישעיה ט'. הרי בנלבוע שמואל ב' ג' ודומיהם:

ח ויש ה"א נחה בסוף התיבה המשמשת במקום למ"ד בתחילתה כמאמרם ז"ל בינמו'
דף י"ג ע"ב ר' נחמיה אומר כל תיבה הצריכה למ"ד בתחילתה העיל לה הכתוב
ה"א בסופה ותנא דבי רבי ישמעאל כגון אלים אלימה מחניה מחניה דבלחימה ירושלים
מדברה ע"כ. ודוקא תיבה הצריכה למ"ד בתחילה ולא תיבה הצריכה למלת אל כי
הבדל

הבדל יש בין מלת אל ובין למ"ד המשמשת כי למ"ד המשמשת הוראתה עומדת בגוף
הפועל עצמו ולא תצא לגוף אחר לו שהיא מורה על הקירוב ומלת אל מורה על גוף
אחר זולתו לו שהיא מורה על הדיבוק ולפי שלמ"ד המשמשת היא נגזרת ממלת אל המור'
הקירוב בלאיתא במנחות דף ס"ב ע"א רבי לעמיה דאמר על נסמיך כו'. וכבר
מבואר שיש קושי המבטא בהברת הלמ"ד בעבור שאין אות שיבוד' האדם לשונו כמו
במבטא הלמ"ד על שהחסר לפעמים כמו שהתבאר בתיבת הדגש אות ח'. לכן תשמש
לפעמים ה"א נחה בסוף התיבה במקום למ"ד המשמשת בתחלתה לפי שבור' אל עלה
ולקחו ה"א הנחה שבסוף שורש עלה תמורת הלמ"ד שבתחלת תיבה בעבור שמבטא קלה
להוראת על הקירוב:

ט הוא"ו רוב שמושה להורות על החבור. והיא בגזרת מלשון וו העמודים שמות כ"ו
והם המתחברים בקרסים. ולפי שכל מה שהוא מחובר יפרד בעת הן העתים לכן
תשמש ג"כ להורות על החילוק כמו ומכה אביו ואמו מות יומת שמות כ"א פי' או אמו.
ולפי שהיא"ו משמשת לחבר דברים הדומי' לכן גם היא תשמש למיון כמ"ש הרד"ק
במכלול דף ע"ו ע"ב ש"ש וא"ו להשוות הדברים כמו מים קרים על נפש עיטה ושמועה
עובה מארץ מרחק משלי כ"ו הלוא אוזן מלין תבחן וחיך אכל יטעם לו איוב י"ב ובמו
וא"ו זה רגיל בספר משלי מכ"ל וכן ויוכח לבבר עם אליה הן אדם לרעהו איוב י"ז פי'
כמו בן אדם לרעהו. ותשמש להפך הדבר לעתיד וכטעם אם כמו ומתיה והלכת אל
הכלים רות ב' פי' אם תהי' נמה' ואמרו לי מה שמו שמות ג' פי' אם יאמרו לי מה שמו
ותשמש כטעם או כמו אם בחקותי תלכו ונתתי גשמכם בעתם ויקרא כ"ו ותשמש כטעם
אבל כי כל אלהי העמים אלילים והי' שמים עשה תלים ל"ו ותשמש בטעם אעפ"כ בטמלי'
עם לא עז ויכינו בקין לחמם משלי למ"ד. ותשמש כטעם שי"ן המשמשת ולא ירבה לן
סוסי' ולא ישיב את העם מצרים' דברים י"ז ותשמש כטעם כבר ויסר את היום לחרבה
ויבקעו המים שמות י"ד פי' כבר נבקעו המים. ולפעמים תחסר וא"ו המשמשת כמו
אדם את אנוש ל"ה ח' ח' שמש ירח עמד זבול חבקוק ג'. ותחפך העתיד לעבר ואו
היא נפת"ח ואחרי' דגש כמו ויאמר וילך:

י כאשר תשמש הוא"ו על לשון עבר תהפכו לעתיד כמו כי שמרו אמרתך דברים ל"ג
לשון עבר אבל ושמרו את משמרתי ויקרא כ"ב לשון עתיד הוא. אבל ראוי שתדע כי
כאשר יהיה לפניו פעל עבר אחר אזי לא תהפך הוא"ו והעבר לעתיד כמו מי פעל ועש'
ישעיה מ"ח והעשה לפי שוא"ו ההפיך לא תצא מכלל החיבו' והעישוה ולפי שהוא"ו היא
שחבר' דברי' דומי' ומתייחסי' לכן אין הוא"ו מהפכת העבר לעתיד כאשר יהיה לפניו
פעל עבר אחר כדי שידמו זה לזה בזמן. אבל כאשר יהיה לפניו פעל עתיד אזי תהפך
הוא"ו העבר לעתיד כי אז ידמו זה לזה בזמן כמו אך את שבתותי תשמרו וגו' ושמרתם
את השבת שמות ל"א ומה שמצאנו וקרא זה אל זה ואמר ישעיה ו' שאין הוא"ו מהפכ'
העבר לעתיד אע"פ שנאמר לפניה בשתי' יבשה פניו ונשתיש יבשה רגלין ונשתיש
יעופף שיש בהם אות אין"ן דלכאורה פעלי' עתידי' הם כי תנין וקדע שהאמת הוא
שהם משמשי' לעבר כי כן מנהג הלשון לנוח עתיד במקום עבר בדבר שהוה תמיד
ורגיל להיות כמו שפירש רש"י בפרשת בשלח פסוק לו ישיר משה עיין שם:

יא הכ"ף המשמשת היא נגזרת ממלת כך לכן ברוב היא משמשת באחד משני לדרי
הדמיון הכל האחד הוא כמו והכל השני הוא כך כמו איש כמתנת ידו כברכת יי'
אלקיך

אלקיך דברים י"ו פי' כמו שתהי' מתנת ידו בך תהיה ברכת י"י אלקיך. ותשמש לדמיון
מה שימה הלדם בדעתו ואינו כן כמו ויתן לותנו כמרגלים ברלשית מ"ב פי' כאילו
היינו מרגלי'. ותשמש לשע' אי' דבר בקירו כמו ועל הגב כשלשת אלפי אים ואשה
ותשמ' על תכפיי' הזמן כשמוע עשו ברלשי' כ"ו כמשיב ידוסם ל"ח. ותחם' כ"ף
המשמש כיחטא' קשם מרי ב"א ע"ו פי' בחטא' קשם נוש והנ בלף חזיר משלי י"א פי'
כנוש וזכ:

יב הלמ"ד רוב שמוש להורות על הקירוב ותשמש כטעם מלת על וממנה היא נגזר'
כמו זכולן לחוף ימי' ברלשית מ"ט והיה דגון נופל לפניו ש"א ה' הוי האומרים
לרע טוב ולטוב רע ישעיה ה' ואמר פרעה לבני ישראל נבוכים הם בארץ שמות י"ד.
ותשמש כטעם את לכל כלי תעשה נחושת שמו' כ"ו הרנו לתכנל שמואל ב' ו' ותשמש
בטעם עם כל נפש הנלת ליעקב מצרימה ברלשית מ"ו. ותשמש כטעם בי"ת המשמשת
ויהי דוד לכל דרכיו משכיל ש"א י"ח. ותשמש על התכלית להבדיל בין היום ובין הלילה
ברלשית א' להאיר על הארץ שם. עושה לל להרבות לו משלי י"ג. ותשמש על
ההשתנות ומקום חרבות לאחי' וחניתותי' למזמרות ישעיה י"א והיו לדם ביבשת
שמות ד'. ותשמש על הקנין ומארת לעבדך ליעקב ברלשי' ל"ב ליי' הארץ ומלואה.
ותשמש לביאור הענין ולת בנותיכם יקח לרקחות ולטבחות ולאופות ש"א ח' הוי גבורי
לשתות יין ואנשי חיל למסוך שכר ישעיה ה'. ותשמש לביאור הדמיון וכעלם השמים
לעוסר שמות כ"ד כלבם למתוק יחזקאל ב' פי' זה דומה לשמים בענין הבהירות וזה
דומה לדבש בענין המתיקות:

יג הבי"ת רוב שמושה להורו' על דבר המתאצ ומתתיוך בין שאר דברים וממלת בין
היא נגזרת ותשמש כטעם תוך ויוסף היה במצרים שמות א' מי בחצר אשתר ו'
ותשמש על הכלי שבאמצעותו הוא נעזר לעשות פעולתו ויך את האחון במקל במדבר
כ"ב עם הארץ ירגמוהו באבן ויקרא כ'. ותשמש על הנגיע' והדיבו' ולבן באשתו
ברלשית ב' כל הנוגע בבר יומת שמות י"ט אדם כי יהיה בעור בשרו שאת או ספחת
ויקרא י"ג ותשמש על הזמן בהנחל עליון גוי' דברים ל"ג. ותשמש כטעם עם ברך אך
במשה דבר י' במדבר י"ב. ותשמש כטעם על כי אם הבהמה אשר אני רוכב בה נחמיה
ב'. ותשמש כטעם עד בלא יוכלו יבנו בלבוש היכה ד' פי' מד לא. ערים גדולים
ובצורות בשמים דברים א' להפלגת הענין כלומר עד השמים. ותשמש כטעם בעבור
ויענוד ישראל נחשה ותשמש כטעם מן והנותר בבסר ובלחם ויקרא ח'. ותשמש כטעם
ערב ויכל אלהים ביום השביעי ברלשית ב' כלומר ערב יום השביעי. אך ביום הראשון
תשביתו שאור מבתיכם שמות י"ב פי' ערב יום הראשון. ותשמש כטעם אחרי כמו
בשבועותיכם מקרא קדש במדבר כ"ח פי' אחרי שבועותיכם יהיה מקרא קדש. וכן
לעת יום ביומו ל"ה א' י"ב פי' יום אחרי יומו. ותחסר הבי"ת כמו והקול נשמע בית
פרעה ברלשית מ"ה פי' בבית פרעה וגם למה פרים שפתינו הושע י"ד פי' בשפתינו.
וזהו מה שכתב החכם א"ע בפ' איכה וז"ל ימי עניה כמו בשת ימים עכ"ל:

יד ודע כי כמו שהאותיות שהן שיות במבטא ובמכתב מתחלפות כך מלאנו שהאותיו'
מתחלפות בקיבוס ואיאור כמו כבש ויקרא ג' כשב שם ה' תמנת פרח יהושע
כ"ד תשנק הרס שופטי' ב' כי בלעני שפה ישעיה כ"ח ולשון עלגי' ישעיה ל"ב. חמוץ
בגדים ישעיה ס"ג למען תחתן רגלך בדם תליס ס"ח ויחלוש יהושע שמות י"ו כל
הנחשלים

הנחשלים אחריך דברים כ"ה ומתלעות לבית יואל א' מלעות כפירים תליס ב"ה קהלת
יעקב דברים ל"ב להקת גביאים ב"א י"ט לפרוש לחם על פי' ויקרא כ"ד ומי כהחכם
יודע פסר דבר הקלת ז' עם יושבי מדל ישעיה ל"ח כל יושבי חלד תליס מ"ט. סיר אשר
חלאתה בה יחזקאל כ"ד יחדיו נחלאו תליס י"ד. נחקת בני ישראל שמות י' אנקת אסיר
תליס ע"ט. אמרתי נגזרתי איכה ב' נגזרתי מנגד עיניך תליס ל"א ויפלר בם מאול
ברלשית י"ט ויפרוץ בו מ"ב ה' עלי אלמוגים מ"א י' עלי אלגומים ד"ה ב' ט' חרוק על
הלחות שמות ל"א חת ר לנו בקיר יחזקאל י"ב וכן נשוא לשוא ערוך תליס קל"ט משפטי
נשאו ולומיהן:

טו גם דרך הוא מדרכי הלשון כי האות הראויה לשמש במלה מהמלות תשוב למלה
אחרת והוא הנקרא אצל חז"ל בורעין ומוסיפין ודורשין. כמו יש לאל ידי ברלשית
ל"א פי' יש אל לידי. ותשש בפוך עיניה מ"ב ע' פי' ותשש פוך בעיניה כי לבעבור
בסית אתכם שמות כ' פי' בעבור לנסות אתכם. ולפעמים גם המלות שבמאמר אחד
מתחפפות בסדר הקידוס והאיחור והוא הנקרא אצל חז"ל מקרא מסורס כמו אף אם
צריך תאכלם ישעיה כ"ו פי' אף צריך אם תאכלם. לי יועקו אלהי ידעונוך
ישראל הושע ח' לי יועקו ישראל אלהי ידעונוך. כל
תשא עון הושע י"ד כל עון תשא. כל הרע אויב בקדש תליס ע"ד כל אויב הרע בקדש.
את מקיך אשמור אל תעזבני עד מאד תליס קי"ט את מקיך אשמור עד מאד אל תעזבני.
כי הגדלת על כל שמך אמרתך תליס קל"ח כי הגדלת אמרתך על כל שמך ודומיה רבי':
טז ומשפט לשון הקדש שלפעמים גם נקודו' האותיו' מתהפכות לסבה מן הסבות
כמ"ש הרד"ק בשבלול דף מ"ג ע"א וז"ל להשוות גליס הכתוב במלכים ב' י"ט
הלמ"ד פתוחה והה"א בשו"א והנה משפטו להשואות כמו שכתוב בישעיה ל"ו וכשחסרו
האל"ף היה צריך להחליף התנועות כי חול' האל"ף נשאר בשי"ן ואחר זה לא תוכל
להפתח אם לא תדגש בשי"ן א שתהיה הה"א קמולה ונקל בעניה להחליף התנועות
מלקרוא הה"א בקמ"ץ. וכן נשתני במלת לְהַפְרִכֶם את נדיתי ויקרא כ"ו בשו"א הלמ"ד
ופת"ח הה"א והיה משפטו בהפך בפתח הלמ"ד ובשו"א הה"א עכ"ל. וכתב עוד וז"ל
בְּהִשָּׁפֵה ויקרא ב' ומשפט המלה בְּהִשָּׁמֵה כמו כל ימי הִשָּׁמֵה ולהקל הסבו הקמ"ץ בחתת
הבי"ת כאשר הסבו במלת לְהַפְרִכֶם עכ"ל. ובדף קפ"ב ע"א כתב וז"ל אלהים יְחַנְּךָ
בני ברלשית מ"ג חנון יְחַנְּךָ ישעיה ל' היה ראוי בגיות יְחַנְּךָ אך הביחו החי"ת ונפל דגש
הנו"ן והוצלה תנועות החי"ת על הנו"ן עכ"ל:

יז ומעבר הלשון לחסר מלה או מלות בדברי הגלויים והמוחשים להיותם מבואריש
בבה אמר וזהו נקרא אצל רבותינו ז"ל מקרא קצר כמו ולא נשא אותם הארץ
לשבת יחדיו ברלשית י"ג פי' רש"י וז"ל ולא נשא לשון קצר וצריך להוסיף כמו ולא נשא
אותם מרעה הארץ לביכך כתיב ולא נשא בלשון זכר עכ"ל ובן ותבל דוד המלך שמואל
ב' י"ב ת"י וחמידלת נפשא דדוד מלכא. אכלו אים נפנו ואים תאנתו מ"ב י"ח פי' אכלו
אים מדי נפנו ופרי תאנתו. קנה בעני כיין אויב ל"א כתוב יין. ויאכלו את המועד
ד"ה ב' ל' פי' ובחג מועד. ותלבש אסתר מלכות אסתר ה' פי' בגדי מלכות וכל אלה יש
דרש לחסרונם כדאיתא במגיל' דף ט"ו ע"א ותלבש אסתר מלכות בגדי מלכות מבעי
ליה א"ר חנינא מלמד שלבשתה רוח הקודש ע"כ ומזה תקיש על השאר:

יח ואת זה לעומת זה הוא מיוסד בטבע הלשון שלפעמים נוספים מלה או מלו' לתוספ'
ביאור כמו אדמת עפר יז דניאל

בניאל׳ ל׳ וכיה דוד כאלהים כמלאך אלהים זכריה י׳ ב וכתב ח״ע בס׳ שמות ו״ל עם בני ישראל אינגה שמוך רק בני ישראל פירוש ותו שפת ביאור עכ״ל גם בענין התוספת יש בו דרש כמו ולקחת לכם ביום הראשון מיותר מלת לכם דרשו רז״ל לכם מעלכם וכן ועשו להם ציצית למעוטי גוללה׳ וכתב לה לשמה ולומיהם :

יט ומשפט לשון הקודש לכפול המלות להפלגת ענין׳ אם להפלגת הרבוי ועמק הדברים בארות חמר בראשית י״ל ויצברו אותם ממרים ממרים שמות מ׳ ואם להפלגת ההתמדה מהרות הדרות אבירי שופטים ה׳ רע רע יאמר הקינה משלי כ׳ ואם להפלגת הפאנוס שנים שנים באו אל נח בראשית ז׳ בדרך בדרך אלך דברי ב׳ ואם להפלגת הוריות אברהם אברהם בראשית כ״ב הנני הנני ישעיה מ״ה וכיוצא בהם :

כ וכאשר תהיה איזו מלה המוכה לאחד משמות הדבוק׳ בסמיכות ענין אזי תהיה ה ראתה להפלגה גדולה כמ״ש הרב״ן בשור׳ אפל וו״ל כל דבר שרוצה להגדיל סומך אותו אל השם כמו לדקתך׳ הרי אל תלים ל״ו ותהי לחרדת אלהים ש״א י״ד נפתולי אלהים בראשית לא״ל עכ״ל׳ וכן עלי יי׳ תלים ק״ד ארני אלתלים פ׳ תרדמת יי׳ שמואל א׳ כ׳ שלהבת יה ש״ה מ׳ ולומיהם׳ וגם שאת שם משרת אחד כאחר נסמכו בסמיכות ענין אזי תהיה הוראתם להפלגה גדולה אין למעלה ממנה׳ כמו אלהי האלהים ואדוני האדונים דברים י׳ וכן ונשיא נשיאי הלוי במדבר ג׳ פי׳ נשיא על כל נשיאי הלוי אין למעלה ממנו׳ וכן אמרו במדבר רבה ונשיא נשיאי הלוי אמר ריב״ל דוך לוגנין היה׳ פי׳ דוכים על כל הדוכסים׳ וכן שיר השירים׳ שמי השמים מ״ח מ׳ המכוונים על הגלגל העליון הסובב בכל :

כא ומנהג הלשון שלא להזכיר שם המקרה אחרי פעל מן הפעלים לפי שהוא מובן ממנו מבלי הזכרתו כמ״ש אבן עזרא בפ׳ שמות ו״ל דע כי כל הפעלי׳ עינים או עתידים שם הפעל בכתב פי׳ שם דבר נגזר מן הפעל שהוא מסבר הוא נשמע מכח הפעלים כמו והנה ברכת ברך וברך ולא אשיבנו והטעם וברך ברכה וכבה וברוב יועלים תקוס והשלם וברוב יועלים תקוס עלה עכ״ל ואולם כאשר נזכר שם המקרה עם פעל מן הפעלים יש בו דרש בראיתא בתכיתא מ״ר לא יקראהו יכול אפ׳ קרא אחרעה וחמשה קריאות לא יהא חייב אלא אחת מ״ל קריאה לחייב על כל קריאה וקריאה ונשנוו׳ דף כ׳ ע״ב אים כי ידור בדר לי׳ עד שידור בדבר הנדור׳ ובמסכת תענית דף ג׳ ע״א בקדם הסך נסך בשני נסוכין הכתוב מדבר אל ניסיך המים ואחד נסך היין׳ וקבולם :

כב ודרוש מלאנו שם המקרה במקום המקור גם המקור יהיה לפעמים במקום שם המקרה לפי שהם קרובים בענין ואין ביניהם הבדל אלא שזהו מקור הפעלים וזהו מקור השמות לכן קראו המדקדקים הראשונים׳ למקור שם הפועל ולשם המקרה קראו שם הפעול׳ וכ״ב הרב״ן במכלול דף ל״ע ע״ג ח״ל ולפי שהמקור והשם קרובי׳ יבוא המקור בדרך השם וכן יבוא השם בדרך המקור ולמשל את המתנות במדבר י׳ קוס לך למשל לפני העם דברים י׳ שם בענין ולהשיע׳ ומספר את רוגע ישראל במדבר כ״ג שהוא כמו ולספור למשאות אותה משרשיה יחזקאל י״ו שהוא בענין ולהשיח׳ ומשלוח מנות אסתר ט׳ בענין ולשלוח עכ״ל׳ וזהו ב״כ מה שפי׳ רש״י בפ׳ תצוה ו״ל מקטר קטורת להעלות עליו קטורת עשן סמים עכ״ל ירא׳ בזה שיהי׳ שם המקר׳ במקום המקו׳ כילו כתוב להקטיר קטורת וכן והי׳ לבבם זה לירא׳ אותי דברים ו׳ לירא׳ את השם בנבנד דברים כ״ח שהם בענין לירוא וכן להבד׳ את יי׳ דברים י״ח הוא כמו לאהוב

וכ״כ מהור״ר שמואל מרקולטי בספר ערוגת הבוס׳ פי״ד ו״ל המקור יבוא לפעמים מוכשב מהזמן כמו ואין מים לשתות העם שמות י״ז שעני מלשתות העם עכ״ל ובקשתי׳ יי׳ שמר׳ לפי תלים קמ״ח שעניין שמיר׳ וכן הרב׳ :

כג ולפי שהאומר מאמר אחד פעמים ושלם הוא דבר אחד לא יבוא כפי המליצה הנאותה כי היא תנוה לרוף הענין במלות שונות כלכן מנהג המקרא לכפול הענין במלות שונות כמו בסודם אל תבוא נפשי ובקהלם אל תחד כבודי בראשי׳ מ״ע עיין פי׳ ח״ע שם׳ וכן ארור אפם כי עז ועברתם כי קשתה שם׳ חזקו ידים רפות ונרכים כושלת אמצו ישעיה ל״ה ה׳ ומ״ש :

כד ולהמלא מכפל המלות באמר אחד לכן מנהג הלשון הוא שתעמוד מלה אחת במקום שתים והוא מה שקרא אבן עזרא מוסך עצמו ואחר עמו כמו כי לא לנצח יזכח לבין תקות עניים תאבד לנד תלים ט׳ פי׳ לא תאבד לעד׳ (וכן יומם השמש לא יכה ירח בלילה תהילים קכ״א כאילו וירח לא יכה בלילה) יהי ראובן ואל ימות ויהי מתיו מספר דברים ל״ג פי׳ ואל יהי מתיו מספר׳ וראוי שתדע כי ענין מוסך עצמו ואחר עמו הוא עיקר גדול מעיקרי הדקדוק עיין מה שכתב הרמב״ם ז״ל בפי׳ המשנה ריש פרק אלו נדרים הליקון :

כה ומלאכת מליצת הלשון לרוף אחרי לשון הנופל על הלשון כמו בלתי החמור חמור חמורתי שופטי׳ ט״ו ונתקוע תקעו שופר ירמיה ו׳ וכתב האבן עזרא שם וז״ל ובדרך לחות אחר ונתקוע תקעו שוכר כי תקוע שם עיר שנאמר ושלח יואב תקוע עכ״ל׳ וכן בהשבון חסנו עליך רעה ירמיה מ״ח גם מדמן תידומי שם׳ גם ערער תתערער ירמיה כ״ג ודומיהם : ולפעמים משתנית גם תנועות המלה כדי לווגב המלות או האותיות כמו את מוצאך ואת מובאך שמואל ד״ב׳ ומוצאיו ומובאיו יחזקאל מ״ב והיה ראוי להנקד מבואך ומבואיו כי מגזרת נחי הפי״ן הן׳ וכתב הרל״ק בשורש הגה וז״ל הורו והוגו ויקר א׳ ונא הוגו כמו כן בחולם לווגב המלות עכ״ל׳ גם תהומו׳ יבסיסו שמות ט״ו היה ראוי להנקד בחולם המ״ם וכן מיי שאלתיו ש״א א׳ אשר שאלתם ש״א ט״ו ויראשתם את הארץ דברים ח׳ אזי לי אמי כי ילדתני ירמיה ט״ו בכל אלה היה ראוי להנקד ע״פ נפתח ונשתנו לווגב התנועות וזהו מה שכתב החכם א״ע בפ׳ עקב וז״ל וירשתם בעבור שבר הוא״ו נשבר גם הרי״ם עכ״ל עיין בא״ע על פסו׳ והנה׳ היה ערוב׳ :

כו ולפי שלשון הארמי קרוב ללשון הקדש הוא כאמר׳ ז״ל לא גלו ישראל לבבל אלא מפני שלשונם קרוב ללשון הקודש׳ לכן מצאנו במקרא הרבה מלות על דרך דקדוק הארמי כמו כל תגמולוהי עלי תלים קי״ו פי׳ תגמוליו ובא״ח יוד כמנהג לשון ארמי כמו ידוהי רגלוהי מעוהי עלוהי ודומיהן׳ וכן המסיו לב העם יהושע י״ד על דרך אשתיו חמדת דניאל ה׳ וכן ויקראו לפניו אברך בראשית מ״ז אמרו המפרשי׳ שהוא כמו ברך והוא על דרך דקדוק הארמי שהאל״ף היא לסימן בנין הפעיל ובכל מלבושי אנאלתי ישעיה ס״ג אשתולדו אחירי לב תלים ע״ז אחבר יהוספע ד״ה ב׳ כול׳ על דרך דקדוק לשון ארמי כמו אשתולדו בשעת חדת דניאל ב׳ וכן לפני מלכים ל׳ תתחבר משלי כ״ה שהלל״ת בפתח משקל לשון ארמי הוא כמו לא תתחבר דניאל ב׳ יתבקר בנית גנזיא עזרא ה׳ וכן והיה לכם לורא במדבר י״ח והיה אדמת מצרים קחבא ישעיה י״ט דרך לשון ארמי הוא וכן הרבה :

כז ומדרך הלשון שלפעמים נחלקה מלה אחת לשתי מלות ויש בהן הוראת מלה אחת
וכמ"ש הרד"ק בשרשים וז"ל בלי עמת קשלת ה' קשרו מלת כל עם עמת על דרך
הארמית כל קבל דנה דניאל ב' והנכון מה שכתב בן הגשון אבן גיאת כי לעמת לא יבוא
מבלי למד כמו למען שלא תחסר ממנו הלמד ובית נעבור וכל עמת שנא הכ"ף כ"ף
הדמיון והיה ראוי להיותו מלה אחת כל עמת כמו הרבה מן הדבקי' שנפרדו כמו ולאסירי'
פקח קוח שהן שתי מלות ועניינם מלה אחת עכ"ל רצוני שהוא בפלא דור עקש
ופתלתול דברים ל"ב. ולדעתי גם כן חי חי הוא יודע ישעיה ל"ח בפלס בלבר הדבר
ומשפטו חיתי וכן מיבי הירדן יהושע ל' וכן בשל אשר יעמול האדם קהלת ח' ענין
מלה אחת הוא אע"פ שחלקו לשתי מלות כי שלם יתיות בשל שלשתן משמשות למלת
אשר וראוי להכתב בשל אשר מלה אחת כיון בשל מי הסער הזה יונה ח': וזה לעומ'
זה שלפעמים נדבקו גם הנפרדים כמו שלהבתיה ש"ה ח' חלבאים תליס י' עבמיט
חבקוק ב' ולומיהן דכתיבין מלה חדא ועניינם תרין מלי"ן :

כח ונעבור כי הרבה שמשתפים יחד ומשורש א' יצאו ואלו הם נחשפים כי שרשם
למעלה בשמות שהוא משכן החושים הפנימיים ומשם יפרד והיה לחמשה ראשים
כמו שהזכיר החכם אבן עזרא בהרבה מקומו' בפירושו על התורה לכן מצאנו שלפעמי'
ישמש חוש אחד בפעולת חבירו כמו רוח ריח בני בראשית כ"ז כלומר הריח. וכן
וירח יעקב כי יש שבר במצרים בראשית מ"ג ונאמר אחריו ויאמר הנה שמעתי כי יש
שבר במצרים. ויש דרש בכל אלה ולומיהם כדאית' בנברכו' דף נ"ה ע"ב וירח שר האופי'
כי עוב פקר מנא ידע אמר ר"א מלמד שכל אחד הרחוהו חלוא ופתרון של חבירו ודרש
הכי מדלא כתיב ויטעם שר האופים כי עוב פקר :

כט ולפעמים יסתנה משמעות הענין בעבור אות המשמשת או מלת הפעם הנקשר'
במאמר כמו פעל עבד במאמר הנקשר עם למ"ד המשמשת פירושו עובד לזולתו
כמו פן תעבדו לעבדי' ש"א ל' ועבדתם לו את האדמה ש"ב ט' למי אני אעבוד ש"ב י"ז
וכאשר הוא קשור עם בי"ת המשמשת פירושו משעבד בזולתו כמו לא תעבוד בו בעבודת
עבד ויקרא כ"ה. ופעל נגש הנקשר עם מלת אל עם כנויו מורה על ההתקרבו'
אליו ואם הוא נקשר עם לא"ל המשמשת מורה על הרווחה כמו נגשה לי ואשבה ישעיה
מ"ט ופעל דלק הנקשר עם בי"ת המשמשת הוא לשון הבערה כמו ודלקו בהם עובדי'
ח'. ואם הוא קשור עם מלת אחרי או עם ח' מהכנויים לשון רדיפה הוא כמו על ההרי'
דלקונו איכה ד'. כי דלקת אחרי בראשית ל"ח. פעל שם הנקשר עם בי"ת המשמשת
יורה על השמחה מפאת עצמו כמו שוש אשיש ביי' ישעיה ס"ג ועם מלת על יורה
השמחה להועיל לזולתו כמו כי ישוב יי' לשוש עליך לטוב כאשר שש על אבותיך דברים
ל"ל ולומיהן ואב לכולם והיה כאשר שש יי' עליכם להטיב אתכם וגומר דברים כ"ח
וזהו מה שאמרו רז"ל במגילה דף י"ט ע"ב ריב"ל פתח לה פתיחא לאחי פרשתא מהכא והי'
כאשר שש יי' עליכם להטיב אתכם כן ישיש להרע אתכם ומי אחי הקב"ה במפלתן של
רשעי' כו' אמר ר"א הוא אינו שש אבל אחרי משי' ולוץ נמי דכתי' כיש' ולא כתי' ישו"ש מ
עכ"ל. הכוונה הכוללת בזה המאמר כי ענין שש שהוא מענין הקל פעל עומד הוא
להועיל לזולתו. ולהיות כי מה שהוא מענין זה הנקשר עם בי"ת המשמשת יורה השמח'
מפאת עצמו ולזה אמרו ז"ל ומי אחי הקב"ה במפלתן של רשעים חלילה לנו לומר כן כי
ית' הוא מסולק מכל הפעלות הנפש ועל זה אמרו הוא אינו שש אבל אחרים משיש הורו
בזה שכאשר יהיה שורש זה קשור עם מלת על באמת הוא מורה השמחה

השמחה להועיל לזולתו אע"פ שהוא מענין הקל והמכוון בו שיפעל פעולת השמחה
בזולתו. ואולם כאשר הוא מענין הכבוד והוא קשור עם מלת על אז יורה על השמחה
להועיל לזולתו עם היות שיגיע ממנו היזוק לאנשים אחרים כמ"ש רש"י שם ובפירוש
החומש וז"ש ולזקא נמי דנתיב כן ישיש ולא כתיב כן ישוש והוא מבואר. פעל גר
הנקשר עם מלת עם לשון דירה הוא וגר זאב עם כבש ישעיה י"א ח' ויידור דיבא עם
אימרא. ואם הוא קשור עם בי"ת המשמשת לשון דירת ערבי הוא כמו לגור באהל
באהלו בראשית מ"ח דמתרגמינן לאתבא באהלא. וזהו שאמרו באגד' מלמד שלא
ירד להשתקע אלא לגור שם וכן לגור באשר ימצא שופטים י"ז. ואם כבוד יולא הוא
יור' על הקידוש ואסיפ' כמו יגרוהו בחרמו חבקוק א'. כתב החכם אבן עזרא בפ' בראשי'
פסוק ויגורה' על האדם וז"ל מלת גור עם בל מלוף לא תעשה וכן ובל הבנים אלוה
עכ"ל. וכתב עוד וז"ל ושלחהו כל לשון שלוח ואחריו מ"ם כמו גרום והוא לבנאי כמו
שלח מעל פני ירמיה ט"ו עכ"ל. ובפ' ויסב כתב על פסוק ויגער בו אביו וז"ל נערה
עם בי"ת דרך קלון ובלא בי"ת דרך השתתה כמו הנני נוגר לכם את הורש מלאכי ב'
עכ"ל. ובפ' שמות כתב וז"ל גורת סר אם בא אחריה מ"ם היא למרחוק כמו סורה
מחני הוא אומר רחקו ממני ואם אחריה אל קהכך כמו סורה אלי טורה ממקומך ובוא
אלי עכ"ל. גורת הליכה מורה על הריחוק לכן היא נקשרת עם מ"ם המשמש וגורת
ביאה מורה על הקירוב לכן היא נקשרת עם מלת אל וגנויה ובאשר תהיה גור' הליכה
להורות הקירוב יש בה דרש בדאיתא נשבת דף פ"ט לכו נא ונוכחה דרש רבא לכו נא
בוא נא מבעי ליה כו' וכתב אבן עזר' בפ' בלק וז"ל למה לא הלכת כמו בלא בעבור
מלת אלי וכן מלת ויסר כאשר פרשתיו עכ"ל. ובפ' שמות כתב וז"ל ושמעו לקולך כל
שומע שאחריו למד לו בית הטעם שישמעו הענין שהוא נושא ולא לשמוע הקול עכ"ל.
ובפ' כי תשא כתב וז"ל כל קהלה ואחריה על היא לבנאי ואם אחריה אל היא לשבח כמו
ויקהילו אל המלך שלמה מ"א ח' עכ"ל. ובפ' נצבים כתב וז"ל לעבורך בברית הנה מלת
עבר בחסרון בית להכך עכ"ל וכ"כ בפ' שוכטים וז"ל לעבור בריתו הכך להמידו
מכ"ל וכל לשון קנאה שהוא נקשר עם מלת את או עם בי"ת המשמשת אז כשם אחד
מכנויו הוא ולזאי לבנאי כמו וקנא את אשתו במדבר ה' אחרים לא יקנא לת יהוה' ישעיה
י"ח ויקנאו אותו בפלשתים בראשית כ"ו ויקנאו בו אחיו בראשית ל"ו והקנא רחל באחות'
בראשית ל"ד כי קנאתי בהולים תליס ע"ג. וכל לשון קנאה הנקשר עם למ"ד
המשמש ת היא בטעם בעבור והוא פנים לעבור וכעס לבנאי כפי נושא המאמר כמו
ויקנא יי' לארצו יואל ב' קנאתי לציון קנאה גדולה זכריה ח' והו לעבור. אבל ויקנאו
למשה במחנה לאהרן קדוש יי' תהלים ק"ו והו לבנאי. והרד"ק כתב בפי' תהלים וז"ל
ויקנאו למשה כמו במשה כי קשור הקנאה עם הלמד הוא לעבור אבל עם בי"ת הוא
לרע וכן למד לאהרן שהוא במקום בית עכ"ל. ולא נהירא דכיון שקשור הקנאה בלמד
לו בנים יהיה ההבדל בין טוב לרע שוב לא יהיה שהיה הלמ"ד המורה בי"ת כי לא
יחליפנו ולא ימיר לזולתו בין טוב לרע ומיחוור מה כדאמרן בי קשור הקנאה עם בי"ת הוא
ולזאי לרע ועם למד בעבור הוא לטוב וכעס לרע נמי נושא הוא אחר. ובזה יבא שם
רש"י בפ' בהעלותך כבוק המקנא והיה ליו"ל לי בשבילי כל לשון הקנאה (ר"ל בראיה
קשור עם למ"ד) אדם הנוקם לא בל הנדר אם לנקום לו לבזור לנכרמנ' עד' לו לרוז
בעוני המשא עכ"ל ירצה בזה שנוקם לא להכניס בעמו נדנר והולך בבוני הקונה אם
לנקום לו לעזור :

ברוך הנותן ליעף כח ולאין אונים עצמה ירבה

מכסה התיבה

אמר המחבר בעת שעלוה חבורי זה ראיתי קונטרס אחד והוא קונטרס הראשון מספר לחם שמים ובקונטרס הזה במשנה ראשונה דברכות אחרי אשר רוצה לקיים שראוי לומר בסדר שמע דשבת על כן אבריס שפלגת בנו בציר"י האלף מלאתי דברים וזה נוסחם וכן י"ל בנשמת דשבת ואל תבטל על פיך ולבך אל ימהר להוציא דברים לפני האלהים כמו שעלה על דעת הנמהר והנבהל להשיב ולהשיב ודרכו להזיק לגופה ונשמות ונשמנות מקובלות בידינו ומשנה במטבע ברכות בכל העולה על רוחו ולא תאבה לו ולא תשמע אליו בכל מקום אשר יצא בדבר החדש מדעתו החכמים והמשולחים אם לא יסכילו עליו מביני מדע וכבר הביתי על קדקדו והראיתי טעותו בהגהות הנזכרים עכ"ל: ואחרי רואי כי הדברים נוגעים בי לכן לא יחרף לבני ואחזיק בצדקתי ולא ארפה ואדבר דברי ולא אנוס להשיב חורפי דבר האומר שדרכי להזיק לנוסחאות ישנות ושנח לאל עליון שאין דרכי בכך ולא כן עמדי כי אני רודף תמיד אחרי נוסחאות ישנות לקיימן בכל מה דאפשר ודרכי לדרוש ולחקור אחרי האמת ולהועיל לכל מי שיש בו מוח בקדקדו להבין ולהשכיל בכל כללי הדקדוק והעליתי דברים נכוחים למבין וישרים למוצאי דעת אשר לא עמדו עליהם כל המדקדקים האחרונים כאשר יעיד עלי החבור הנחמד הזה ונדרוש השם אשר חנני בינה דעה והשכל על כל הדברים הנאותים אשר העליתי: ועם היות כי עוז דבי עבת שמיר מנלי עכ"ו הריני כנגעוזי בשוק עברי ותשובתו ל חיקו תשוב:

כבר הוגד לי ממגידי אמת כי האיש הנכבד הזה התפאר עלי לאמר בכח ידי ובחכמתם כי נבונותי חברתי מחבר בהגהות סידור התפלה להשיב ולהלוך על ספר שערי תפלה וקרא המחברת ההיא בשם לוח חר"ם ומעידני על שמים וארץ כי בהיותו בק"ת אמשטרדם בשנת ת"ץ לפ"ק בא הנכבד הזה אל העיר וכאשר שמעתי את שמעו שמחתי לקרא אתו והלכתי אליו לקבל אפי' ובקשתי ממנו להראות לי אפס קצהו ממה שהשיב עלי אולי דברים נכונים המה ואז אני מוכן להודות על האמת בפה מלא או אולי לא ירד לסוף דעתי ואגיד לו דעתי הכמוסה: ובקושטא קאמינא כי האיש כחש לי ויאמר אלי לאמר שמעולם לא עלה על דעתו לבקוש בדברים האלה דבר ולפי שהדברים ההם מפי חכמי אמונה שמעתים אשר עיניהם ראו ולא זר לכן הפצרתי בו לאמר שאין זו מדת חכמים כי אוהבי האמת מנחנו ולא שת לבו בם לזחק ולא הגיד לי דבר ושאלתיהו אם בם בדבר זה הוא חולק עלי במה שהעלתי לומר בסדר יצא לציון ונטלתני רוחא העי"ת בפת"ח והלמ"ד בשו"א נח וכתי' בפת"ח והשיב לי לאו אלא אדרבא בם אני נוהג לומר כך ובקשתי ממנו להגיד לי דעתו לאיזה טעם הוא נוהג לומר כך והשיב לי לפי שכך הוא נקוד בתרגומו דהתי קרא ואמרתי לו באמת כך הוא נקוד בתרגומו דהתי קרא במקרא בדולה לפום נחיליא"ה אחיבא בדפו' ויניליא"ה נקוד ונטרתני העי"ת בקת"ן והלמ"ד בפת"ח והתי' בשו"א והוא השיב לי שאנחנו סמכינן אתרגומא אמרתי הלוא הרוח הוא ונטרתני כאשר נמצא בכל דפוסי ויניליא"ה וכך הוא נקוד בכל סדורי התפלה שבידינו גם אין ראוי למדקדק לסמוך כסומא באורה אם אין הרוב קרוב אל האמת אבל ראוי לבדוק האמת בשקל דעתו להוכיח במופת חותך אזה מהם יכשר הזה או זה: ויהי מחרים ולא שנה עוד אחרת המופת על זה כבר כתבתי בספר יסוד הניקוד אשר נדפס בשמשטרדם שנת ת"ל לפ"ק ע"ם בשער הכנויים יסוד ע' :

כתב בספר לחם שמים משנה ת"ו ל"ל ואיברים לפי מה שקורין היחיד מזה אבר בחטש נקודות תהיה ת"כ המלה ברבוי אברים אחל"ף בח"פ בגלים עברים מהנפרד אבר וכן מנהג בעלי חטש נקודות ברבוים: וזה ת"כ שלא כמנהגנו וברבי לעל לשוניכו וכן בפי כל השונים גם בתפלת יוצר דשבת לומר איברים בציר"י החל"ף וכן בכל הספרים מלאים בם יו"ו, נוסחת אחרי האל"ף לחירות על נקודת הציר"י וגם נמצא מלה זו מנוקדת בתרגום בכל מקום האל"ף ברוחה ולא דבר רק הוא בלי ספק ואומר אני שלא נתברר הנפרד ממנו בחמיות שהקורין אותו אבר בחטש נקודות קרוב בעיני שנשתנה אצלם כמ"ש בסמוך בהיותי חוטש היו"ד הנמצאת בספרים כולם כמוהו אמנם עמוד נכון להשען עליו בספרים הבלתי מנוקדים מלבד הטעם שעוד אזכיר ומ"מ נפסד ברבוי לתיקון: וכ"ל שהנפרד הוא איבר נזאת ההוראה להבדיל בינו ובין דקרא בבל כנף ויהיה ת"כ נפלים היכל אימן עולם שברבוים נאמר היכלים ת' תני עולתי שלא יטתנה הציר"י ובא הטעות לומר ביחיד בחטש נקודות מלבד שהוא קל ומקדמה ונקל ללשון להחליפו מבלי כוונה עוד אירע זה בהתחלף מלה זו עם אחר שבאקרא שהוא בחטש נקודות ושגור מאד עד שלא ישימולב להפריד בינהם והאמת שהם ענינים נפרדים ולא נמצאת מלה זו בכתוב על הכוונה הזאת כי במקרא בכ"מ הוא אבפי העוף אבל האיברים הנרצים כאן וכן בכ"מ שזכרום חז"ל שהם הנתחים המה תחיים לאיברים שלמים הם נקראים עלמים בלשון מקרא כמו מבחר עלמים מלא ודומיו: ורואה חז"ל כי טוב הוא לקרות בשם מיוחד להודעה המלה שמה איברי בציר"י ולקמון הנפרד כנזכר עכ"ל: הנה יסוד גל בנינו הוא נשען על מה שהורגלנו לקרות איברים בציר"י האל"ף והנו מערכה נגד הדרוש שהרי בזה אנו חולקין שאני אומר שהקריאה היא בעבור כי ראוי לקרוא אברים בח"פ האל"ף כמשפט לשון רבים מבעלי חטש נקודות כאשר אמר הבעל דין עצמו בתחלת דברין והודאת בעל דין כמאה ערים דמי ואין טענה ממה שנתקנה יו"ד אחרי האל"ף בתנת מקומות שזהו מהשתקת ספרי הלא דייקי שהוא פו יוד בטעות כפי קריאתם ומ"ש שבכל הספרים יו"ד בתוך אחרי האל"ף שבמל' אברים שקר גמור הוא כי רבו אשר רבו דלא כתיב יו"ד אחרי האל"ף דוק ותשכח ואם יאמר שזהו בטעות אומר אני שהיו"ד הכתובה היא בטעות: ובכרע במלת אבר בלשון יחיד לא תמצא בשום מקום יו"ד בתוך בה אחרי האל"ף: ומה שהוא רוצה לחדש משקל חדש מדרך סברא ולשנם הקריאה הנכונה כי אמר שהנפרד ממלת אברים הוא איבר בקמ"ץ הני"ת כבר הזהירו המדקדקים על זה ואמרו שאין לנו רשות להמציא משקל חדש מדרך סברא כמו שהתאר בתיבת השמות אות כ"ג ע"ש: ומה שאמר שנשתנה אצל ההמון בין קריאת אבר בשבו"ל ובין אבר בקמ"ץ הני"ת לפי שהוא קל ומקדמה ונקל בלשון להחליפו מבלי כוונה: אומר אני כי היודע טבע המבטא כפי תיקון הלשון לא יוציא דבר זה מפיו כי בחמת רחוקים הם זה מזה מאד כפי טבע המבטא שהרי אבר בשבו"ל הני"ת הוא בטעם מלעיל ואבר בקמ"ץ הני"ת היה בטעם מלרע אם היה בטעם מלרע אם היה בחמיות וא"כ היה איפוא הוא הדמיון אשר יקדמה עד שיהיה נקל בלשון להחליפו: ומה שרוצה לחלק בין אבר דקרא ובין אבר שבלשון חכמים ואמר שהם ענינים נפרדים עד אשר רוצה לחדש בעבור זה משקל חדש ולו כדבריו כן הוא שענינים נפרדים הם כבר יתכן להיותם שמו משותפי ואני ת"כ יתכן לחדש בעבור זה משקל מלבו אשר אין לו מה לסמוך עליו במקרא משנה ותלמוד: זאל יטעון הטוען לומר שאין זה משקל חדש אבל כבר היה לעולמים מהא דכתיב נפ' ויקרא לנתחיה דמקרבנא אין לאי ברתא ונקוד במקרא

במקרא גדולה בציר"י האל"ף ובקמ"ץ הבי"ת בלבאורה יהיה מ"ש אבר ממש כמו
שאמר בעל דינו. איברא אין זאת טענה לגמרי מכמה פנים חדא שאין ראיה מלשון
תרגום ללשון מקרא ומשנה כי לשון אחר הוא לכן מ"ש בעל דינו וז"ל וגם נמצא מלה
זו מניקדת בתרגום בכל מקום האל"ף צרויה עכ"ל לא טענה היא כיון שלשון אחר הוא
ועוד שאין לסמוך על ניקוד התרגום שלהו מפי המסורת הוא כניקוד לשון מקרא שהרי
בספרים אחרים נקוד לאיברהא בפת"ח הבי"ת וכ"ה בחומש עם הלשה תרגומים
מנדפס באמשטרדם שנת תפ"ג לפ"ק. ומה שאפי' אם היה הנוסחא האמתית לאברהא
בקמ"ץ הבי"ת מ"מ לא יוכל להגניח מזה שיהיה הנפרד אבר בקמ"ץ הבי"ת אבל משקלו
אבר בחטף נקודות כי כן מצפה כגוי הרבים ממשקל זה שהרי גם מן עדר עגל חלק
חפץ נאמר בכנוי לשון רבים עדריו עגליו חלקיו חפציו עי"ן הפעל בקמ"ץ ואיך
ח"כ רואה להמציא משקל חדש אבר לא היה ולא נברא: ומה שהרי כפי האמת אין הבדל
בענין בין אבר דקרא ובין אבר שבלשון חכמים והנה אבר דבר זה בעצעות מופתיות
דע כי כל לשון אבר שבמקרא ובמשנ' ענין אחד הוא ואינם שמות רם תפיס גם לשון
עצמים שבמקרא ולשון אברים שבמשנה שהם מענין אחד אינם שמות מורדפים נעצם
אבל שמות מושאלים הם מענין חוזק ותיקף שהרי שורש נעצם גם שורש אבר שניהם הם
מענין הוזק וחוקף כי לשון אבר נגזר מן אשקילו אבירי לב תלים ע"ן דהרות דהרות
אבירין שופעים ה' ולומיהם. גם לשון עצם נגזר מן כחי ועולם ידי דברים ח' ולאין אוני'
עצמה ירבה ישעיה מ' ועצם כחו דיאל ח' ולומיהם. לכן נקרא בתנוך הקשה שבאברי'
בשם עצם בדר' השאלה על שם קשיו וחיקפו גם הגוף נקרא בשם עצם לפי שהוא
מורכב מאברים וג"כ הרד"ק בשורש אבר וז"ל ולפי שהעצם חיזוק הגוף ומעמידו נקרא
הגוף עצם עכ"ל. ומזה הענין בעצמו קראו רז"ל לחלקי הגוף בשם אברים בדרך
השאלה מענין חוזק ותיקף ומזה הענין בעצמו נקרא האנף בלשון אבר לפי שהוא אבר
מאברי הגוף ונתייחד לאבר הזה שם אבר יותר משאר אברים מענין חוזק ותוקף לפי
שהאבר הזה הוא חוזקו ותוקפו של בעל חי מעוקף. ולפי שבלשון מקרא השתמשו בשם
אבר לעצם פרעי לא יתכן שיתרבה בענין נתחים לפי שאז יחשוב החושב שהוא ענין כפי'
לכן השתמשו בלשון רבים בשותף השני מזה הענין וקראו אברים בשם עצמיים ומשם
שקלעה הנפה יצאה שולת נקייה שאין הבדל בין לשון אבר שבמקרא ומשנה ולמה
ח"כ הוצרכו חז"ל להבדיל ביניהם בנקוד לומר בלשון רבים אברים בציר"י זהו ודאי אינו
אבל מבואר מזה שבנכון לומר בלשון רבים אברים האל"ף בח"פ כמשפט הלשון. ואם
יטענו הטוענים לאמר דמ"מ יש הבדל קצת בין אבר שבמקרא ואבר שבלשון חכמים כי
במקרא הוגה על אבר פרעי ובלשון חז"ל הוגה אל אבר כללי אף אתה אמור לו כי גם
בלשון חכמי' מצאנוהו על אבר פרעי כאמרם אבר אחד יש באדם. ואם יתעקש המתעקש
ויאמר דהיינו מלה נצריך למימר אחד יתקח עיניו ורואה במ"ש בפ' השוכר את הפועלי'
ח"ר יוחנן איבדא דר' ישמעאל בחמת בת אשה קנין אמר רב פפא איבדא דר' יוחנן
בחמת בת חמשת קנין ע"כ: ומה שרוצה להמציא משקל חדש בשורש זה ואמר כי הנפרד
מן אברים שבדרז"ל הוא איבר בקמ"ץ הבי"ת בפלס היכל שנאמר מאנו בלשון רבים
היכלות שלא נשתנה הציר"י ולשו"ר: לזה מילתא הוא כי לו כדבריו כן הוא מ"מ נכון
לומר בלשון רבים אברים האל"ף בח"פ כמשפט משקל פעל כמו ענב רבב נאמר
בגרגו ענבים לבבות וכן מן שער נאמר בדרוש המלה בתגוטות יגלה את כל שערו
ויקרא י"ג ומה שמצאנו מן היכל איתן היפלות איתנים בציר"י

בציר"י בכלל הזרים הם ואין נכון להביא מהם ראיה. ואע"פ שהמדקדקים כבר נתנו
טעם לזרותם ואמרו כי הציר"י הוא כדי לקיים הנח לפי שמצאו יו"ד כתובה אחרי הציר'
מ"מ אין זה דבר נכון לגדון לידן כיון שלא מצאנו בשום מקום יו"ד כתובה אחרי האל"ף
בלשון יחיד בדבריהם ז"ל ובפרט שהיה צורך גדול להכתב כפי דבריו כדי לקיים הנח
בלשון רבים. ואם שהרי על כרחך צריך אתה לומר שפיו"ד הכתובה במלת היכל איתן
עילם היא על דרך הזרות כיון שאינה לצורך שורש ולא לצורך שמוש גם אין מנהג משקל
זה להכתב יוד לגמרי וכ"ל שנכתבה בלה המעטים כדי לדרוש בהם אם למסורת
איברא זה ילדק בלשון מקרא ואולם בדבריהם ז"ל לא יתכן בהם דרש וא"כ אין נכון
להיות שום זר ת בדבריהם ז"ל אם לא לצורך גדול כדי להבדיל בין ענין לענין. וכיון
שבעל דינו אמר שאז"ל קראו לאבר הכללי איבר בקמ"ץ הבי"ת כדי להבדילו מן אבר
הפרטי שבמקרא שהוא שם כנף הרי כבר הבדילו בין שני הענינים האלה. ולפי זה מי
יתן ולדע לאיזה צורך תקיה היו"ד כתובה אחרי האל"ף עד שיתקיים הנח בעבור זה לומ'
בלשון רבים איברים בציר"י האל"ף שהוא דבר זר בעבע הלשון ותחייב מזה שאפי' אם
היה משקל אבר במציאות מ"מ נכון לומר בלשון רבים אברים האל"ף בח"פ. ולא תשיבני
ריקם מלפניך לומר שזהו כדי להבדיל בלשון רבים בין אבר כללי שבדבריהם ז"ל ובין
אבר פרעי שבלשון מקרא שהרי בכל המקרא לא תמצא אבר פרעי בלשון רבים כי תמיד
השתמשו בו בשם כנפים וא"כ לאיזה צורך יבדילו ביניהם לומר אברים בציר' האל"ף
שלא כמנהג הלשון. בהא שלקינא ובה נחתינא כי ברור ונכון הוא מכל לדי לדדים לומ'
אברים האל"ף בח"פ וזהו מה שרצינו לבאר:

ועל מלת ערבית כתב שם וז"ל והמלה עצמה ביאורה ובקולתה קשה שאיני יודע
הורתה הפרשית ואין נראה שיהא ערבית שם נרדף להערב או הלילה ובקשחרית
לשחר ובקר שהרי מצינו שנשתמשו חז"ל גם בשמות שחר וערב במ"ש לקמן בשחר מבדך
שתים ובערב מבדך שתים והרבה כמוהם. על כרחך לומר שיש שמוש מיוחד למלות
שחרית וערבית הללו שחלשון חז"ל ואין להם רע במקרא. ומעשה זה ב"כ קשה ידיע'
הניקוד האמיתית לפי שאינו נראה בעיני שיהיו שמות דברים עצמיים או מקריי פשוטים
על משקל אחרית בלה"ק שבכתוב כי אז לא יהיו כי אם שמות נרדפים לשחר וערב וזה
לא יתכן כי לא המציאו רז"ל לשון מחודש רק לצורך הוראה מיוחדת והוא דבר מבואר
בעיני כל בעל שכל. ולכן הנראה קרוב אלי שהוא כעין תואר נקבה כמו בלשון רז"ל רוח
קדרית קראה גברית מן גבר וידמה שישאלו תואר הזכר על"ז ונאמר גברי כמו ולא יהל
שם ערבי שנגזר מן ערב וממנו נאמר ג"כ ערבית ותהיה המלה תואר נקבי לשעת
התחלת הערב וכן שחרית שם תואר לעת התחלת השחר עכ"ל ואין בכל הדברים האלה
שום טעם וסברא לגמרי כי מה שאמר ואין נראה שיהא ערבית שם נרדף להערב או
הלילה וכן שחרית לשחר ובוקר לפי שהשתמשו חז"ל גם בשמות שחר וערב ולזו מילת שיש
ולמה לא יסתמשו בשניהם כיון ששמות נרדפים הם ולדרגא שהלשון יותר לא בהשתמש
במלות שונות גם נמשקלים שונים כמו שהתבאר בתיבת המליצה אות ב"ג ע"ש. לכן
מה שאמר על כרחך לומר שיש שמוש מיוחד למלות שחרית וערבית כו' אין זה הכרח
לגמרי כאמורי. גם מה שאמר שיש שמוש מיוחד למלות שחרית וערבית הללו שחד שוש
רז"ל ואין להם רע במקרא. ומי יתן ולדע מי הגיד לו שחלשון רז"ל ואינם מומכמים
בעבע הלשון אף על פי שהם נפרדים כענין אם מפני שאין להם רע במקרא אין זה

שרשים מלאנו דמקרא שאין לסם רע דמקרא כמו נעתם ארץ ישעיה ע' שאין לו רע
במקרא ומכ"ם נמשקלים ואם הוא דבר חדש אצלנו איינו לפי שאין בידינו מלשון הקודש
כי אם מ' שנמצא בתורה נביאים וכתובים כפי מה שהוצרכו הנביאים לדבר בו ומ"מ כשם
היו בעלי הלשון וידעו כל דבר על בוריו ולמה ח"ב נאמר שסם חדשים ואינם מוסכמים
בענין הלשון: ומה שרואה לבאר מלת גבורי ממאמרם ז"ל קראה גבריה עד שסמשיך
דבריו לקרות ערבית העי"ן בפ"ם והרי"ם בקמ"ץ לא ירד לעומק החכמה הזאת. כי
ראוי שחדע שמשפט הלשון כך הוא כל משקל ממשקלי השמות שסופו תי"ו ולפניה
חי"ת גדול תוסיר"ק גדול כאשר תחפש בלשונה' ענין הסורס הוא אם המלה תמצ'
בו משקל שאין בו אחת מאותיות האמנה"ן אז תמיד תהיינה נקודות המשקלים הם
שוות לנקודות נעשים המשקל אשר הוא בזולתו אית האזנתי"ן המשל בזה במלת מרבות
שהמ"ם נפתח והלמ"ד בשו"א שהם לנעשים משקל מלת מלך אשר הוא בעבר אית
האמנתי"ן שנעשיתו מלכי מלכו מלכם בפת"ח מ"ם ושו"א הלמ"ד. וכן אחרית
נגזר מן אחר שנאמר בנעשיתו אחרי אחריך אחריו: לכן מה שאמרו חז"ל רוח קצרית
נגזר מן קצר שנאמר ממנו בסמיכות קצר אפים יעשה אולת משלי י"ד כאשר נאמר מן
דבר דבר י"ו. תיבת מה שאמרו קראה גבריה הוא נגזר מן גבר לכן תהיה פ"פ
בפת"ח ועפ"ם בשו"א כמשפט נעשיה משקל פעל כאמור וכן מורגל בפיכל לקרות הלי
גברא בפתח הגימ"ל ושו"א הבי"ת פוק חזי מה עמא דבר לכן לא ישובת האומר גברית
בשו"א הגימ"ל וקמ"ץ הבי"ת. והנה בעל דיננו הוא רואה לגזור עוד לומר שחרית
ערבית בשו"א הפ"א וקמ"ץ העי"ן והאמת שהפ"א פתוחה כמו הילדות ותשחרות הבל
קהלת י"א נגזר ממשקל שחר כמו שפי' הרד"ק בשורש שחר וז"ל כי ידמו ימי הבקר ת
לנוקר כמו שדמו ימי הזקנה לערב וכן אמר בנקר זרע זרעך ולערב אל תנח ידך עכ"ל:
גם מה שהביא ראיה מן לא יהלם סס ערב. ואמר שהוא נגזר מן ערב אין לו שחר שהרי
נעשית משקל זה בפת"ח העי"ן כמו שאומר הפייטן שחרי וערבי וכן אמר הכתוב בין
הערבים שמות י"ב. ותו שאין למלת ערבי ענין למלת ערבית כי שם אומה הוא. גם
לא נמורג אחד מרגו כי אין ערבי ממשקל ערב רק ממשקל ערב כדכתיב ואת כל
מלכי ערב ואת כל מלכי הערב ירמיה כ"ה ובסוף דבריו כתב וז"ל ותהיה המלה הזאת
נקבי לשעה שהיא התחלת הערב וכן שחרית שם תואר לעת התחלת השחר עכ"ל וגם
זה הוא דבר בלתי נכון שהרי מבייש בה עד סוף האמורה הראשונה ואין ספק דקאי
נמי על קורין את שמע בערבית וא"כ משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן עד
סוף האמורה הראשונה ערבית קרוי לה ואיך יאמר כי ערבית הוא שם להתחלת
הערב. והא דקאמר מאימתי בש"ם המשנה היינו משום דמקמי הכי לאו זמן ק"ש
הוא אלא דכ"ע איירא בסוף הזמן פליגי ובפלוגתא לא קא מיירי. ואע"ג דקתני
בסיפא מאימתי קורין את שמע בשחרית משיכיר בין תכלת ללבן ופליג ר"א ואומ' בין
תכלת לכרתי מכל מקום איילי דקתני בריש מאימתי תנא נמי בסיפא מאימתי:

עוד כתב שם וז"ל רבי אליעזר רבים נבוכו בקריאת מלה רבי כשהיא נסמכת לאדם
המעל' יש קורין הרים בק"ח בדעת התשבי ויש קורין בחיר"ק וכן נוהגים
הלועזים וי"א מקרוב באו בשוב"ק והא שכתוב' ק' ראיה בסגו"ל. וכל זה איננו שוה לי
שהוא הבלי השגחה כראון אים ואים מבלתי הסמכה בטעם נכון. והמחבר בעיני
שהרי"ם בשו"א כאשר בארתי היעב בהגהות ס דור התפלה אשר לי הנקראים לוח
חר"ם עכ"ל. והנה בזה המקום לא הניח לי

כדי תפישה כי נעמו ונימוקו לא הגיד והנכון בזה שהרי"ם בשו"ק קטן כאשר בארתי
בשוב טעם בספר יסוד הנקוד בשער השמות יסוד ג"ו ע"ם:

ובמשנה ג' כתבו וז"ל כבא"ר הב"ף שורשיה בפת"ח גם הלי"ת פתוחה ולנוסה
והוא שם תואר על משקל גבלי בגלי וכאלי כך כ"ל ואין נראה שיהא מענין
וכדי בזיון שבמקרא שבב"ף שמושיה נקודה בשו"א כי הוא מענין אחר מלשון די והותר
וכן כל כדי שבמשנה שבא לשער ענין ומן כמו כדי ש"ל וענוה חבירו הוא מלשון די והב"ף
שוויה כמו כדי תרכה שבכתוב אל זה הסנוי כאן ענינו ראוי והגון ואין לו חבר במקרא
אך היא מלה תלמודית שרשה כדה ע"ד הסברא כמ"ם בהגהות הסידור ע"ש עכ"ל.
ומה שאמר אך היא מלה תלמודית שרשה כדה על דרך הסברא לאו סברא מעליתא היא
כי באמת מלה עברי היא גם אין הבדל לגמרי בין כדי בצירי הדלי"ת ובין כדאי בפת"ח
הדלי"ת כי אם שמיכות ונפרד גם בשניהם הב"ף בשו"א כמו שאנאר שהרי מלת די עם
אותיות בכל"ם הוראתה על הסתפקות השיעור והערך כמו ומצא בדי גאולתו ויקרא
כ"ה כלומר שיעור מה שיספיק לגאולתו אריה עורף בדי גורותיו כתיב ב' בשיעור
שיספיק לגורותיו וכן בדרו"ל כדי שאילת תלמוד לרב כשיעור מה שיספיק בו שאילת
תלמי' לרב וא"כ הכי נמי בנדון זה כדאי היית לחוד בעצמך כלומר כשר היית בשיעור
וערך לחוד בעצמך. והוא מייחס בו ענין אחר ללא ערך בדי לשנות הקריאה הנכונה:
גם מ"ש שסורס הי"לה בדה והנה סורס זה לא מצאנו בלשון הקודש ואין לשון הקודש כעיר
פרולה אין חומה לכן אין לנו רשות להוסיף מדעתנו סורס בל שרשי הלשון אשר אין
לנו מה למשוך עליו במקרא ומשנה ותלמוד. כי על דבר זה כבר הזהירו כל גדולי
המדקדקים שאין נכון להוסיף סורס אחד על שרשי הלשון כמ"ש החכם א"ע בפ' שמות
וז"ל נזקרו מפעל הנכבל על משקל ויהמו ימי נכי אבל משה יבמו כאבן והאומרים שהם
מבעלי הנו"ן מי יתן וידמו כאבן כי יוסיפו שרשים שאינם בלשון הקודש והלא ירחו כי
רדו על משקל בנו לכם בתים והם שני שרשים כי כל מה שנוכל שלא נעשה שרשי' רבים
בעבור המשקל הוא הנכון עכ"ל והאיש הזה רולה לחדש סורס כדה ולשנות הקריאה
הנכונה ללא צורך ומי ישמע אליו בדבר הזה:

בפרק ב' משנה ד' כתב וז"ל ראשין הרי"ם פתוחה והוא שם תואר ע"מ וכאין
בנאין גבאין מנחי למ"ד ה"א ואינו משורש ראש כמו שחושב ההוכך
ומבלבל ושעה בזה מאד כמ"ש גם"ד בהגהות הסידור בפרקי אבות עכ"ל נעויתי
משמוע נבהלתי מראות במה שהאיש הזה מייחס לי דברים שלא אמרתי מעולם. ואולי
רמז בזה על הרד"ק שכתב בשורש ראש וז"ל ראשה פרשיון כורש מלך פרס עליהם עזרא
ג' כמצותו וכרשותו ורז"ל הרגילו הרבה בזה דאמרם אלמלא נתנה רשות לעין לראות
צריך ליטול רשות וזולתם הרבה. וכתב רבי יונה כי מזה קראו המלכות רשות דאמרם
הון והירין ברשות והנכון שהוא מלשון ראש כי המלך נקרא ראש כמו שאמר נתנה ראש
וזולתו וכן הוא נקרא בקמ"ץ ראשות אבל הוא חסר אל"ף עכ"ל. והנה הוא מייחס
הדברים האלה לי והוציא מלין ברוח כביר ולא ירד לסוף דעתי כי במחברת שערי תפיל'
כי רפ"ג כתבתי בפרקי אבות בזה הלשון שהן רשאין ולא אתה הר"ם בשוא כי הוא
מלשון ואל תמודע לרשות שהרי"ם בקמ"ץ כמו שכתב הרד"ק בשורש רשה עכ"ל ואנכי
לא הבאתי דברי הרד"ק ברק להכיח ראיה מדבריו שהרי"ם תמוכה בעלת רשות עיין
בספר שערי תפלה סוף סי' ל' ומשם קראה האמת אינה גם' רפ"ג יש שם שעות
הדמים כי מה שנאמר שם כמ"ש הרד"ק בשורש ראש צריך

להיות כמ"ש הרב"ק בשורש רשה. כי באמת הוא כתב כן בשורש רשה ולא בשורש רשש ולפי שלא ידע לתקן הטעות תלה בי בוקי סריקי. ומה שהבאתי ראיה מדברי הרב"ק בספר שערי תפלה סי' רפ"ג דעתו בזה להוכיח כי הרי"ש היא בשו"א במלת רְשָׁאִין אין הרי"ש בפת"ח ולנ"ש הש"ן כאשר אמר בעל דינו איברא הנכרד ממנו רְשָׁאי בכלם גְּנָאי תְּנָאי כי ראוי שתדע כי כל השמות הבאים על זאת התמונה בדברי רז"ל כולם הם נגזרים מפעלים והם מגזרת נחי למ"ד ה"א ויתכן שיהיו נגזרים מבנין הקל כמו גְּנָאי תְּנָאי ויתכן שהם נגזרים מבנין הכבד כמו גִּבְּאי קִנְּאי וְכָאי ואע"פ שנראה כי קנאי הוא משורש קנא כמו תחת אשר קִנֵּא לאלהיו במדבר כ"ה מ"מ מנהג נחי למ"ד אל"ף לבוא לפעמים על דרך נחי למ"ד ה"א לפי שאותיות אהו"י אחיות הן ומתחלפות כמו אודך על כי נורא נִפְלֵיתִי תלים קל"ט שהוא מענין שורש פלא. גם ראוי שתדע כי משקל פעות ומשקל פעאי ומשקל פעיון שלשה משקלים האלה אחים הם ושלשת נגזרים מפעלים ועם היות שאין הרשות נתונה להמציא המשקלים ההם מדרך סברת מ"מ אחרי שנמצאו ספיר נוכל להניח ראיה מזה על זה לעמוד על ניקוד אחד מהמשקלים ההם העומד בספק. ראוי לומר אם ברור לנו שאחד משלשת המשקלים האלה אשר הם מענין ג' הוא נגזר מבנין הקל אזי ידענו נאמנה כי גם הבנים האחרים הם נגזרי מבנין הקל ואם ברור לנו שאחד מהם נגזר מבנין הכבד אזי ידענו נאמנה כי גם הבני' האחרי' הם נגזרים מבנין הכבד וכן משמע מלשון הרב"ק בשורש רשה אשר הבאתי לעיל. ומאו' הגולה רש"י ז"ל כתב כך בפירו' מלין בעזרא ב' וז"ל כרשיון לשון רשות מגזרת רשה שהרי שן אבנה יאמר חבנין ומן נבה יאמר נבנין ומן רעה רעיון ומן חבה חבנין ומן רשה יאמר רשיון כמו מן ענה ענות ומן שנה שנות ומן ראה ראות ומן זנה זנות נמצאו רשות ורשיון בחין ויוצאין מגזרה אחת לפי שער הדקדוק ולשון אחד הם עכ"ל וכן הדין במשקל רשאין לכן אחרי שהבאתי ראיה מדברי הרב"ק שהרי"ש היא קמוצה במלת רשות מבואר מ"כ שהמלה נגזרת מבנין הקל ואין ראוי שתהיה הרי"ש בפת"ח במלת רשאין ושתהיה הש"ן דגושה כאשר אמר בעל דינו כיון שאין המלה נגזרת מבנין הכבד ויתחייב מזה שתהיה הרי"ש בשו"א במלת רשאין מפני רבוי תנועות וזהו מה שרצינו לבאר:

ביאור לוח הנגינות

א זקף קטן וזקף גדול וקדמא וזקף קטן כח אחד לשלשתם אבל ראוי שתדע כי כאשר תהיה לפניו מלה מחוברת שיש בה טעם מרכא או שתהיה לפניו מלה מופסקת פחות ממנו אזי הוא זקף קטן לעולם ולית דין צריך בושש: וכן הדין כאשר המל' ההיא מוכשר להנחת מקף יהיה בה זקף קטן אע"פ שאין לפניה מלה מחוברת ולא מלה מופסקת פחות ממנה, ואז יהיה מונח עם הזקף קטן בתיבה אחת ויהיה כח המונח בכח המקף כמו וַיֹּאמְרוּ שמות ל"ב: ואולם כאשר תהיה לפניו מלה מחוברת פחות ממני והיא בטעם מלרע אזי יקרא המקף בתחלת הראשונה מפני קירוב הטעמים כמו אֶת הָעֵדוּת שמות כ"ה וַתִּקְחֶל הָעֵדָה ויקרא ה' וכן הדין מקף שהוא נתנועה קלה או בת"ג שהיא לתשלום דג"ם ונהי בעינינו כַּחֲגָבִים במדבר י"ג עד אֲנַחְנוּ מֵאֵתָם שמות י"ג: ואם אין לפניו מלה מחוברת ולא מלה מופסקת פחות ממנו גם אין המל' מוכשרת להנחת מקף בתנועה שהיא בעלם ראשונה גם אין במלה הבאה אחרת מקף נקודו לפני

לפני נגינת הטעם אזי תהיה המלה ההיא בזקף גדול כמו וַאֲבָרֵם בן שמונים שנה בראשית י"ו וַאֲבָנֵי שֹׁהַם שמות כ"ה וַיַּרְדְּפֵם במדבר י"ו: ואולם אם יש במלה ההיא אחרת שיש בה שמות כ"ה וַהֲבָשֶׂר ויקרא ז' וזומיהם:

ב קדמא או מונח אם הנגינה בשתי הראשונה הוא מונח ובזולת זה הוא קדמא ובתנאי אם אין לפניו עוד מלה מופסקת פחות מן הנרש שאחריו אבל אם תהיה לפניו מלה מופסקת פחות ממנו הראויה להנח' בתלים' הטעם אזי יסמך המונח לקדמא' כמו כִּי לֹא הִסְתִּיר יי אֱלֹהִים בראשית ב' כִּי אֵלֶיהָ אֶעֱלֶה בְּקַרְבֶּךָ שמות ל"ג הַגִּישוּ אֵלַי אִישׁ שוֹרוֹ וְאִישׁ שִׂיחוֹ ש"א י"ל וַיָּשֶׂם פִּיו עַל פִּיו מלכים ב' ד' והטעם לפי שלא ינוח תלישא קטנה כי אם לפני מלה שהיא בקדמא לכן יסתנה המונח לקדמא: דע כי ההבדל שבין קדמא ואזלא וגין אזלא גרש הוא כי גרש תמיד הוא במלה שהיא בטעם מלעיל ויתכן שיבוא אזלא מאחרתו כמו אֱלֹהִים מסעי בני ישראל במדבר ל"ג לכן נקרא בשם גרש לפי שמגרש מאחרתו ומאחרתו נקרא אזלא לטעם זה לפי שלפעמים אזיל ואינו ואולם קדמא ואזלא לא יקום ולא יהיה כי אם במלה שהיא בטעם מלרע (גם לא יקום ולא יהיה אלא אם כן מאחרתו קדמא לפניו הוא ולא אחור) לכן נקרא מאחרתו קדמא לפי שהוא מקדים לפניו תמיד וגם הוא נקרא אזלא לפי שבדין מהירות המבטא אזיל והלך לו ואינו כמו שיתבאר לקמן בסימן י"ב ע"ש. ואם אין לפניו מל' מחוברת והוא מלרע אזי יסתנה לגרשיי' כמו וַיִּשְׁמַע יתרו שמות י"ח וכן אם תהיה לפניו מלה מחוברת שהנגינה בה בתות הראשונה אזי יסתנה לגרשיים ויהיה מאחרתו מונח כמו פְּרֵה אֶל פֶּה אדבר בו במדבר י"ב וכענין שיתבאר לקמן אבל הגרש אם לפניו לה מחוברת שהנגינה בה בתות הראשונה אזי מאחרתו מונח כמו הַן הִנֵּה במדבר ל"ו תַּחַת הַנְּחֹשֶׁת ישעיה ס' ואולם אם אין בה הנגינה בתות הראשונה אזי יסרתהו אזלא ונורתו קדמא וַיִּרְדְּפוּ מִצְרַיִם אחריהם שמות י"ד וכן הדין לפני מהירות המבטא:

ג מהפך או מרכא דע כי כאשר תהיה לפני פסעא מלה מחוברת ותהיה נקודה אחת תעמדו בינתי הנגינות או יותר מנקודה אחת אזי יסרתהו מהפך כמו מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם בראשית א' אבל אם אין שום נקודה מתנועתו בין שתי הנגינו' אזי יסרתהו מרכא כמו יָדַע שׁוֹר קֹנֵהוּ ישעיה א' לכן נקרא מהפך לדעתי לפי שנהפך למרכא:

ד דרגא או מרכא דע כי כאשר תהיה לפני תביר מלה מחוברת ותהיינה שתי נקודות מתנועתו בין שתי הנגינו' אזי יסרתהו דרגא כמו כִּי הַשְּׁחִית כָּל בָּשָׂר בראשית ו' ואם אין בין שתי הנגינות כי אם תנועה אחת או שאין ביניהם שום נקודת מתנועתו אזי יסרתהו מרכא כמו וַיִּקַּח מֹשֶׁה שמות י"ג עֵץ אֲרֻן במדבר י"ט ודומיהם:

ה פסעא או תרין פסעי, או יתיב כח אחד לשלשתם ודע כי כאשר תהיה המלה בטעם מלרע אזי היא תמיד בפסעא אחד והוא נקוד או בקלא האחרון מן האות האחרונה מהמלה להבדילו מן הקדמא לפי שלורתם אחת ואם המלה בטעם מלעיל תנקד בתרין פסעין אחד במקום הנחת הטעם ואחד בתות האחרונה להבדילו מן הקדמא. ואולם כאשר תהיה הנגינה בתות הראשונה מהמלה ואין לפניה מלה מחוברת אזי יסתנה הפסעא לטעם יתיב לכן הוגח בהם שם פסעא יתיב לפי שלורתם אחת הי"ל דק מה שנפסע

שנמצא בפסעה נפתח ונכפף לצדה ביתיב לירה אם תהי לפני מלה מוקף לא ישאר
ליתיב אע"פ שהגניב באות הראשונה מהמלה כמו מה ירחש בחדש ישעיה ס"ו ולפי
שאו לא תחסר בכל מלה שהגניבה באות הראשונה אחרי שהמלה שלאחריה מחוברת אליה
במקף ויהיה בשתיהן מספר מלה אחת בתוכה הגניבה שהרי גניבה אחת מספרי לשתיהן:

ו ואולם אי גרש או גרשיים כח אחד לשלשת ולעיל סי' ב' התבאר ההבדל שביניהם אבל
ראוי שתדע כי בשתר תהיה לפני אחד מעשרתי הפקידים הגדולים מלה מופסקת
פחות מן הפקיד שאחריה והיא מוכרחת להנחת מתג בתנועה שהיא בעצם וראשונה
אזי תהיה המלה הסמוכה בקדמת ואזלא מקדמת במקו' מתג כמו וַיֹּאמְרוּ עַבְדֵי
הַמֶּלֶךְ אֲסַתֵּר נ' וְאָנֹכִי הִשְׁמַרְתִּי אֶת דְּבָרֶיךָ מפניהם עמוס ב'
וְהָיְתָה גְבֻלַת הָעֵשׂ הַזֶּה למחבל ירמיה י' ואולם אם היא לפני טעם רביעי אזי היא
בעצם גרשיים ויתקיים המתג כמו וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ בראש ת"י ב' וְאָכִי
עמלתי נהר דברים י' וְהָיְתָה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל במדבר ו"ע אבל אם גם המלה המחוברת
שלפני טעם רביעי היא מוכרחת להנחת מתג בתנועה שהיא בעצם וראשונה אז תהיה רביע כמו
המל' שלפניה בקדמת ואולם ויהיה הקדמת במקו' מתג אע"פ שיש אחריה רביע כמו
דְּבָרֶיךָ וְתַרְשִׁיכֶךָ וַיַּצְהִרֶךָ דברים ז' (ואם תהיה המלה בעצם מלעיליהיא מוכרח' למתג
אז יהיו בה אולם גרש אע"פ שיש אחריה רביעי כמו מִכֹּל אֹיְבֶיךָ מסביב דברים
כ"ה) וכל הדינים האלה שאמרנו היינו כאשר אין לפניה מלה מחוברת אבל אם יש לפני'
מלה מחוברת היא תמיד בקדמת אז במונח כפי מה שהתבאר לעיל סי' ב' ע"ש

ז פור אז רביעי אז זקף קטן דע כי כל מלה המופסקת יותר מן הפזר אז מתלישא גדולה
ח שאחריה היא בפזר ואם היא מופסקת גם יותר מן הפקיד מהפקידים הגדולים
שאחריה אזי היא בעצם רביע. ואם היא מופסקת גם יותר מן הפזר שאחרי הפקיד
ההוא אזי הוא בזקף קטן :

ט מונח מונח דע כי כל מלה שלפני פזר אז תלישא גדולה אז לפני תלישא קטנה והיא
מופסקת פחות מהן כולן במשרת מונח אפי' אם תהיינה ארבע אז חמש מלות
אז יותר :

י מונח אז פסעה אז בתי כאן דע כי כאשר יהיה זקף קטן במלה קצרה (רצוני
לומר במלה שאין בה שתי תנועות לפני הסגועה שיש בה גניב' בעצם) ולפניו
מלה מחוברת אזי תהיה המלה הסמוכה במונח כמו וַיֹּאמֶר אַבְרָם הן לי לא נתת זרע
בראשית ט"ו ואולם אם יהיה הזקף קטן במל' ארוכ' אזי תהיה המלה המחוברת שלפניו
בעצר פסעה כמו וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֱלֹהִים ירלה לי הסה בראשית כ"ג וכן כאשר לא
יהיה לפני מקום הנחת הטע' רק ת"ג שהיא (במתג והיינו) כאשר יהיה אחריה שו"א נע
אזי תהיה המלה הסמוכה בפסעה כמו בְּוֹאת הַדְּבָרוֹן במדבר י"ז (ואם לפניה מלה מחוברת
פחות המונח אזי נקוד מונח לפני זקף קטן אע"פ שהו' גמל' ארוכה כמו וְאַחֲרֵי כֵן יָבוֹאוּ
הַלְוִיִּם במדבר ח' וְהִטֵּאוּ בַּיָּם הַשְּׁבִיעִי במדבר י"ט) :

ומעתה

ומעתה אבאר כללי פסקי הטעמים

יא כללי פסקי הטעמים רבים מאד לאין מספר ושרשיהם עמוקים מאד לאין תכלית
ופארותיהם דקים ונשגבים עד אין חקר ועם היות כי דרכיהם ופרעיהם הין
נסתרים ונעלמים מן המקדקדים מאשר התפשטו חבוריהם אלינו כי הם העידו על
עצמם שאין עונש בידם להשיג המוסיק"א האלהית ולהגיע על כוונ' גניות המקרא
בשה שמשתמש הכתוב פעם בגניגה אחת ופעם בגניגה אחרת. הנה כבר עמדנו על
הענין הנכבד הזה גם חברנו עליו חבור נחמד אשר במשרה יצא לאורו אם יבור הם
בחיים. ולהוציא חלק מתוקים הזה אי אפשר לכן ראיתי לבאר פה לפי מה שיאות להפיק
רצון נפש המשכלת והמשכיל יבין :

יא כבר אמרו המדקדקים שיש טעמים המפסיקים הענין ואם אשר יקראו בשם מלכים ויש טעמים המחברים הענין ואם אשר יקראו בשם משרתים. אבל ראוי
שתדע כי הטעמים המשרתים כולם שוים בענין החבור לא כן הטעמים המפסיקים
רצוני לומר שאין כולם שוים בענין ההפסק אבל מדרגות מדרגות יש רצוני לומר שיש
טעם המפסיק יותר מן הטע' המפסיק שאחריו ויש טעם המפסי' פחות ממנו לכן ראוי
לחלק אות' כפי מדרגת לארב' כתיות ולפי מלכי' שרים פקידים גדולים. המלכים הם
שני' סוף פסוק ותחתיתא. השרי' הם ארבעה סגולתא זקף קטן אז גלי כמו טפחא
רביע הפקידים גם הם ארבעה כמספר השרים כי לכל שר מיוחד אחד מהפקידים כפי
הסדר הזה ואלה הם זרקא פסעה אז גלי כאן תביר גרש אז גלי כאן הטעמים הם שניים
פור תלישא גדולה. והרוצה להניח פסקי הטעמים על איזה פסוק מפסוקי המקרא
אי אפשר להשיג מדיוקו אא"כ שודע תחילה ביאור הפסוק הזה בתכלית הביאור
כאשר היה מכוון עליו בעל הטעמים לפי שהגניגות הן הוראה גדולה על ביאור הפסוקים
ואח"כ יקרא הפסוק ההוא מראשו ועד סופו וידקדק בכל מלה אם היא מחוברת אל
המל' שאחרי' או אם נפרדת ממנ' ויעשה סימן ההפסק בכל מלה מופסקת גם יעשה
סימן החבור בכל מלה מחוברת. ואח"כ יחזור ויקר הפסוק ההוא בעיון יותר דק
ויתבונן עם איזו מלה שהיא מופסקת יותר מהמלה שאחריה ואיזו מלה שהי' מופסק'
פחות ממנה ויעש' סימן היתרון בכל מלה המופסקת יותר לפי המלה המופסק' יותר
אזי להניח בה טעם המפסי' יותר. וכאשר נהג כמנהג הזה נקל לו מאד להניח
פסקי טעמי' אשר הם נאותים לכל מלה אם הוא בקי בהתקת המלות ויודע להבדיל בין
מלה מופסקת למלה מחוברת. ויתחיל לנקד הגניות אחורנית מסוף הפסוק לראשיתו
כי לא יתכן באופן אחר וקודם שיתחיל להניח הטעמים צריך שימלא תחילה מקום
האתנחתא ומקומו במלה המופסקת יותר מכל המלות שבפסוק ההוא ודע שלעולם לא
יבואו שני אתנחתות בפסוק אחד אבל יתכן להיות פסוק בלא אתנחתא אם הוא בעל
מאמר אחד ואם הוא בעל שני מאמרי' יהיה בו אתנחתא ואם הוא בעל שלשה מאמרים
משלים בחיות יהיה בו סגולתא ואתנחתא. ולעולם לא יהיה סגולתא בשום מקרא
אחרי האתנחתא אבל תמיד יהיה בחלק הראשון מן הפסוק רצוני לומר לפני האתנחתא:

יב דע כי פסקי טעמי המקרא הם מתוקנים בהשגחה גדולה מאד באופן היותר
נאות בחבור והפסק ובהפסק היתרון והמחוה ופחות שנפחותים עד שלא תמצא
בכל המקרא שתי מלות רצופות שתהיינה שתיהן בטעמים משרתים אם לא לפני פור
אז

אבל אם אינו מקבל עליו לא יהא לו חלק בעולם הבא. ר' אליעזר בן יעקב אומר, כל המלמד בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאלו יולדו. שנאמר, ואת הנפש אשר עשו בחרן. ר' אומר, אם אין לבו כלב אבן אינו מקבל עליו

	משרתים		גדולים מהם יותר		משרתים		מפסיקים יותר מהם
ט	מונח	פשטא	א	זק זג קדמא זק	ט	מונח פשטא	א זק זג קדמא זק
ט	מונח	פשטא	א	זק זג קדמא זק	ט	מונח פשטא	א זק זג קדמא זק
ט	מונח	פשטא	א	זק זג קדמא זק		מונח	רביע
ט	מונח	פשטא	א	זק זג קדמא זק		מונח	רביע
ט	מונח	פשטא	א	זק זג קדמא זק		מונח	רביע
ג	מונח	מונח	ז	פזר רביע זק	ח	מונח מונח	ז תלישא גדולה
ח	מונח	מונח	ז	פזר רביע זק	ח	מונח מונח	ז תלישא גדולה
ח	מונח	מונח	ז	פזר רביע זק	ח	מונח מונח	ז תלישא גדולה
ח	מונח	מונח	ז	פזר רביע זק	ח	מונח מונח	ז תלישא גדולה
ח	מונח	מונח	ז	פזר רביע זק	ח	מונח מונח	ז פזר רביע זק

הגדול שני טעמים מפסיקים שהאחד שלפניו גדול ממנו והשני שלפני לפניו גדול מזגייהס ועכ"ז הוא פחות מן השר שאחרי הפקיד שזה לא יתכן להיות טעם רביע במלה המופסקת שלפני הפקיד כמשפט מלה המופסקת יותר מן הפקיד שאחריה כיון שיש שם עוד לפניה מלה מופסקת יותר ממנו שהיא פחותה מן השר שאחרי הפקיד וא"כ לא יתכן להנקד בטעם רביע לפי שטעם רביע לא יקוס ולא יהיה בשתי מלות רצופות כי זהו עיקר גדול בפסקי הטעמים. גם לא יתכן להנקד בזקף קטן או בתי כתו לפי זקף קטן הוא מפסיק יותר מן השר שאחריו וכבר אמרנו כי זאת המלה היא מופסקת פחות מן השר שאחריה. לכן יבוא שני פקידים רצופים ויהיה לפניהם טעם רביע ויבוא הכל על נכון. הנה זאת חקרתיה כן היא שמענה ואתה דע לך.

טו ותשוב ותתבונן במה שאמרנו מענין שני פקידים רצופים שאחרי טעם רביע וידעת נאמנ' שאין חוששין לטעם מפסיק הג גם ביניהם אשר הוא פחות ממה שלפניו ושל אחריו. רצוני לומר שטעם היות שיש עוד טעם מפסיק בין שני הפקידים שהוא פחות מזגייהס או שיש עוד טעם מפסיק בין טעם רביעי. ופקיד הראשון אשר הוא פחות מזגייהס כל זה אינו מעכב מלבוא שני פקידים אחרי טעם רביע. והטעם לפי שהוא פחות מזגייהס אין חוששין לו כי כאחד המשרתים יחשב בערכ' כמו וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן קְרַב אֶל־הַמִּזְבֵּחַ וַעֲשֵׂה אֶת־חַטָּאתְךָ וְאֶת־עֹלָתֶךָ ויקרא ט' וְזָכַרְתָּ אֶת־כָּל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הוֹלִיכֶךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ זֶה ארבעים שנה במדבר דברים ח' אַל־תִּירָאוּ אֱלֹהֵיכֶם וֵאלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם נָתַן לָכֶם מִטְּמוֹן בראשי

מ"ג. אבל ראוי שתתבונן שיש הבדל קצת אם המפסיק הפחות נכנס בין שני הפקידים או אם הוא נכנס בין טעם רביע לפקיד הראשון והם שהוא נכנס בין שני הפקידים יהיו הפקידים שויים כאלו לא היה ביניהם שום טעם מפסיק ואולם אם הוא נכנס בין

הראשון

רביע לפקיד

	משרתים		מפסיקים פחות מהם		רת		מפסיקים
	מרכא		טפחא			מרכא	סוף פסוק
	מרכא		טפחא			מונח	אתנחתא
	מונח		זרקא			מונח	סגולתא
	מהפך מרכא	ה	פשטא פשטין ניתיב			מונח	זקף קטן
ד	דרגא מרכא		תביר			מרכא	טפחא
ב	קדמא מונח		ואזלא גרש גרשים			מונח	רביע
ב	קדמא מונח		ואזלא גרש גרשים			מונח	זרקא
ב	קדמא מונח		ואזלא גרש גרשים	ג		מהפך מרכא	פשטא
ב	קדמא מונח		ואזלא גרש גרשים	ד		דרגא מרכא	תביר
ב	מונח מונח		תלישא קטנה	ב		קדמא מונח	ואזלא

מלים שרים גדולים שיש פקידים גדולים פי

הראשון לא מיל יהיה הפקיד הראשון דפסק' אע"פ שאין השני פסעת ריש

וּמִסַּל מַצּוֹת אֲשֶׁר לִפְנֵי יְיָ לָקַח חַלַּת מַצָּה אַחַת וְחַלַּת לֶחֶם שֶׁמֶן ויקרא ח' תֹּאכְלוּנוּ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְיָ אֱלֹהֶיךָ בּוֹ

דברים י"ב ודומיהס.

יז ותבונן עוד כאשר תראינה לפני אחד מן הפקידים הגדולים שלש מלות שכל אחת מהן היא מופסק' יותר מהמלה שאחריה ואין אחת מהן מופסק' יותר מן השר שאחרי הפקיד שהוא לא יהיה לפניו רביע ופסעת ורביע ולא יפסיק הפסעת יותר מן הרביעי שאחריו כי אין מנהג פסקי הטעמים לבוא טעם רביע בשתי מלות רצופ' כמו

וַיַּעַן יִצְחָק וַיֹּאמֶר לְעֵשָׂו הֵן גְּבִיר שַׂמְתִּיו לָךְ וְאֶת־כָּל־אֶחָיו נָתַתִּי לוֹ לַעֲבָדִים בראשית כ"ז וַיַּנְחֵם יְהוּדָה וַיַּעַל עַל־גּוֹזֵי צֹאנוֹ הוּא וְחִירָה רֵעֵהוּ הָעֲדֻלָּמִי בראשי' ל"ח ודומיהס דברים. וכאשר תבואנה לפני פקיד מן הפקידים הגדולי' תרבע מלות מופסקות באופן שהתנא' לוי יבואו ב"כ רביע ופסעת בסירוגין רק בסוף יבואו שני פקידים רצופין לפי שאי אפשר באופן אחר כמו והבור אשר הלך שם ישמעאל את

פנרי האבנים ונומר ירמיה מ"ח ע"ב:

יח ראוי שתדע כי קלישא קטנה לא יקוס ולא יהיה כי אם לפני מסרת קדמא

בתנאי כי כל מלה מופסקת פחות מן הגרש או בתי כתו היא בתלישא קטנה

קדע נאמנ' כאשר לא תהי' מלה מחוברת לפני גרש או גרשיים אבל תהי' ל

מופסקת פחות מהם שאז לא תנקד בתלישא קטנה לפי שאין אחריו קדמא

או תלישא קטנה אל המלה שלפניו אע"פ שהיא מל